

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта

012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

***«Формування у дітей старшого дошкільного віку почуття
комічного засобами лялькового театру»***

студентки Дмитренко Марини Вячеславівни

Науковий керівник: Кононко Олена Леонтіївна,
докт. психол. наук, професор

Рецензенти:

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

м. Ніжин - 2020

Анотація. Тема магістерської роботи «Формування у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного засобами лялькового театру» досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлені у трьох розділах роботи. На теоретичному рівні обґрунтована проблема формування почуття комічного дошкільників, зокрема: проаналізовано стан вивчення питання особливостей виховання почуття комічного у старших дошкільників у психолого-педагогічних дослідженнях; здійснено огляд та відповідну аналітичну роботу над джерельною базою з вивчення проблеми формування почуття комічного дітей старшого дошкільного віку засобами лялькового театру.

Для розв'язання емпіричних завдань дослідження, розроблена програма й методика констатувального, формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. Розроблені критерії, показники сформованості почуття комічного старших дошкільників та схарактеризовані його рівні, на основі виділених педагогічних умов розроблено програму вдосконалення формування почуття комічного старших дошкільників в умовах ЗДО.

Ключові слова: вищі почуття, почуття комічного, почуття комічного дитини 6-7 року, театралізована діяльність дошкільників, ляльковий театр.

Annotation. The theme of the master's thesis "Formation of a sense of the comic by means of Puppet Theater in older preschool children" was studied at the theoretical and empirical levels. The results of the study are presented in three sections of the paper. At the theoretical level, the problem of forming a sense of the comic in preschool children is substantiated, in particular: the state of studying the peculiarities of educating the sense of the comic in older preschoolers in psychological and pedagogical research is analyzed; the review and corresponding analytical work on the source base for studying the problem of forming a sense of comic in older preschool children by means of puppet theater was carried out.

To solve the empirical problems of the study, a program and methodology of the ascertaining, forming and control stages of the pedagogical experiment have been developed. Criteria and indicators of the formation of the sense of the comic of older preschoolers are developed and its levels are characterized, on the basis of the selected pedagogical conditions, a program for improving the formation of the sense of the comic of older preschoolers in the conditions of Health is developed.

Keywords: higher feelings, feelings of the comic, feelings of the comic child 6-7 years old, theatrical activity of preschoolers, puppet theater.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОВОГО ТЕАТРУ	10
1.1. Почуття комічного у контексті розвитку вищих почуттів особистості ..	10
1.2. Особливості формування у дітей 5 -7 років почуття комічного	15
1.3. Вплив лялькового театру як складової театралізованої діяльності на виховання у дітей 6 -7 року життя почуття комічного	20
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО ДІТЕЙ 5 -7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОВОГО ТЕАТРУ ..	27
2.1. Методика та процедура дослідження почуття комічного дітей 6 -7 років ..	27
2.2. Аналіз рівнів сформованості почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО	36
2.3. Вплив дорослих на формування у 5 -7-річних дітей почуття комічного засобами лялькового театру	48
Висновки до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО ДІТЕЙ 5 -7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОВОГО ТЕАТРУ ТА ОЦІНКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	57

3.1. Педагогічні умови вдосконалення почуття комічного дітей 5 -7 років засобами лялькового театру в ЗДО.	57
3.2. Система роботи з вдосконалення процесу формування почуття комічного дітей 5 -7 років в ЗДО засобами лялькового театру.	67
3.3. Аналіз даних контрольного етапу експерименту	79
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

Актуальність теми. Існує запит суспільства на особистість, здатну розумітися на явищах і процесах, що мають місце у сучасному соціумі, житті людей. Зріла особа має сприймати їх адекватно, розглядаючи з різних сторін, самостійно їх оцінювати, вбачати властиві їм суперечності. Тут у нагоді стане почуття комічного (гумору), яке дозволить людині зробити акцент на позитивних моментах у певному явищі чи події й активно підійти до пізнання й усвідомлення його сутності. Окрім того дане утворення сприятиме розвитку її естетичних почуттів, а відтак і моральних та інтелектуальних.

Вказані властивості розпочинають формуватися у період дошкільного дитинства. Про важливість і доцільність їх формування в дітей 5 -7 років, зокрема почуття гумору у контексті становлення емоційної сфери та вищих почуттів особистості наголошується у Базовому компоненті дошкільної освіти України. Завдання та зміст цієї роботи деталізовано у чинних програмах дошкільної освіти («Я у Світі», «Українське дошкілля», «Дитина» та ін.).

У сучасній науці комічне розуміють як особливе почуття, основу якого становлять емоційні переживання здебільшого естетичного плану. Це підвид естетичних почуттів, зумовлений поєднанням під час сприймання конкретного об'єкту (факту) з суперечливим змістом – суворого й смішного, де акцент оцінки, наданої людиною, зміщується на позитивне у смішному. Так, С. Рубінштейн це утворення розглядає у контексті предметних, поряд з інтелектуальними та моральними почуттями. При цьому ряд естетичних складають різні їх підвиди: комічного, смішного, гумору, іронії, сарказму, трагічного. На думку науковця, означені утворення не можна ототожнювати. Означене почуття передбачає наявність у смішному чогось позитивного та привабливого та, водночас, симпатію до конкретного факту чи об'єкту. Крім того автор наголошує, що вказане явище є результатом узагальнення,

здійсненого на основі узагальнення всіх вищих почуттів, що підтверджується й сучасними дослідниками, зокрема Т. Кириленко, О. Кононко.

Оскільки почуття комічного відноситься до емоційних явищ, узагальнених переживань особистості, воно має певну динаміку розвитку у дітей. У період дошкільного віку феномен розвиваються у напрямі зростання усвідомленості, урізноманітнення форм перебігу та глибини емоційних переживань. Перед вступом до школи дітям 6 -7 років властивий певний рівень сформованості цього виду естетичних почуттів.

Для вітчизняної науки характерне розглядання відповідної динаміки означеного явища у двох напрямках: а) соціальному (О. Запорожець, О. Кононко, Г. Кошелева, М. Лісіна, Я. Неверович, Р. Садикова, Н. Старовойтенко, Л. Стрелкова та ін.) та естетичному (Н. Ветлугіна, О. Дронова, Т. Казакова, Л. Панкратова, Г. Пантелєєв, Л. Пантелєєва, Г. Сухорукова та ін.). Науковці при цьому акцентують увагу на різних видах естетичних почуттів. Спільним моментом зазначених напрямів є пошук чинників його вдосконалення й розвитку.

Почуття комічного, як узагальнене емоційне переживання інтенсивно розвивається у театралізованих іграх дошкільників. Адже у них поєднуються різні види діяльності: художньо-естетична, мовленнєва, дитяча гра. Саме на цих аспектах театралізованих дійств ґрунтуються дослідження Л. Артемової, А. Богуш, Н. Ветлугіної, Н. Гавриш, Т. Котик, Н. Реуцької, Л. Фурміної та ін. Проте взаємозв'язок між формуванням почуття комічного та ляльковим театром як одного з видів театралізованої діяльності 5 -7-річних дітей досліджений недостатньо. Тому темою магістерського дослідження обрано: *«Формування у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного засобами лялькового театру»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично перевірити педагогічні умови та методи формування почуття комічного дітей 5 -7 років засобами лялькового театру.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблему формування почуття комічного дітей 6 -7-го року життя у руслі вищих почуттів особистості.
2. Уточнити критерії, показники та компоненти оцінки почуття комічного дітей старшого дошкільного віку та схарактеризувати рівні його сформованості.
3. Визначити вплив на прояви почуття комічного дошкільників сімейного та суспільного виховання.
4. Розробити систему роботи з вдосконалення процесу формування почуття комічного дітей 5 -7 років та перевірити її ефективність в ЗДО.

Об'єкт дослідження: процес формування у дітей 6-7 року життя почуття комічного.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи формування у старших дошкільників почуття комічного засобами лялькового театру.

Гіпотези дослідження. Ефективність виховання почуття комічного дітей 5 -7 років засобами лялькового театру підвищиться за дотримання наступних умов:

- розширення уявлень дітей старшого дошкільного віку про засоби лялькового театру та його види;
- вправляння дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру;
- збагачення досвіду педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів та видів лялькового театру з метою формування у дітей 5 -7 років почуття комічного.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення про емоції та почуття як особливу форму відображення дійсності (Л. Виготський, В. Вілюнас, С. Рубінштейн, П. Симонов та ін.); уявлення про почуття як вищу, у порівнянні з емоціями, форму відображення навколишнього світу (В. Додонов, О. Леонтєв, Я. Рейковський, С. Якобсон та ін.); розуміння

почуття комічного як узагальненого та своєрідного утворення інтелектуальних, моральних і естетичних почуттів (Г. Костюк, Т. Кириленко, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.); вчення про розвиток емоційних явищ у дітей у період раннього та дошкільного дитинства (О. Запорожець, Г. Кошелева, Л. Стрелкова, С. Якобсон та ін.); положення про соціальний розвиток дитини у період дошкільного віку (О. Запорожець, О. Кононко, М. Лісіна, Я. Неверович, та ін.); положення про дитячу гру як чинник розвитку емоційної сфери дитини 5 -7 років (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, Г. Люблінська, Д. Менджерицька, С. Новосьолова та ін.); уявлення про театралізовану діяльність дошкільників як вагомий фактор розвитку особистості й естетичних почуттів (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Ветлугіна, Н. Водолага, Н. Реуцька та ін.).

Під час проведення дослідження було використано **комплекс методів**: *теоретичні* (аналіз, синтез, класифікація, систематизація, конкретизація); *емпіричні* (спостереження, анкетування, бесіду, педагогічний експеримент); *методи кількісної та якісної обробки даних*.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає у тому, що *уточнено* зміст поняття «розвиток почуття комічного дітей 5 -7 років»; *розширено та доповнено* зміст понять «естетичні почуття дошкільників»; «театралізовані ігри», «театралізована діяльність», «ляльковий театр»; *уточнено* критерії, показники та рівні сформованості у дітей 5 -7 років почуття комічного у театралізованій діяльності; *розроблено та апробовано* систему роботи з вдосконалення розвитку почуття комічного старших дошкільників засобами лялькового театру, *удосконалено* педагогічні форми та методи впливу на малюків в означеному напрямку.

Апробація результатів дослідження. Взято участь у конференції: Сучасне дошкільля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку (23 жовтня 2020 р., м. Ніжин, НДУ ім. Миколи Гоголя).

Наукові статті : Дмитренко М. Творча ігрова діяльність як засіб розвитку дітей дошкільного віку. *Збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку"* (23 жовтня 2020року) / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 111 - 115.

Структура роботи: магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 125 сторінок, основного тексту – 86 сторінок, список використаних джерел вміщує 73 найменувань, додатків 15 на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОВОГО ТЕАТРУ

1.1. Почуття комічного у контексті розвитку вищих почуттів особистості

Особистість – багатогранний феномен, у повному розумінні цього слова. Це її ознака проявляється у багатьох аспектах, зокрема у формах відображення навколишнього світу. Однією з них є емоційні явища, зокрема почуття, що належать до емоційно-почуттєвої сфери людини. У широкому розумінні – це особливий формат взаємодії індивіда з навколишньою дійсністю, у якій мають місце прояви його ставлення до світу, речей і явищ [63, с. 261]. своїм походженням вони близькі до емоцій, проте, у порівнянні з ними, є значно складнішими утвореннями, з притаманним суспільним змістом і узагальненим ставленням до різних сторін дійсності.

Р. Немов також підкреслює спільність емоцій і почуттів у їх походженні, однак вказує на те, що останні відображають в особистісному плані значно вищий щабель розвитку в культурно-емоційному плані [47, с. 207]. На думку науковця, вони стосуються сприйняття й оцінки більш складних предметів, подій, осіб, обставин. Щодо значення означених утворень, автор наголошує на їх спонукальну функцію.

Т. Кириленко, розглядаючи означені утворення, виділяє в них окрім мотиваційного аспекту ще два. Зокрема автор вважає, що важливим є зміст переживань, що відображає стосунки суб'єкта з дійсністю, а також і міра усвідомленості, яка дозволяє ототожнити переживання з певним предметом, обставинами, людиною тобто з тим об'єктом, на який воно (почуття)

спрямоване [31, с. 199]. Отже, почуття відображають ставлення до певного явища й характеризується ступенем розуміння його.

Б. Айсмонтас також підкреслює той факт, що почуття є на певний ранг вищими утвореннями, оскільки є більш узагальненими переживаннями, пов'язаними з розуміння суспільних норм, мають стійку мотиваційну значущість й розрізняє моральні, естетичні, інтелектуальні й практичні. Водночас автор наголошує на тому, що означені утворення особистості можна поділяти також і за рівнями розвиненості емоційної сфери: елементарні емоційні реакції, предметні почуття, з властивим вищим рівнем розуміння (до них власне й відносяться перелічені тут види), а також найбільш узагальнені почуття. До останньої групи автор відносить такі, що вважаються як світоглядні установки людини, зокрема почуття комічного, гумору, піднесеності, трагічності [1, с 197]. Отже можна розрізнити досліджувані феномени й за рівнем сформованості емоційно-почуттєвої сфери.

Варто відмітити, що означені особистісні утворення, зокрема естетичні, поділяються на кілька підвидів. Зокрема П. М'ясоїд, зазначаючи, що вони стосуються сприймання краси чи огидного й проявляються у вигляді їх оцінки, ставлення з боку особистості до цих категорій мистецтва, дійсності. Вони існують у вигляді комічного, гумору, трагічного чи іронії [42, с. 373]. Також саме ці позиції відстоював і С. Рубінштейн. Зокрема він наголошував, що естетичні почуття дозволять глибше пізнавати світ, в той момент коли людина переживає естетичну якість певного предмету [64, с. 575].

На думку автора у ході розвитку людини її почуття більшою мірою диференціюються, поєднуючи у собі різні аспекти: інтелектуальні, моральні, естетичні. Науковець, зокрема, зазначає, що комічне поєднує в собі не лише естетичні елементи, але й розумові. Взагалі, на його думку, комічне виникає внаслідок раптово з'ясованої не відповідності поведінки певної особи і несурозності такого поводження за певних обставин. Спочатку це є перевагою,

але потім, в наслідок глибшого усвідомлення, виступає як певного роду невідповідність. Також автор вказує, що воно властиве дітям [64, с 577].

Н. Зубалій, аналізуючи, комічне як один з видів естетичних почуттів підкреслює його надзвичайну складність й вказує, що воно з'являється як реакція на побачену (виявлену) не відповідність між форматом і змістом поведінки людини за певних обставин. Саме розуміння цієї ознаки дозволяє особі виявляти власне ставлення, надаючи певної оцінки події (акту поведінки). Авторка також зазначає, що досліджуване явище розрізняється за кількома формами. Зокрема, поєднуючи симпатію, доброзичливість співчуття – гумор; вміщуючи ненависть і гнів – сатира [26, с. 242]. Отже, почуття комічного має певні форми переживання, зокрема може (бути) існувати як гумор, іронія, сатира, а його синонімом вважається поняття смішне.

А. Петровський розглядає естетичні почуття як важливу складову соціальної зрілості людини і, водночас, показником спрямованості. Найбільш частим проявом комічного, автор вважає гумор, який дозволяє особі помічати у явищах смішне й емоційно на них реагувати. Означене почуття сприяє фіксуванню позитивних і негативних рис у певної особи, незвичність їх поєднання (парадокс), оманливу їх важливість. Науковець зазначає, що про присутність гумору в людини вказують здатності до усвідомлення смішних висловлювань, розуміння карикатури, шаржу, вбачати в певних обставинах кумедність. Психолог також відмічає, що недостатня міра розвиненості названого емоційного явища вважається свідченням низької міри емоційного розвитку, а також недорозвиненістю особи [51, с 384].

Комічне є естетичною інстанцією, воно фіксує суть явища, події, дозволяючи відмежувати справжні уявлення від недосконалих за змістом. У цьому явищі присутній оптимізм, життєво значущий початок, що дозволяє з певною долею усмішки й оптимістично сприймати світ. Зазначається, що означене почуття має різні способи виявлення, які зумовлені жанровими особливостями. Зокрема, окрім згаданих гумору й сатири існують ще іронія,

шарж, насмішка [70, с. 294]. Гумор, як формат комічного полягає у можливості особи бачити й розуміти суперечності, применшувати чи перебільшувати протилежності певної людини й одночасно зберігати до неї доброзичливе ставлення [62, с. 447]. Комічне, зазначає О. Степанов, суто людське надбання, оскільки дозволяє людині подолати напруження за таких обставин, коли існує розбіжність між прогнозованою діяльністю й реально існуючим еталоном (результатом) за рахунок погляду зі сторони, засобом якого є сміх [63, с. 171]. Означене почуття висміяти недоліки та недоречності, а також невичерпне джерело позитивних емоційних переживань, показник успішності у комунікаціях [73, с. 95].

Є. Ільїн, аналізуючи почуття гумору, вказує на дві важливих його ознаки: а) бачити смішне, комічне у тому, що прагне до значущості, серйозності; б) надто різюча різниця, за певних обставин у відхиленні, від реальних подій які мали б бути в ідеалі від тих, які мали місце. На думку автора, розуміння абсурдності обставин має поєднуватися з певною безпекою подій, що відбуваються для тієї особи, яка є об'єктом насмішок (чи то у моральному, чи то у фізичному аспектах). Такі особливості сприйняття науковець тлумачить враховуючи два аспекти: а) здатності надавати комічного забарвлення ситуації, яка виникла; б) сприймати гумор інших осіб та адекватно до цього ставитися. Отже, на думку науковця, означена форма комічного залежить не лише від власного (суб'єктивного) виділення абсурдного у світі, але й реагування на подібні дії інших [29, с. 200].

Р. Грифулін, розглядаючи комічне, підкреслює, що воно поєднує у собі як мінімум дві складові: емоційні переживання та розум. При цьому, на думку науковця, більш значущим у цьому плані є емоційні явища, а інтелект тут відіграє роль певного спускового гачка, який запускає в дію переживання ситуації. Автор наголошує, що розум не може пояснити суть обставин (адже тут він заходить у глухий кут), а сама плутанина призводить до виникнення емоційної насолоди. Іншими словами, комічне виникає на основі динаміки

взаємодії розуму й емоційних переживань, де розум капітулював, натомість запустив зняття напруги [22, с. 116]. Отже смішне, полягає у здатності людини не лише мислити, але й певним чином реагувати на так званий «глухий кут», мати можливість зреагувати на плутанину, абсурд, що не піддається логіці.

Варто зазначити, що розглянуті нами почуття комічного й гумор, як одна з його найбільш поширених форм, виникають поступово у період дошкільного дитинства.

В. Кузін вказує, що дошкільнику властивий певний рівень розвиненості естетичних почуттів, які розвиваються у тісному взаємозв'язку з моральними. [36, с. 222]. Р. Павелків доповнює, що у дитини-дошкільника є активним процес розвитку естетичних почуттів, серед яких автор виділяє і помічає комічне [55, с.314]. Б. Волков також вказує, що впродовж дошкільного віку розпочинається процес розвитку вищих почуттів, що спостерігається у появі емоційних переживань, у тому числі і естетичних: прекрасного, комічного і героїчного, які наприкінці дошкільного віку слугують мотивами поведінки. Регуляторами вчинків, дій, бажань. Упродовж періоду від 3-х до 6(7) років відбувається диференціація почуттів дошкільника. Найбільш краща динаміка вищих почуттів має місце у процесі спілкування з однолітками, у спеціально організованому навчанні, у грі, у ході сумісних трудових дій [16, с.216].

Таким чином, почуття є особливою формою відображення навколишньої дійсності, які в узагальненій формі вказують на ставлення людини до подій, явищ, предметів. Серед множини існуючих почуттів виділяють естетичні, які мають у своїй основі переживання прекрасного, потворного, комічного шляхом оцінки відповідних аспектів. Почуття комічного є складним феноменом, що поєднує у собі пізнавальні й інтелектуальні елементи й супроводжується доброзичливим ставленням до об'єкта насмішок. Воно має різні форми прояву, найбільш поширеною з яких є гумор, суть якого полягає у акцентуванні уваги на певній плутанині, невідповідності, значущих ознаках, які мали б місце за ідеальних умов, та емоційному реагуванні на них. Почуття гумору дозволяє

оптимістично сприймати світ, розуміти його суперечності, недоліки, надавати їм певної оцінки. Почуття гумору, як основний формат комічного, ґрунтується на інтелектуальних і емоційних особливостях особистості, які поступово з'являється в онтогенезі, а початок їх припадає на дошкільний вік.

1.2. Особливості формування у дітей 5 -7 років почуття комічного

Як було з'ясовано у попередньому підрозділі, суть комічного полягає у наданні оцінки особистістю кумедній поведінці, незвичним подіям, явищам, актуальним суперечностям, які мають місце у навколишньому світі та емоційному реагуванні на них, зазвичай сміхом. Означене почуття лежить в основі оптимістичного світосприйняття, а найбільш поширеною його формою є гумор. Названі емоційні явища не виникають спонтанно, а поступово формуються, вперше з'являючись у дошкільному дитинстві.

На думку Є. Ільїна, дошкільники характеризуються певним рівнем емоційних переживань, оволодівають проявами емоцій і почуттів. У цьому віці діти здатні до певних передбачень, очікувань, що дозволяє розглядати емоційні явища як певні мотиви поведінки. Це здатність полягає у можливостях дошкільника розуміти обставини передчувати можливу, уявну ситуацію, наслідок певних дій, а також надавати їй оцінки, оцінювати її наслідки щодо себе та інших осіб, які знаходяться поряд [29, с. 399].

Г. Люблінська зазначає, що естетичні почуття дошкільниками стають більш усвідомленими, диференційованими. Це авторка пов'язує з набуттям дітьми соціального досвіду. Вони здатні оцінити певну поведінку чи вчинок в цілому, на основі тих знань, які наявні у них. При цьому дошкільника усвідомлюють, що саме сприяло у них виникнення того чи іншого естетичного почуття [41, с. 315].

О. Кононко розглядає почуття комічного у контексті соціального розвитку. Вона відзначає його складність і вказує на те, що його утворює поєднання (сукупність) естетичних, моральних інтелектуальних почуттів. Воно з'являється на тлі емоційних переживань дитиною особи чи її поведінки, певних особистісних властивостей, або ж подій, які трапляються у середовищі, свідком яких був дошкільник. Авторка наголошує, що суть цього явища полягає у встановленні певних розбіжностей між уявним ідеалом (еталоном) і реальним станом речей. Також О. Кононко вказує, що поєднання комічного з симпатією, доброзичливістю сприяє прояву почуття гумору дошкільника. Все це є наслідком розуміння дитиною 6-7 року суті подій життя, явищ, предметів, суперечностей між ними та їх оцінка [35, с. 25]. Назване емоційне утворення авторка розглядає у контексті становлення соціальної особистості й наголошує, що почуття гумору дошкільника полягає у можливостях вбачати, усвідомлювати смішне, а також певним чином ставитися до об'єкту глузувань (доброзичливо, з симпатією, з посмішкою) [34, с.180].

Крім того авторка відмічає, що почуття (комічного) гумору сприяє виникненню й узагальненню дитини щодо культурних норм та цінностей, що дозволяє формувати певну тактику поведінки, і є важливою складовою дитячої поведінки у світі [71, с.18].

Подібними поглядами у своїх дослідженнях керуються й інші науковці. Зокрема Т. Валентьєва відмічає, що у дошкільників почуття формуються у вихованні, під пильним наглядом дорослих. Особливо авторка вказує на почуття комічного, яке на її думку, дозволяє дошкільнику надавати оцінку предметам і подіям зі сторони їх доцільності, дотепності, вбачати певні суперечності а також переживати їх через вербальні й невербальні засоби, відтворюючи чи створюючи смішні ефекти [13, с. 3].

Згадана авторка розглядає структуру комічного почуття як поєднання когнітивної, емоційної-ціннісної й поведінкової складових [12, с. 125] й зазначає, що це, стосовно дітей 6-7 року, особистісна ознака, яка базується на

певному підґрунті інтелектуальної, естетичної й морально-етичної вихованості, та дозволяє вбачати у явищах світу суперечності, невідповідність діалектичних інстанцій (зміст, форми, причини й наслідки, обставини тощо). Авторка відмічає також, що досліджуване явище відображає соціальний аспект особистісного зростання дошкільника, який полягає у формуванні оптимістичного світосприйняття, позитивної налаштованості на взаємодію з соціумом, активної позиції серед ровесників. Почуття комічного сприяє розвитку кмітливості, альтернативності аналітичного мислення, продуктивної яви, психологічної стійкості до труднощів.

Попова І. розглядає досліджуване явище через сприйняття дітьми власної поведінки зі сторони (з позиції іншого), а передумовою виникнення почуття гумору є, на думку науковця, інтелектуальні й фізіологічні властивості індивіда. Крім того, авторка також відмічає, що почуття гумору розвивається у взаємозв'язку зі співчуттям. І. Попова вказує, що про нього (гумор) можна говорити на основі розуміння дітьми жартів, анекдотів, бачення ними кумедності обставин, об'єкту насміхань, а також насміхатися не лише з інших, але й власне над собою. Авторка визнає, що гумор як форма комічного, свідчить про певний досягнутий рівень емоційного й інтелектуального розвитку, а також наголошує, що основою його формування є літературні твори [60, с. 69].

Н. Старовойтенко вивчаючи почуття гумору у дошкільників відносила його до соціально-психологічних ознак, що проявляється у діяльності й стосунках морального змісту, в основі якого лежать інтегровані елементи розумових, емоційних й естетичних характеристик особистості дитини. Авторка наголошувала на необхідності його формування у цьому періоді та вказує на комплексність названого особистісного утворення. Зокрема до його складових вона відносить інтелектуально-емоційну (яка визначається загальними пізнавальними здібностями, кругозором, моральними нормами й правилами, можливостями співпереживання, оптимістичного сприйняття світу),

мотивацією (допитливість, інтерес, морально-етичні спонуки, ігрові, гумористичні, жартівливі прагнення й бажання), комунікативну (навички пошуку смішного, сприйняття й усвідомлення, а також творіння жартів, розв'язання конфліктів гумористичним шляхом, навички взаємодіяти з однолітками, дорослими на основі обміну смішними, жартівливими висловами) [67, с . 15]. Також дослідниця наголошує, що важливу роль у формуванні цього емоційно-естетичного утворення відіграє контент (насиченість пізнавального контенту жартами, плутанинами, смішними оповіданнями, гуморесками та ін.), а також методи стимулювання, до яких науковець відносить творчі завдання, проблемні ситуації, ситуації успіху та морального плану, де потрібно робити усвідомлений вибір, інсценування та театралізацію гумористичних художніх творів [66].

Н. Гавриш розглядає почуття гумору у зв'язку з розвитком художнього мовленнєвої творчості. Вона зокрема відмічає, що назване емоційне явище вважається основою здорового глузду, а також особистісної здатності до подолання перепон. Сформоване емоційне утворення у дитини, на думку авторки, дозволяти їй певним чином налаштуватися на успішність дій, на позитивне сприймання інформації, оптимістично дивитися в майбутнє [20, с. 74]. Науковець наголошує, що у період від 5 до 6(7) років дошкільники здатні до прояву у своєму мовленні гумору, що дозволяє його використовувати в умовах освітнього процесу ЗДО. Засобами щодо розвитку проявів комічного авторка вважає літературні твори, з притаманними їх змісту гумористичними елементами. Також вона підкреслює, що старші дошкільники можуть самостійно відтворювати зміст гумористичних творів в певних видах діяльності, зокрема театралізованій (у тому числі й різних видах театру), що є важливим моментом використання цілого репертуару художніх творів, у яких наявні смішні елементи [21].

Подібні думки властиві й іншим науковцям. Зокрема А. Богуш, Т. Котик вважають, що дитячий гумор поєднується з потребами емоційного порядку, а

також з дитячим життєлюбством, намаганнями спільно посміятися над чимось, дослідити певні події життя, свідком яких вони стали [9, с. 214]. Вони відмічають, що доцільно виховувати означене почуття у період від 5-ти до 6-ти років, адже дошкільнята здатні на основі комедійних аспектів мовлення відтворювати пізнавальну та моральну спрямованість літературних оповідань, казок, віршів, а також відтворювати зміст обставин життя, які викликали у них веселі, смішні переживання.

О. Запорожець, Т. Маркова також наголошували на тому, що в дитини 5-7 років має формуватися емоційне ставлення на прекрасне, комічне й потворне. Зокрема автори підкреслювали, що цьому сприяють емоційні переживання дитини, в той момент, коли вона відтворює художній образ, передає його емоції чи психологічний стан, стає учасником певних подій [53, с. 195]. Іншими словами почуття гумору має формуватися у процесі активних дій дошкільника, що сприятиме його самостійному застосуванню у різних життєвих ситуаціях.

А. Сіренко та К. Ванько також наголошують на цілеспрямованій роботі щодо виховання почуття комічного в умовах ЗДО. Автори відмічають, що здійснювати це варто у контексті розвитку комунікативної компетентності вихованців. Означене утворення, вважають автори, доцільно формувати засобами художньої літератури. Гумористичні елементи дозволяють дошкільникам виховувати у себе впевненість, підтримувати гарний настрій, оптимістично ставитися до будь-якої діяльності, ефективно взаємодіяти з однолітками й дорослими [14, с.3]. Отже, автори визнають необхідність для цілеспрямованості роботи у цьому напрямі, використовуючи при цьому літературний контент гумористичного формату: вірші, гуморески, анекдоти, оповідання жартівливого змісту, а також казки.

Таким чином, почуття комічного дошкільників 6-7 року життя є вагомою ознакою особистісного й культурного, розвитку. Воно дозволяє виявляти невідповідності, суперечності предметів і явищ дійсності, кумедність людини, обставин, подій життя, а також надавати оцінку цим явищам, емоційно

реагувати на них, брати активну участь у творенні смішного. Основу почуття комічного дітей 6-7 року становить сукупність інтелектуальних, емоційних компонентів, якій у поєднанні з доброзичливим ставленням проявляються у формі гумору. Дослідники відмічають актуальність виховання почуття гумору у старших дошкільників, а серед чинників його формування називають гумористичні твори дитячої літератури, які пропонують вносити у різні види дитячої діяльності, у тому числі й до театралізованої, яка вважається дієвим засобом розвитку почуття гумору.

1.3. Вплив лялькового театру як складової театралізованої діяльності на виховання у дітей 6 -7 року життя почуття комічного

У науці дитячу гру розуміють як особливу форму активності, яка спрямована задоволення основних потреб дошкільників: самостійності, активного пізнання навколишнього світу за допомогою активних практичних дій. Дошкільник опановує тут елементами, притаманними всім без винятку видам діяльності: формулює ціль, планує власну поведінку, налаштований отримати результат. Згодом він застосовує ці вміння у інших обставинах і видах діяльності [1].

Ігрова діяльність, як довели дослідники, не відшукується дитиною, а задається їй дорослим, який навчає її гратися, знайомить із суспільно визначеними способами ігрових дій (користуватися іграшками, предметами-замінниками, засобами втілення образу; виконанню умовних дій, побудові сюжету, дотриманню правил) [5]. Іншими словами гра – соціальне явище, а тому у сучасних наукових джерелах розглядається не лише як провідний вид діяльності дошкільника, а й як засіб його виховання зокрема естетичного.

Пошук відповідей на запитання, які виникають у процесі гри, підвищує пізнавальну активність дитини, в ній формуються нові вміння спільно, творчо

діяти, доволіно керувати своєю поведінкою, виражати своє ставлення до різних аспектів навколишнього світу через естетичні почуття. [15].

У дошкільній педагогіці послуговуються наступною класифікацією дитячих ігор: творчі (сюжетно-рольові, режисерські, театралізовані, будівельно-конструктивні); з правилами (дидактичні, рухливі, музичні, народні) [17]. Зокрема науковці роблять особливий акцент на творчі ігри, які на думку Д. Менджерницької є самостійною діяльністю, що реалізується з особистої ініціативи дошкільників. Їх важливою характеристикою є наявність уявленої ситуації, яка тут має місце, поводить у її рамках, втілюючи образ відповідно до ролі та речей, що його оточують і цікавлять. Педагогічний потенціал таких ігор передбачає вплив на дитячу спільноту, формування у старших дошкільників певних почуттів, у тому числі й естетичних.

С. Рубінштейн зазначав, що у сюжетних іграх старші дошкільники значною мірою вже цікавляться досягнутими результатами, а їх ігри характеризуються вигадкою, тривалістю, складними сюжетними лініями, дотриманням встановлених норм поведінки у них, які включає у себе роль та розгортання сюжету [64]. Окрім сюжетних ігор до категорії творчих належать театралізовані ігри, які у педагогічній науці прийнято поділяти на режисерську гру й гру-драматизацію [65]. У дошкільній освіті вони застосовувалися різних напрямках виховання дітей-дошкільників Л. Артемовою, Р. Жуковською, Г. Кошелевою, Л. Стрелковою та ін.

Г. Люблінська, вивчаючи ігрову діяльність дітей, відзначала, що у творчих іграх мають місце емоційні реакції дітей. Зокрема авторка вказує, що втілюючись у образ ігрового персонажа і передаючи його поведінку, вчинки, дитина 6-7 року так захоплюється, що вважає казку чи переглянуту виставу як реальність. Проте дитина вже орієнтується у тому, що в театрі грають лише актори, у деяких випадках ляльки, співчуває їм, коли вони гинуть, а потім знову стають живими, що вказує на переважання почуттів над знаннями. При цьому старші дошкільники, під час переглядання театралізованих дійств, по

справжньому переживають за героїв: ніяковіють, хвилюються, намагаються надати допомогу викрикуванням порад, попередженням про небезпеку, стискають долоні у кулак тощо [41, с.314].

З. Корогодський відмічає, що діти дошкільного віку орієнтовані на пізнання світу, по-філософські налаштовані на дослідження його ознак, вчать їх оцінювати. Тут дослідник вказує, що завдяки театру, а також дитячій грі в театр, дошкільники опановують найбільш цікаві моменти життя, оцінюють його з мистецьких позицій, самі є активними учасниками театралізованих дійств. Все це дозволяє дітям досягнути диво життя, емоційно йому радіти й переживати, а театр для дітей є своєрідним путівником до життя дорослих, зближує дитячий і дорослий світи [32, с. 100].

О. Лапутіна підкреслює, що театралізовані ігри, а також і гра в театр, є дієвим педагогічним засобом формування емоційної сфери дитини. У дітей 6-7 року такі ігри реалізуються на словесному рівні, а ігрові дії при цьому характеризуються як символічні. Зміст і тематика театралізованих ігор впливає на розвиток емоційно-почуттєвої сфери дошкільників, а підготовка спільно з дорослими атрибутів та декорацій стимулює їх естетичний розвиток [37].

Т. Поніманська суть театралізованих ігор дошкільників тлумачить як постановку дітьми в ролях художнього твору, передаючи його зміст через експресивні й мовленнєві виражальні засоби, втілених у певних образах [59, с. 344]. При цьому авторка зазначає, що до названого явища у дошкільній освіті відносять: акторську гру дошкільників з ляльками, визначену образом чи роллю; інсценізація художніх творів, або їх самостійне творення; образотворчість, яка пов'язана зі створенням костюмів і необхідних атрибутів; музику й музичну активність дітей (спів, танці, музичний супровід вистави тощо). Одночасно науковець розрізняє й види цього педагогічного засобу: гра-драматизація, ігри за змістом художнього твору.

Н. Пічугіна також погоджується з тим, що театралізовані ігри полягають у програванні різноманітних сюжетів, акторських дій у відтворенні дітьми

певних персонажів (художніх образів). Вона відмічає, що означений вид дитячої ігрової діяльності має відношення не лише до дослідницької активності, але й до розвитку уяви та творчості, естетичної оцінки навколишнього світу. При цьому авторка зазначає, що особливого значення тут мають театральні вистави, оскільки в них можна використати різні театралізовані іграшки, зокрема ляльки-маріонетки чи персонажі, театр тіней, паперові фігурки. Означені атрибути надають можливість суттєво розширити сценарії, а також сприяють розвитку у дітей ігор у театр [56, с. 283].

О. Ніколаєва зазначає, що у подібних іграх присутній елемент імпровізації, що дозволяє дитині краще дізнатися: про стосунки з однолітками, дорослими; відношення між різними предметами, явищами дійсності [49, с. 187]. Все це дозволяє дитині виражати своє ставлення до них, надавати оцінки проявам комічного у театрі, гумору серед ровесників. Відтак, розвивати у себе почуття комічного.

А. Богуш виділяє декілька видів досліджуваного явища, зокрема авторка пропонує розрізняти гру-драматизацію, імпровізацію, інсценування творів літератури, потішки, забавлянки та їх програвання [9, с. 223]. Також науковець зазначає, що в ЗДО для реалізації театралізованої діяльності використовують різноманітні види театру, зокрема лялькового, театру маріонеток, пальчикового, фланелеграфу, театру тіней. Найбільш поширеним вважається ляльковий.

Н. Гавриш, аналізуючи цю класифікацію приходить до висновку, що для кожної вікової групи дошкільників і відповідно до освітніх завдань кожен з виділених видів театру має своє призначення. Зокрема авторка відмічає, що театр іграшок варто використовувати для збагачення сюжету, театр ляльок, пальчиковий, театр маріонеток – варто обирати для розігрування складних сюжетів оповідань, казок, що дозволяє дітям втілюватися у певний образ, передавати його почуття, вправлятися у мовленні. При цьому дітям 6-7 року

властиве бажання більш досконало передати образ персонажу, розкрити його емоції й почуття [21, с. 104]. А також, отримати насолоду від успішної гри.

Ігри-драматизації ґрунтуються на власних діях виконавця ролі, що використовує ляльки чи персонажі, одягнуті на пальці. Дитина грає сама, використовуючи власні засоби виразності: міміку, пантоміміку, інтонацію. Такі ігри бувають кількох видів. Так, пальчиковий театр передбачає використання певних атрибутів на пальцях, що дозволяє у межах обговореного сюжету діяти кількома з них, промовляючи при цьому діалог або за ширмою, або будь де. Лялька «бібабо» також передбачає її використання на всій руці, а актор весь час перебуває за ширмою. Імпровізація, як окремий вид ігор-драматизацій передбачає розгортання сюжетної лінії без обумовленого раніше напряму [28].

Емоційна насиченість, короткі, виразні діалоги, простота й образність мови є характерними особливостями лялькового театру, що сприяє виникненню певних умов для розвитку естетичних почуттів дітей 6-7 року життя. Більшість дослідників наголошують, що ляльковий театр є властивим більше саме для старших дошкільників, оскільки у них більшою мірою представлених світ людських стосунків і почуттів. Його функціонування передбачає розуміння та відчуття характеру персонажів, їх вчинки, зрозуміти діалог. Водночас, у дітей ляльковий театр продукує справжні вистави, де діти стають акторами для однолітків, дорослих, проявляючи при цьому всю гамму людських почуттів, у тому числі й почуття комічного, гумору [50].

Науковці підкреслюють, що театр ляльок створює бадьорий, радісний настрій у дітей, задовольняє їх потреби в активності, самостійності, в емоційних переживаннях [57].

Ляльковий театр є невичерпним джерелом формування емоційно-почуттєвої сфери старших дітей 6-7 року. Вони розвиває здатність дітей до співчуття, акцентує їх увагу на недоречностях, комічній поведінці, кумедному образі, спонукає до імпровізації, як актора і режисера, у ході творіння сценаріїв, спрямовують добір засобів виразності персонажу, додаючи експресивні рухи.

Лялькова вистава є улюбленим видом занять вихованців старшої групи ЗДО. Вона вміщує у собі художню творчість й емоційні переживання дошкільників. Дошкільники привносять у гру різні події, від яких вони були нещодавно у захваті, поєднують їх з літературними творами, що налаштовує їх на втілення образу, добір відповідних виражальних елементів. Все це надає допомогу вихованцеві старшої групи виражати свої переживання й диференціювати переживання ровесників, дорослих [65].

У театрі ляльок дошкільник є одночасно і сценаристом, і режисером, адже він складає сюжет, зайнятий виконанням ролі героїв, намагається своїми діями передати гумористичний текст, помічає реакцію глядачів. Тут його свідомість спрямована на охоплення ситуації в цілому.

Таким чином, ляльковий театр розглядається як особлива та специфічна форма театралізованої гри, яка є вагомим засобом формування емоційно-почуттєвої сфери старшого дошкільника. Цей вид активності передбачає опанування всіма формами емоційних переживань, у тому числі й почуттям комічного. У ляльковому театрі почуття гумору формується у дитини з кількох позицій: глядача, сценариста, актора. Це дозволяє усвідомлювати суть комічного, розуміти його причини виникнення, обирати найбільш сприятливий і доступний формат висловлювань серед ровесників і дорослих, адекватно ставитися до гумору, вправлятися у ньому у дитячій спільноті та на сцені, виражаючи при цьому доброзичливе ставлення до однолітків.

Висновки до розділу 1

Почуття комічного є складним утворенням емоційно-почуттєвої сфери людини, що поєднує пізнавальні й інтелектуальні елементи та супроводжується доброзичливим ставленням до об'єкта насмішок. Поширеною формою прояву його є гумор, суть якого полягає у акцентуванні уваги людини на певних недоречностях, значущих ознаках й емоційному реагуванні. Почуття гумору дозволяє людині оптимістично сприймати світ, розуміти його суперечності, недоліки, надавати їм певної оцінки. Почуття гумору, як основний формат комічного, ґрунтується на інтелектуальних й емоційних особливостях, які поступово формуються в онтогенезі, а початок їх припадає на дошкільний вік.

Для дошкільників 6-7 року життя почуття комічного є важливою ознакою особистісного й культурного розвитку, що дозволяє помічати невідповідності, суперечності предметів, явищ, кумедність людини, обставин, подій життя, надавати їх оцінку та певним чином реагувати на них, приймати участь у творенні смішного. Основу почуття комічного у цьому віці складає сукупність інтелектуальних, емоційних елементів, які у поєднанні з доброзичливим ставленням проявляються у формі почуття гумору. Дослідники відмічають актуальність його виховання у дітей 6-7 років, а серед чинників називають гумористичні твори літератури, які пропонують вносити до дитячої діяльності, зокрема театралізованої, яка вважається засобом розвитку почуття гумору.

Ляльковий театр є особливою формою театралізованої гри, що є вагомим засобом формування емоційно-почуттєвої сфери старшого дошкільника. Як вид активності, вона передбачає опанування всіма формами емоційних переживань, почуттям комічного зокрема, яке у ляльковому театрі формується у дитини з позицій глядача, сценариста, актора. Все це дозволяє дошкільнику розуміти суть комічного, його причини, обирати сприятливий формат висловлювань, адекватно ставитися до гумору, вправлятися у ньому у дитячій спільноті, на сцені, виражаючи при цьому доброзичливе ставлення до однолітків.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО У ДІТЕЙ 5 -7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОВОГО ТЕАТРУ

2.1. Методика та процедура дослідження почуття комічного дітей 6 -7 років

На основі висновків, зроблених нами за результатами вивчення питання виховання почуття комічного у старших дошкільників засобами лялькового театру, розроблено програму констатувального експерименту. Його мета полягала в емпіричному дослідженні особливостей розвиненості почуття комічного у дітей 6-7 року життя у театралізованій діяльності та визначити вплив на нього суспільного та сімейного виховання.

Реалізація мети цього етапу дослідження передбачало послідовне розв'язання таких завдань:

1. Визначити критерії та показники оцінки міри розвитку почуття комічного у дітей 6-7 року життя.
2. Розробити комплексну методику констатувального експерименту, адекватну предмету дослідження.
3. Діагностувати та схарактеризувати рівні розвиненості почуття комічного дітей 5-6 років засобами лялькового театру.
4. З'ясувати роль педагогів і батьків на розвиток почуття комічного досліджуваних.

Констатувальний етап проведено на базі експериментального закладу дошкільної освіти №3 Теремок м. Прилуки, Чернігівської області. Усього в експерименті узяли участь 28 дітей старшого дошкільного віку, 30 батьків, 11 вихователів старших груп вказаної установи.

Власне експеримент проводився у 3 етапи. На першому узагальнювалися висновки теоретичного вивчення проблеми розвитку почуття комічного дітей 5-6 років; розроблялася програма констатувального експерименту, обиралися та створювалися діагностичні методи вивчення досліджуваного явища.

У відповідності до сформульованих завдань методика констатувального експерименту реалізовано за трьома напрямками:

- експериментальна робота з вихованцями старшої групи;
- експериментальна робота з вихователями ЗДО;
- експериментальна робота з батьками вихованців.

Під час здійснення експерименту вихідними слугували положення про підходи до почуття комічного дітей 5-6 років як складного утворення, що має визначену структуру та піддається формувальним впливам. З цією метою уточнено критерії й показники розвиненості у досліджуваних старшого дошкільного віку почуття комічного. Вони розміщені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники розвиненості почуття комічного у дітей 5-6 років

КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ
<i>Критичність мислення</i>	Звертає увагу та творчо осмислює призначення (функції) речей і предметів навколишньої дійсності; розуміє зв'язків між фактами та подіями у довідлі; влучно визначає невідповідності, суперечності у житті, мистецтві; помічає в художніх образах смішні ознаки та бачить їх під незвичним кутом зору; співвідносить втілені у персонажах риси характеру, властивості, що висміюються;
<i>Оптимістичне світосприйняття</i>	Зазвичай емоційно відгукується на гумор, жарти однолітків; вирізняється піднесенням, веселим, жартівливим настроєм; отримує насолоду від смішних театральних дійств; зацікавлено реагує на комедійні образи лялькового театру; проявляє гумористичні погляди на світ і соціальне життя у ньому;

	оптимістично ставиться до власних негараздів чи невдач;
Оцінка комічного ефекту	Розуміє критику з боку театральних героїв, адекватно її сприймає; виявляє сміливість у жартівливих висловлюваннях про почуте, побачене; вміє розрізняти веселе від сумного, комедійне від трагічного, повідомляє про ці явища одноліткам, дорослим; дотепно висловлюється про події, свідком яких виступає; самостійно створює комічний, смішний ефект; розрізняє жарти від серйозних речей, запам'ятовує їх, а потім використовує у власній поведінці.

Вказані критерії й показники почуття комічного дітей 6-7 року життя виділено самостійно на основі раніше проведених досліджень Т. Валентьєвої та Н. Старовойтенко, які вивчали ознаки комічного та гумору у дітей дошкільного віку. Відповідно до мети бралися до уваги інтенсивність та стабільність проявів почуття комічного у повсякденній життєдіяльності вихованців старшої групи, у тому числі під час театралізованих дійств.

Здійснюючи добір шляхів розробки методики діагностики досліджуваного явища, орієнтувалися на такі компоненти почуття комічного 6-7 року життя дошкільників:

- *когнітивний* (знає про існування об'єктивного світу та відношення, які мають місце у ньому між предметами й подіями; усвідомлює ймовірні суперечності між явищами дійсності; має уявлення про художній образ у театралізованій діяльності й способи його створення, в тому числі й творчі; впізнає й розуміє комічні образи, орієнтується у їх ознаках; розрізняє різні види комічного та способи їх утворення й дотепність їх використання у різних життєвих ситуаціях);
- *емоційно-ціннісний* (позитивно ставиться до гумору, жартів, кумедних лялькових персонажів; схвально відгукується про власні дотепні смішні судження, комічні висловлювання; відчуває емоційне піднесення за

успішно втілений комічний образ на сцені за допомогою лялькових героїв, сумує, коли не вдалося досягти задуманого у виставі; вираховує можливі причини успіху чи невдачі; тяжіє до схвальної оцінки дорослим його творчих комічних зусиль; диференціює та поціновує доступні віку категорії естетики й діалектики);

- *поведінковий* (добирає та використовує потрібні засоби втілення комічного образу, нестандартні дії; тяжіє до самостійності; без сторонньої допомоги виявляє суперечності у поведінці лялькового героя чи подіях, з ним пов'язаних; відшукує найбільш цінні комічні ознаки у поведінці, образі ляльки, послідовно їх дотримується під час виконання ролі; вказує дорослим на шляхи персоніфікації конкретного героя театралізованого дійства; з насолодою обговорює дотепність власних дій при втіленні сценічного образу, пишається досягнутим результатом).

Відповідно до визначених компонентів у констатувальному експерименті розроблено комплексну методику діагностики почуття комічного дітей шостого-сьомого років. Нижче деталізовано діагностичний інструментарій, яким укомплектовано методику, та визначено специфіку його використання у дослідженні почуття комічного дітей старшого дошкільного віку та ставленні до його розвитку батьків і вихователів.

Робота з дітьми 6-7 року життя

Когнітивний компонент

Щоб вивчити особливості знань і уявлень дітей старшої групи ЗДО про комічне, розуміння його ознак та призначення у житті людей і в соціумі, проведено бесіду *Уявлення про смішне, комічне* та використано проєктивний метод *завершення розпочатих речень*, самостійно розроблені нами. Розглянемо названі діагностичні процедури детальніше.

Бесіда №1. Уявлення дітей про смішне, комічне.

Зміст її був розроблений самостійно. Мета цього методу – з'ясування знань старших дошкільників про комічне та особливості розуміння цього явища

дітьми. Бесіда містила 7 запитань. Отримані відповіді на них дозволили встановити: що саме вихованці старшої групи вважають смішним, кумедним; як вони реагують на жартівливі вислови, кумедну поведінку та інші подібні явища; за якими ознаками відносять до комічних образів героїв казок і персонажів мультиплікаційних фільмів, кого саме і чому; хто саме є найбільш улюбленим коміком дітей з лялькового театру і чим саме він (вони) їм подобаються; усвідомленість старшими дітьми дій і засобів, потрібних людині (актору) для досягнення комічного ефекту чи створення відповідного образу.

Всі питання розробленої бесіди були відкритими, тобто досліджуваних не обмежували у наданні відповідей, що дозволило встановити повноту знань дітей шостого-сьомого року життя про сутність комічних явищ та їх значення власне для них. В цілому за допомогою цього методу було отримано масив даних, який склали 196 відповідей, оскільки сукупність вибірки становила 28 осіб, які відповіли на сім запитань. Бесіда проводилася окремо з кожною дитиною у звичних для неї умовах. У процесі взаємодії намагалися забезпечити та дотримуватися атмосфери приязності й поваги до співрозмовників. У повному обсязі зміст цієї бесіди подано у додатках (див. додаток А).

Проективна методика

Метод незавершених речень (висловлювання дібрано самостійно) зумовлював індивідуальну взаємодію експериментатора з досліджуваним у звичних для нього умовах життя. Дитині шостого-сьомого року життя пропонували завершити 7 висловів, які розпочиналися дослідником. Наперед була визначена послідовність процедури пропонування речень, яка залишалася сталою для всіх без винятку членів вибірки. Заборонялася будь-яка допомога зі сторони експериментатора, дозволявся лише повтор змісту речення у разі необхідності. Така процедура проведення методу уможливила отримання об'єктивних відомостей про знання дітей 6-7 року життя щодо смішного, комічного, орієнтування у цьому явищі.

На основі описаної проективної техніки було здобуто відомості щодо розуміння дошкільниками причинно-наслідкового зв'язку між предметами і подіями у навколишньому світі. Завдяки означеній процедурі було виявлено ознаки кумедної людини, на які вказали досліджувані; предмети, явища, люди, які стають об'єктами глузувань, насміхань; причини та прояви у поведінці, що призводять до появи жартів, кумедних дій; засоби і шляхи досягнення комічності образів; ознаки (характеристики) акторів лялькового театру; критерії дотепності жартівливих висловлювань, глузувань. Використані незавершені судження у повному формулюванні представлено у додатках (див. додаток Б).

Емоційно-ціннісний компонент

З метою вивчення особливостей емоційного ставлення дітей шостого-сьомого років до комічного було використано: обговорення літературного твору та бесіду «Ставлення до комічних героїв у ляльковому театрі». Проаналізуємо названі методи більш детально.

Обговорення літературного твору

Для виявлення особливостей емоційного реагування старших дошкільників на жартівливі образи було обрано вірш Володимира Підпалого *Морквяний вояк*. Після його читання експериментатор пропонував досліджуваним відповісти на декілька запитань. Зокрема, нас цікавило те, як діти оцінюють цей вірш, чим кумедним для них є образ вояка та його поведінка, незвичність сюжету, найбільш смішний епізод, що саме у жартівливій формі хотів передати автор.

За цим методом робота проводилася індивідуально з кожною дитиною. Було отримано 196 дитячих відповідей під час обговорення літературного твору. Власне з 7-ми питань 5-ть було відкритими, а 2 – закритими. Повний зміст запитань, які ставилися вихованцям, і сам вірш представлені у додатках (див. Додаток В).

Бесіда «Ставлення дітей 6-7 року життя до лялькового театру»

Спрямування цього методу – з'ясувати особливості сприйняття старшими дошкільниками лялькового театру як місця зустрічі з кумедними героями та їх жартами. Насамперед, нас цікавили: ставлення до лялькових вистав, настроїв після їх перегляду, улюблені дитячі кумедні персонажі, надання вихованцями оцінки жартів, почутих під час вистав, їх дотепність, а також захопленість атмосферою лялькового театру та бажання брати безпосередню участь у виставах з наголошенням найбільш бажаного кумедного персонажу.

В цілому метод складався з семи відкритих запитань, що дозволило нам отримати найбільш розгорнуті відповіді на поставлені запитання. Бесіда відбувалася у звичній для дітей обстановці в атмосфері доброзичливості й комфорту. Питання до методу були розроблені самостійно. Усього в ході проведення методу було отримано та опрацьовано 196 відповідей дошкільників. Повний перелік запитань подано у додатку Г.

Поведінковий компонент

З метою діагностики реальних проявів почуття комічного дітьми шостого-сьомого років життя використано три шляхи збору даних: спостереження за дітьми під час перегляду ними лялькової вистави (основний метод), а тлумачення дошкільниками прислів'їв та аналіз художнього літературного твору, який належить до рубрики небилиці-небувалиці - допоміжні. У ході спостереження у протоколах фіксувалися особливості реагування дітей 6-7 року життя на жарти, кумедну поведінку персонажів, реакцію на поведінку однолітків під час вистави. Всього було проведено по 3 сеанси спостережень за кожною дитиною, в цілому проаналізовано 54 протоколів.

Критерії й показники спостереження містяться у додатках. Крім того, у другому випадку, було дібрано декілька прислів'їв, зміст яких мали розтлумачити діти. Тлумачення прислів'їв за своєю сутністю є складною розумовою діяльністю, що ґрунтується на практичному застосуванні раніше набутих знань у певній сфері. Нами було обрано п'ять таких висловів. У дитячих висловлюваннях зверталася увага, насамперед, на поясненні категорій

«гумор», «сміх», «комічне». Розуміння старшими дітьми означених понять вказувало на здатність використовувати у власній поведінці жартів, дотепних смішних висловлювань.

Взаємодія з досліджуваними відбувалася у звичній для них обстановці, доброзичливій атмосфері. Експериментатор не надавав дітям ніякої допомоги, не втручався у процес розмірковування й за одну зустріч просив пояснити не більше двох прислів'їв. Відповідно, з кожною дитиною він зустрічався мінімум тричі. В цілому нами було отримано 140 трактувань дібраних нами висловлювань, що дозволило отримати об'єктивні дані. Пропонований стимульний матеріал представлено у додатку Д.

Для встановлення дітьми відповідності між небилицями, основу яких становлять суперечності, за основу було взято художній твір Т. Коломієць *Небилиця*. Дітям пропонувалося відшукати у його змісті протиріччя між звичайним плином подій і незвичайним їх представленням у творі. Крім того, їм належало пояснити таке представлення автором подій. Водночас запитували про те, чи можна вважати зображені речі комічними й чому. Опрацювання цього вірша здійснювалося у доброзичливій комфортній обстановці, з заготовленими заздалегідь експериментатором орієнтовними питаннями. Повністю вірш подано у додатку Е. Також тут містяться формулювання завдання та запитання щодо змісту твору.

РОБОТА З ДОРΟΣЛИМИ

Робота з вихователями

З метою визначення впливу педагогів на виховання почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку було розроблено авторську анкету та проведено детальний аналіз річного і поточного календарних планів й журналу взаємодії з батьками вихованців. Нижче розглянуто вказані методи.

Анкетування

Анкета містила у собі 10 запитань, з яких 4 були закритими і дозволили з'ясувати загальні тенденції поведінки вихователів, а 6 – відкритими, що

надали інформацію про безпосередні педагогічні дії, засоби у роботі з виховання у дітей 5-6 років комічних почуттів.

В цілому нас цікавили наступні аспекти: розуміння педагогами означеного феномену й намагання його формувати у дошкільників; засоби виховання пл043Еуття комічного, зокрема в ігровій діяльності; надання педагогами переваг певним видам дитячої гри; особливості бачення вихователями впливу лялькового театру на почуття комічного.

Особливу увагу було звернено на визначення ролі лялькового театру у формуванні в дітей старшого дошкільного віку досліджуваного феномену. Нас цікавило: частота відвідування педагогами та дітьми театралізованих дійств; який саме репертуар переглядали дорослі разом зі старшими дошкільниками; періодичність та особливості організації у закладі дошкільної освіти театралізованих лялькових вистав, залучення до цього процесу дорослих членів сімей дошкільників.

Анкетування проводилося анонімно. За його результатами було оброблено 110 відповідей вихователів, що дозволило зорієнтуватися в їхніх практичних діях щодо розвитку у дітей комічних почуттів. Повністю зміст методу подано у додатках (див. Додаток Є).

Аналіз планів роботи

Отримана в письмовому опитуванні педагогів інформація конкретизувалася під час аналізу річного й календарного планів роботи та журналу взаємодії з сім'ями. Нас, насамперед, цікавили методи роботи, інноваційні технології розвитку комічного у 5-6-річних дітей, частота й характер взаємодії з батьками з означеного запитання, заплановані конкретні заходи з перегляду чи організації лялькових вистав у старшій групі ЗДО.

Робота з батьками

Анкетування

Опитування батьків проводилося за авторською анкетною, яка передбачала анонімну участь. Вона складалася з 14 запитань. При цьому 8 з них мали

закритий характер. Їх аналіз дозволив виявити загальні тенденції щодо бачення батьків та практичні дії з формування почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку. Шість питань були відкритими, що уможливило отримання відомостей щодо типових для родин й використовуваних ними виховних впливів. В цілому було опрацьовано 392 відповіді.

Нас цікавило розуміння дорослими феномену «почуття комічного», оцінка батьками його значення для благополуччя та успішності дитини в майбутньому житті, що конкретно роблять у сім'ях з формування вказаного почуття, до яких конкретних шляхів налагодження взаємодії з вихователями у цьому питанні вони вдаються, як часто переглядають лялькові вистави, їх обговорюють, звертають увагу на настрої малюків після організації лялькових дійств вдома, наскільки зацікавлені батьки дитячими театралізованими іграми. Повний перелік запитань анкети для дорослих подано у додатках (див. Додаток Ж).

Таким чином, у ході констатувального експерименту уточнено критерії й показники почуття комічного 5-6-річних дітей, визначено компоненти означеного явища та відповідно до них дібрано методи та розроблено комплексну методику дослідження, яка передбачала три напрями роботи: з дітьми 6-7 року життя, з педагогами ЗДО, з батьками вихованців. Емпіричний матеріал, який було отримано під час її проведення, проаналізовано у наступних підрозділах цього розділу.

2.2. Аналіз рівнів розвитку почуття комічного у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО

Базуючись на визначених вище критеріях і показниках, проведено якісно-кількісний аналіз даних, одержаних під час проведення комплексної методики вивчення почуття комічного дітей 6-7-го року життя. Розглянемо для початку відомості, отримані за когнітивним компонентом.

В цілому відмічено, що чверть дітей самостійно відповідали на поставлені запитання, майже половина досліджуваних потребувала уточнюючих запитань експериментатора або його допомоги, 25% відчували значні труднощі під час бесіди. Так, у ході бесіди №1 з'ясована міра розуміння старшими дошкільниками почуття комічного. Встановлено, що досліджувані добре усвідомлюють причини, завдяки яким виникає смішне, комічне. Це стає можливим, коли: бабуся починає лоскотати за п'ятку; трапляються кумедні ситуації; молодші (братик, сестричка) смішне роблять, показують; хтось женеться за кимось у мультиках і залишається дурником тощо. Відтак, опитувані вказують на певні дії близьких, жартівливу їх поведінку, а також перегляд мультяжів зі смішним сюжетом. Помічено, що переважна більшість дітей 6-7-го років життя добре розуміються на ситуаціях з пустощами, жартами.

Цікаво було чути відповіді дітей, коли вони розповідали, як саме реагують на кумедну поведінку, гумор. Так, діти шостого-сьомого року життя, всі без винятку, зазначили, що вони або: стримано сміються, посміхаються; дуже голосно починають сміятися; дуже веселяться (коли занадто смішно, вдаються до незвичних дій); тримаються за живіт і сміються. Як бачимо, в залежності від того, настільки кумедні жарти, дії, настільки ж інтенсивні емоційні прояви старших дошкільників, можна констатувати, що досліджувані адекватно реагують на комічні ситуації і усвідомлюють це..

Для нашого дослідження цікаво було отримати відомості щодо конкретних персонажів, які для старших дошкільників є найбільш цікавими у контексті пустощів, жартів. Зокрема серед героїв казок було названо: вовка, який хвостом ловив рибу (Лисичка-сестричка і Вовчик-братик); коли витягли ріпку та всі попадали (Ріпка); поведінка поросят (Троє поросят); суперечка дівчат за туфельку (Попелюшка) та ін. Втім найчастіше досліджувані називали комічних мультипликаційних героїв та їх дотепну поведінку: вовк, який поламав тин, бо дуже наївся (Жив був пес); Вінні-Пух, що співав, аби його не покусали бджоли; Том і Джері, які ганялися один за одним; заєць і вовк, які

потрапляли у різні кумедні ситуації (Ну, постривай); Лунтик, який постійно пустував і потрапляв у незвичайні пригоди; Сід, який постійно виставляв себе посміховищем (Льодовиковий період); смішні, ліниві дівчата (Гидкий Я) та ін. З'ясовано, що переживання комічного дошкільники значно частіше пов'язували з героями сучасних мультиплікаційних фільмів, ніж з казковими персонажами..

Серед персонажів лялькового театру діти вельми часто вказали на Буратіно, Лунтика та його друзів, і Фіксиків. Виявилось, що опитані мали змогу побачити три вистави з названими персонажами. Крім того, відповідаючи на наступне запитання, опитувані вказали, за що саме їм подобаються названі герої: вони кумедні; люблять пустувати; розповідають незвичайні пригоди; потрапляють у смішні ситуації; завжди чимось заклопотані (про щось розповідають, чи то майструють, вигадують). Як бачимо, діти люблять образи, які для них є веселими, жартівливими, яким притаманні пустощі й вигадки. При цьому вихованці старшої групи, всі без винятку, вказали, що хочуть бути на них схожими, хоча б трішки.

Інформативними для нас стали відповіді на 8 запитання бесіди, у яких досліджувані відмічали, що саме потрібно для того, щоб виглядати кумедним. Вони зазначили, що необхідно бешкетувати, жартувати, смішно себе поводити, потрапляти у смішні історії. Проте серед отриманих відповідей не було виявлено такої, де б зазначалося, що варто мати гарно розвинене почуття комічного. Іншими словами, діти помічають лише зовнішні прояви комічного.

Отже, діти шосто- сьомого років життя достатньо добре вирізняють смішну поведінку персонажів, розуміють причини, які до неї призводять та реагують на неї з різною мірою інтенсивності. Найбільше комічних ситуацій і смішних образів досліджувані назвали з сучасних мультфільмів, менше з казок і ще менше з лялькових вистав. Тому, на нашу думку, почуття комічного більшою мірою розвиває у дітей 6-7-го року життя перегляд мультиплікаційних фільмів, ніж перебування у ляльковому театрі чи читання казок. Це можна

пояснити тим, що діти вказаного віку частіше вдома дивляться мультиплікаційні фільми, ніж відвідують театралізовані вистави. Та й казки батьки їм читають рідше, ніж вони цього потребують.

Інформативними виявилися дані, отримані за методикою, де досліджувані доповнювали розпочаті висловлювання про сутність комічного та встановлювали причинно-наслідковий зв'язок між предметами й явищами навколишнього світу. Зокрема, діти відмітили, що кумедна людина – це така, яка постійно жартує, сміється, потрапляє у незвичні (смішні) ситуації, з когось глузує, кепкує. Як бачимо, старші дошкільники чітко ідентифікують смішний образ на основі проявів поведінки. Також з'ясовано, що, діти шосто-сьомого року життя здатні усвідомити й ознаки об'єкту (людину, героя літературного твору, актора), з яких насміхаються: похмурий, дурненький (неповна розуму), смішний на вигляд. Отже, опитувані досить добре знають, що саме в образі є кумедним і викликає відповідну емоційну реакцію, тобто сміх. Відтак, діти 6-7-го року життя здатні пов'язати між собою образ і дії смішної людини.

Також опитувані вказали, що найбільше вони глузують з подій, які є нісенітницями за змістом або безглуздими. Водночас більшість дітей знову вказали на певні чинники (причини), які призводять до сміху: щось упало на ногу, потрапив у пастку, обпікся, пожартував, побешкетував. Як бачимо, діти 6-7-го року розуміють і достатньо легко встановлюють зв'язок між певними діями та подіями, які стали наслідком. Так, вони вважають: щоб подія чи жарт стали смішними, потрібно виконати певні дії – сказати щось смішне, одягнути щось незвичне, когось розіграти. Тобто, старші дошкільники усвідомлюють, що таке жарт, розігрування, кепкування й вважають ці явища комічними.

Несподіванкою для нас виявився той факт, що вихованці старшої групи не змогли доповнити 5 речень, схарактеризувати поведінку персонажів лялькових вистав. Діти зазначили, що вони не бачили взагалі (близько 80%) лялькових вистав, а 20% вказали, що вони були на виставі лише один раз, але не можуть нічого додати. Це говорить про обмежений досвід перегляду дітьми

вистав лялькового театру, а отже, і про незначний вплив лялькового театру на розвиток у дітей почуття комічного. Натомість вони з легкістю назвали найбільш дотепні дитячі жартівливі висловлювання. Всі вони належать мультиплікаційним персонажам: не обманюй, все одно не втечеш; не суй свого носа куди не треба; спокійно, тільки спокійно; мабуть, хтось надто багать їсть; і так зійде з рук; щось малувато буде.

В цілому встановлено, що третина досліджуваних впоралися самостійно з завданням, близько 45% - виконали з невеликою допомогою експериментатора, а решта, майже 25% не змогли надати повноцінних відповідей. Тому визначено, що дві третини дітей 6-7-го року життя характеризуються різний ступінь здатності аргументувати судження, розрізнити веселий і сумний сміх /гумор і сатира/, розуміти складності ситуацій, співвідносити ситуації з реального життя з художніми образами тощо. Значна кількість прикладів, наведених дошкільниками, належать до мультфільмів, літературних творів. Дуже обмеженим є досвід дітей щодо перегляду лялькового театру взагалі й зокрема обговорення з дорослими його комічних персонажів. На нашу думку, ці обставини негативно впливають на розвиненість почуття комічного дітей.

Дослідження емоційно-ціннісного компоненту почуття комічного було здійснено на підставі аналізу змісту дитячих відповідей за художнім твором В. Підпалого. Так, дітям сподобалася битва вояка зі свинями, цей факт їх зацікавив. Їх дуже засмутило те, що від вояка залишилися самі ніжки. Найбільш кумедним і незвичним виявилось для дітей озброєння морквяного солдата, качани й квасоля. Сам же бій більшість дітей оцінила як безглуздий (55%), решті дітей дійство не сподобалося, оскільки вояк загинув, а це не смішно (35%). Інші діти не змогли оцінити дійство, вони не вважали його ні сумним, ні веселим, натомість вважали його звичайним віршем.

Подібним чином розподілилися й відповіді старших дошкільників щодо їх ставлення до твору: позитивне, з гумором, веселе, смішне – біля 60% дітей, для 30% вихованців старшої групи – сумне, невеселе, решта групи, біля 10%, не

змогла надати оцінку твору. На нашу думку, у більшості дітей 6-7-го року життя не сформоване свідоме розуміння суті почуття комічного. Відповідно, лише близько 60% дітей погодилося з думкою, що твір можна почитати іншим, щоб вони розважилися й посміялися.

Отже, ставлення дітей до комічного персонажу змогла висловити значна частина вибірки. Приблизно чверть досліджуваних зробили це без сторонньої допомоги, понад половини дітей – за допомоги експериментатора, близько 18% не змогли надати оцінку літературному герою.

Ставлення до лялькового театру та його персонажів змогли з'ясувати лише 20% дітей, які мали досвід перебування у такому театрі, решта старших дошкільників не змогли надати чітких відповідей й оцінити означене явище. Так, опитувані зазначили, що у ляльковому театрі всі герої *живі, до них можна доторкнутися й отримувати задоволення від цього*. Крім того, дошкільники вказали, що настрої після перегляду вистав лялькового театру у них веселий, грайливий, піднесений, вони відчувають емоційну насолоду. Серед лялькових героїв, на які вказали діти шостого сьомого років життя, були Буратіно, Мальвіна, П'єро, Червона Шапочка, Вовк.

У ході дослідження встановлено: оскільки діти переглянули мало лялькових вистав, вони назвали дуже мало героїв. Також ця частина досліджуваних відмітила, що вказані герої для них є смішними у певних ситуаціях, зокрема коли Буратіно співав пісеньку, коли Вовк, перевдягнений у бабусю, пояснював, чому у неї такі великі вуха й ніс. Як бачимо, окремі поведінкові прояви й ознаки образу діти ідентифікують як причину для сміху.

З'ясувалося, що 20% досліджуваних виявила бажання спробувати відчути себе актором лялькового театру, зіграти в ньому. При цьому вони вважали, що це має бути головна роль – лише тоді це буде смішно. Проте чітко діти не назвали бажаного героя, якого б вони хотіли втілити на сцені. Констатовано: 80% дошкільників зазначили, що хотіли б побувати у ляльковому театрі на виставі й спробувати свої акторські здібності, втілюючи кумедного персонажа.

Отже, у дітей світ лялькового театру та його актори викликають зацікавленість, вони прагнуть побувати там, переглянути виставу, взяти у ній участь й обов'язково бути смішним. Можна говорити про наявність цікавості дітей до цієї сфери мистецтва, яка сприяє формуванню у них почуття комічного.

В цілому ставлення дітей до лялькового театру виявилось своєрідним: близько 25% досліджуваних відмітили позитивні емоції й комічність цього явища самостійно; 45% хотіли б потрапити туди й побачити смішних акторів, їх поведінку; 30% старших дошкільників не змогли конкретно сформулювати власне бажання. Важливо зазначити, що значна кількість дітей не змогла виразити своє ставлення до комічного дійства, оцінити його як смішне.

Розглянемо тепер більш детально результати дослідження поведінкового компоненту комічного у дітей шостого-сьомого року життя. В ході дослідження встановлено, що прояви у дошкільників комічних почуттів досить різноманітні: емоційні позитивні переживання (сміх, здивування, захопленість тощо); вони супроводжуються мімікою, жестами; засвідчуються уміннями поводитися певним чином (наслідування поведінки героїв театральних сцен, уважно й вдумливо слухати, висловлювати найбільш дотепні фрази, жарти, які сподобалися. У процесі спостереження за вихованцями старшої групи ЗДО під час перегляду лялькової вистави зафіксовано їх захопленість театралізованим дійством і яскравість емоційних проявів. Аналіз даних спостереження засвідчив існування різних груп досліджуваних, які суттєво відрізнялися між собою поведінкою, силою та стабільністю емоційних проявів під час вистави.

Спостереження за дошкільниками дозволило відмітити, що найбільшу захопленість театральним дійством проявляла зовсім невелика кількість досліджуваних. Це було помітно за їх зосередженістю під час перегляду вистави, веселим сміхом на жартівливу поведінку героїв чи їх висловлювання, гучними оплесками. Зафіксовано їх вербальні репліки щодо найбільш влучних жартів: *ти бачив, як утнув; ти чув, як він це вимовив; оце так насмішив; оце було круто (класно)*. Ця група дітей майже не відволікалася, лише зрідка

поглядали на вихователів. Після вистави вони жваво обговорювали між собою побачене, сміялися, вимовляли фрази, які їм найбільше сподобалися, намагалися скопіювати поведінку того чи іншого героя, запитували в інших, у тому числі й дорослих, чи сподобалося це їм. Дошкільники даної категорії прислухалися до слів вихователів, які пояснювали дію того чи іншого персонажу. Таких дітей виявилось близько 20%.

Друга група дошкільників вирізнялися меншим захопленням переглядом вистави, ніж попередня. Вони лише частково проявляли інтерес до театрального дійства, часто відволікалися, штовхали інших глядачів, заважали. Проте зміна персонажу на сцені, гучна музика чи оплески повертали їхню увагу до вистави. Вони також в унісон з іншими намагалися плескати у долоні, сміялися. Було помітно, що їх зацікавила лише одна сцена, де Колобка з'їла Лисичка й співала при цьому жартівливу пісеньку. Вони сміялися й вигукували, що нарешті він (Колобок) добігався. В той же час вони захоплено повторювали її окремі фрази, наспівували її разом з Лисицею. Часто діти реагували на дії акторів, оглядаючись на інших, було помітно, що вони не розуміли окремі дії. В цей момент вони поглядали на дорослих, ніби очікуючи від них допомоги, пояснень. Проте вистава їм сподобалася, вони навіть брали участь в її обговоренні й зверталися до дорослих з проханням їм пояснити: *чому Колобок був дуже веселий з усіма, чому він такий довірливий; чому в нього такий одяг, а в Вовка, Ведмедя зовсім не яскравий; чому Заєць так кумедно скакав навколо Колобка*. Відтак, намагалися з'ясувати окремі моменти, щоб усвідомити для себе їх значення у виставі. Навіть були такі випадки, коли вони самі спробували наслідувати поведінку героїв вистави. Таких дітей було близько 45% й у них зафіксовані складнощі у встановленні зв'язків між частинами всього дійства, окремими поведінковими актами героїв, ознаками смішного й сумного в образах акторів.

Інші старші дошкільники були зосереджені лише на початку вистави. Вони інколи перепитували в інших глядачів, чому вони сміються, після

пояснень знову спрямовували свої погляди на сцену. Вони намагалися наслідувати однолітків: хлопали слідом за ними, сміялися. Але на їхніх обличчях було помітно розгубленість: вони не розуміли, що відбувається. Час від-часу ці дошкільники заважали іншим дітям дивитися виставу й часто отримували зауваження від вихователів. Після перегляду вистави ця категорія досліджуваних лише слухали, що говорять інші. Коли до них із запитанням звертався вихователь, вони розгублено мовчали. Було видно, що їм багато чого незрозуміло або вистава їх взагалі не зацікавила. Таких досліджуваних було близько третини від всієї вибірки. Не усвідомивши всього дійства, такі діти постійно метушилися, щоразу запитували про нього інших дітей, вихователя, що і як хто зробив тощо.

Допоміжними методами при вивченні поведінкового компоненту почуття комічного у дітей шостого-сьомого року життя було тлумачення прислів'їв і пояснення суті плутанини. Зафіксовано, що лише невелика частина (близько 30%) змогла пояснити суть всіх прислів'їв самостійно або з невеликою допомогою експериментатора. Близько половини досліджуваних змогли розтлумачити 2-3 прислів'я з допомогою дорослого. Були такі вихованці, що не змогли надати чітких пояснень жодному з запропонованих висловів.

Під час спостереження за процесом тлумачення було зафіксовано: коли діти відразу визначали суть висловлювання, вони сміялися й говорили, як дотепно воно звучить. Коли ж вони не могли відразу встановити відповідності між явищами, то виглядали розгубленими й зверталися за допомогою. Натяк дорослого викликав спочатку здивування, а потім посмішку, й діти відразу ж надавали пояснення прислів'ю. Окрема частина вибірки виглядала розгубленою й допомога вихователя ними не сприймалася. Таких респондентів було 20%.

У ході спостереження за дітьми під час слухання ними плутанини, а також у процесі її пояснення було зафіксовано, що більшості з них притаманне розуміння суті літературного твору. Емоційні реакції всіх дітей були позитивні. Після прослуховування твору вони жваво його обговорювали, без ускладнень

пояснили, що автор для того, щоб вони посміялися, навмисне переплутав дії з речами. Дошкільники зазначили: окремі дії несумісні, природні явища не відповідають порі року, головні герої помінялися місцями тощо. Досліджувані охоче розпочали розплутувати даний твір. Коли це їм вдавалося, вони починали сміятися, а потім знову починали міркувати. Заспокоїлися дошкільники лише тоді, коли все стало зрозумілим. За необхідності діти зверталися з окремими запитаннями до дорослого й це допомагало їм встановити певні зв'язки між явищами. В цілому, було помітно, що дітям простіше інтерпретувати зміст літературного твору, ніж лялькової вистави. На нашу думку, це зумовлено обмеженим театральним досвідом старших дошкільників.

В цілому зафіксовано, що почуття комічного дітей шостого-сьомого року життя проявляються у поведінці. Так, спостереження за вихованцями старшої групи ЗДО надало підстави виділити три групи. Зокрема, дітям першої властиві зосередженість під час перегляду вистави, яскравість емоцій, наслідування героїв, промовлянням висловів, копіюванням поведінки, жвавим обговоренням подій, що найбільше вразили. Діти другої групи відчувають необхідність у допомозі дорослих, вступають у обговорення деталей вистави, діляться своїми враженнями, у деякій мірі наслідують поведінку глядачів, які знаходяться поряд. Третя група старших дошкільників відчуває значні труднощі під час перегляду театралізованих сцен, виглядають розгубленими, невпопад сміються, часто відволікають й заважають іншим. Також у цієї групи дітей помітні ускладнення у тлумаченні прислів'їв, проте вони добре розуміються на смішному у змісті літературного твору.

Базуючись на виділених раніше критеріях, показниках та компонентах сформованості у старших дошкільників почуття комічного, виділено 3 групи досліджуваних з *високим, середнім та низьким рівнями* почуття комічного й здійснено розподіл дітей за вказаними рівнями, які. Результати представлені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

**Розподіл дітей 6-7 року життя за рівнями розвиненості почуття комічного
(у відсотках)**

Рівні розвитку	Характеристика дітей за мірою розвиненості почуття комічного	Відсоток досліджуван-них
<i>Високий</i>	Емоційно реагує на гумор, жарти; вирізняється жартівливим настроєм; отримує насолоду від смішних театральних дійств; зацікавлено реагує на комедійні образи лялькового театру; проявляє гумористичні погляди на світ і соціальне життя у ньому. Жартівливо висловлюється про почуте, побачене; самостійно розрізняє веселе від сумного, комедійне від трагічного, дотепно висловлюється про це; здатен самостійно створити комічний, смішний ефект; запам'ятовує жарти, а потім використовує їх у поведінці.	21
<i>Середній</i>	Емоційно реагує на гумор, жарти; інколи проявляється жартівливий настрій; інколи звертається за поясненням смішних театральних дійств до дорослого; з цікавістю сприймає комедійні образи лялькового театру; інколи проявляє гумористичні погляди на світ і соціальне життя у ньому. Подекуди жартівливо висловлюється про почуте, побачене; звертається до дорослого, щоб розрізнити веселе від сумного, комедійне від трагічного; інколи вдається створити комічний, смішний ефект; запам'ятовує жарти, проте зрідка використовує їх у поведінці.	55
<i>Низький</i>	Слабо реагує на гумор, жарти; дуже зрідка проявляється жартівливий настрій; самостійно не здатен зрозуміти смішні театральні дійства; з цікавістю слухає пояснення дорослого про комедійні образи лялькового театру; розуміє жартівливий зміст літературного твору; не властиві гумористичні погляди на світ і соціальне життя у ньому. Зрідка жартівливо висловлюється про почуте, побачене; не здатен самостійно розрізнити веселе від сумного, комедійне від трагічного, а тому звертається до дорослого; ніколи вдається створити комічний, смішний ефект; запам'ятовує жарти, проте не використовує їх у поведінці.	24

Як видно з таблиці, значний відсоток дітей 6-7-го року життя, (79%) характеризується недостатнім рівнем розвиненості почуття комічного, що, на нашу думку, негативно впливає на соціальний розвиток і соціалізацію старших дошкільників. Тому необхідно здійснювати певні заходи, щоб стимулювати й вдосконалювати даний вид вищих почуттів у вихованців старшої групи в умовах ЗДО.

На констатувальному етапі експерименту проводилася робота з дітьми дошкільного віку, які входили до експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп. Кількість досліджуваних у групах однакова – по 14 осіб. Розглянемо відмінності, які мають місце за отриманими результатами проведених методів в означених частинах вибірки. Отримані дані представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Відмінності почуття комічного дітей 6-7-го року життя у експериментальній і контрольній групах (у відсотках)

Рівні розвитку Група досліджуваних	Рівні розвиненості почуття комічного у старших дошкільників		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Експериментальна	19	53	28
Контрольна	21	55	24

Як видно з табл. 2.3, розходження у показниках незначні: 2% становить різниця груп з високим і середнім рівнями і 4% з низьким рівнем. Відмінності не є значущими, тому вважаємо правомірним порівняння експериментальних даних ЕГ і КГ на етапах констатації та контролю.

Таким чином, під час проведення констатувального експерименту, виділено три групи досліджуваних старшого дошкільного віку з різним рівнем розвиненості почуття комічного. Так, діти з високим рівнем означеного утворення (21%) здатні емоційно реагувати на смішне, комічне, розуміють відмінності між комедійним і трагічним, усвідомлюють ознаки смішного у людях та явищах, героях лялькових вистав, запам'ятовують жарти і використовують їх у власній поведінці. Дошкільники з середнім рівнем

розвиненості почуття комічного (55%) достатньо емоційно реагують на гумор, жарти, здебільшого самостійно розрізняють трагічне й комічне, інколи звертаються за допомогою до дорослих, частіше правильно, ніж невірно, встановлюють ознаки смішного у суспільному житті, героїв лялькових вистав, запам'ятовують жартівливі висловлювання, інколи використовують їх у власній поведінці.

Діти 6-7-го року життя з низькою мірою почуття комічного (24%) часто не розуміють суть смішного, комічного, потребують допомоги дорослого. Їм важко встановити ознаки смішного, комічного у реальному житті, тому вони менш емоційні під час перегляду лялькових вистав, краще розуміють гумор у літературних творах і мультфільмах. Ці діти слабо запам'ятовують жарти, смішні висловлювання й дуже зрідка використовують у своїй поведінці.

Недостатній рівень розвитку у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного значною мірою зумовлений особливостями виховання у дошкільному закладі та сім'ї. Ступінь впливу суспільного і сімейного виховання на розвиток досліджуваного феномену представлено у наступному підрозділі.

2.3. Вплив дорослих на формування у 5 -7-річних дітей почуття комічного засобами лялькового театру

Таблиця 2.4.

Особливості впливу вихователів ЗДО на почуття комічного дітей шостого-сьомого року життя

Суть запитання анкети	Відповіді педагогів ЗДО на виховання почуття комічного дітей 6-7 року життя (у відсотках)
розуміння почуття комічного	<ul style="list-style-type: none"> • естетичний засіб розвитку особистості (16%); • показник кмітливості людини (50%); • відображає позитивний настрій особи(33%);
робота з розвитку комічного у дітей	<ul style="list-style-type: none"> • так, відбувається (83%); • ні, взагалі відсутні (16%);

як саме розвиваєте почуття комічного у дітей 6-7 року	<ul style="list-style-type: none"> · жартую з ними, показую на власному прикладі (50%); · добираю словесні ігри жартівливого змісту (33%); · читаю веселі твори художньої літератури (33%); · переглядаємо веселі мультфільми з дітьми (50%);
які засоби обираєте для розвитку комічного у дітей	<ul style="list-style-type: none"> · розглядання ілюстрацій (33%); · словесні засоби (метафори, уособлення, порівняння) – (33%); · гумор, іронія (33%); · бесіди про почуття комічного (33%); · вистави в ЗДО (16%)
Використання гри як засобу розвитку комічного у дітей	<ul style="list-style-type: none"> · так (50%); · ні (50%);
переваження виду гри для розвитку комічного у дітей	<ul style="list-style-type: none"> · сюжетні (50%); · конструктивно-будівельні (0%); · театралізовані (33%); · рухливі (16%);
вплив лялькового театру на почуття комічного у дітей	<ul style="list-style-type: none"> · так (33%); · ні (16%); · не замислювалася над цим (50%)
відвідані вистави лялькового театру з дітьми 6-7 р.ж.	<ul style="list-style-type: none"> · Котик і Півник; · Буратіно; · Коза Дереза; · Пригоди мультяшок
організація лялькових вистав у ЗДО з дітьми	<ul style="list-style-type: none"> · Коза Дереза (названо 5 дійових осіб); · Попелюшка (вказані 3 дійові особи); · Котик і Півник (названі 4 дійові особи); · Кіт у чоботях (вказані 4 дійові особи)
залучення батьків до участі у виставах	<ul style="list-style-type: none"> · так (виготовлення костюмів, атрибутів) вистави (66%); · ні (33%) розраховую лише на власні сили.

Як видно з таблиці 2.4 вихователі по різному розуміють почуття комічного. Зокрема 16% опитаних вважає його естетичним засобом розвитку й відносить його до царини мистецтва. Ще 50% досліджених вбачають у ньому пізнавальний засіб для освоєння дійсності. Натомість, 33% педагогів підкреслюють його вплив на формування веселого настрою в житті. Як бачимо,

респонденти вказують лише на окремі аспекти комічного у житті людей, оскільки у них відсутнє цілісне розуміння цього явища. Втім, 83% опитаних відмічають, що здійснюють цілеспрямовану роботу з формування почуття комічного у старших дошкільників. При цьому 16% респондентів зазначили, що такої роботи не проводять.

Цікавим виявилися дані щодо змісту виховних впливів, які здійснюють у педагогічній діяльності працівники ЗДО щодо формування у дітей означеного феномену. Так, близько половини опитаних вказали, що намагаються власним прикладом залучати вихованців до жартів та до перегляду веселих мультиплікаційних фільмів. Ще близько третини педагогів спрямовують увагу дітей до комічного під час читання творів художньої літератури з наявним смішним вмістом чи сюжетом, а також використовують жваві веселі ігри, щоб звеселити дітей. На нашу думку, означених вихователями напрямів розвитку почуття комічного у вихованців старшої групи ЗДО недостатньо.

Підтвердження думки слугували знайдені під час аналізу засоби, якими послуговуються у діяльності педагоги. Так, опитувані відмітили, що використовують гумор й іронію (33%); розглядання ілюстрацій до жартівливих творів (33%), словесних засобів (33%), бесід про почуття комічного (33%), театральних вистав чи ігор (16%). Як бачимо, акцент зроблено в основному на словесні засоби. Водночас використання театральних дійств, зокрема виховання почуття комічного засобами лялькового театру чи театралізованих ігор дотримується лише малий відсоток педагогічних працівників ЗДО. Власне уточнення цих даних було знайдено у твердженнях вихователів, що гру, як засіб розвитку почуття комічного у вихованців, використовує лише половина з них.

Також 50% педагогів вказали, що на їхню думку, найбільший потенціал для розвитку означеного почуття мають сюжетні ігри дітей. Лише 33% опитаних вказали, що більший потенціал мають у цьому сенсі театралізовані ігри дітей. А 16% респондентів взагалі надають перевагу рухливим іграм у

вихованні почуття комічного у дітей. На нашу думку, близько половини вихователів не повною мірою усвідомлюють вплив театралізованих ігор на вихованців старшої групи у контексті формування у них означеного почуття.

Саме так можна розцінити їхні судження щодо впливу лялькового театру на формування комічного у старших дошкільників. Визначено, що 33% досліджуваних визнають беззаперечність впливів лялькових дійств на дітей 6-7 років. Натомість заперечують його 16% респондентів, а ще 50% ніколи над цим не замислювалася. Отже, більшість вихователів мають хибні погляди на явище лялькового театру та його значення у дошкільному дитинстві для формування почуття комічного у вихованців.

Встановлено, що у звичних умовах життя педагоги використовують зовсім невеликий арсенал вистав для перегляду з дітьми у ЗДО. Зазначені такі театралізовані дійства, як *Котик і Півник*, *Коза Дереза*, *Буратіно*, *Пригоди мультяшок*. Також досить мало було організовано театралізованих вистав педагогів з дітьми старшої групи. Фактично кожен вихователь назвав лише одну *Котик і Півник*, *Попелюшка*, *Кім у чоботях*, *Коза Дереза*. Також вони зазначили кількість дійових осіб у них, у середньому їх у виставі було 4. Отже, значна кількість старших дошкільників не мали змоги спробувати себе в ролі акторів, що є важливим для формування у дітей почуття комічного. Зафіксовано, що вихователі залучають батьків дошкільників лише до виготовлення костюмів і атрибутів для вистав, а от їхня безпосередня участь у таких дійствах не планується зовсім.

З огляду на поданий вище аналіз, зроблено висновок про недостатню підготовленість переважної кількості вихователів ЗДО до формування у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного засобами лялькового театру. Лише третина педагогів готові до здійснення відповідних заходів у старшій групі ЗДО. В цілому переважна більшість працівників дошкільного закладу має хибні уявлення щодо впливу театралізованих ігор та лялькового театру на

означене почуття у дітей і, як наслідок, недостатньо звертають на нього увагу у своїй педагогічній діяльності.

Перейдемо до аналізу отриманих дані щодо впливу батьків на виховання у дітей означеного почуття. Якісно-кількісні характеристики подано у табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Особливості впливу батьків вдома на почуття комічного своїх вихованців

Критерій питання у анкеті	Переконання дорослих членів родин щодо виховання почуття комічного у свої дітей (у відсотках)
<i>Розуміння суті комічного</i>	<ul style="list-style-type: none"> • щось смішне, веселе, жартівливе (100%)
<i>Сфера особистості, до якої належить дане почуття</i>	<ul style="list-style-type: none"> • афективна (33%); • розумова (44%); • дієво-практична (33%);
<i>Чи потребує розвитку воно у дітей</i>	<ul style="list-style-type: none"> • так (55%); • ні (45%)
<i>Як прагнете його розвивати</i>	<ul style="list-style-type: none"> • а) читаємо разом смішні оповідання, небилиці (33%); • б) малюємо разом карикатури (11%); • складаємо смішні історії (22%); • розповідаємо жартівливі історії (22%); • не знаю (11%);
<i>Чи обговорювали це питання з вихователем</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ні (77%); • так (23%);
<i>Яку допомогу надавав вихователь у цьому напрямі</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ніякої (44%); • надано повідомлення на батьківських зборах (33%); • проведено індивідуальну консультацію з даного питання (22%);
<i>Відвідування з диною лялькового театру</i>	<ul style="list-style-type: none"> • так (66%); • ні (22%); • не пам'ятаю (11%);
<i>Який настрій був у сина чи доньки після перегляду вистави</i>	<ul style="list-style-type: none"> • веселий, піднесений (67%); • вже не пам'ятаю, давно було (33%);
<i>Які вистави відвідали</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Курочка Ряба, Рукавичка, Смішарики, Троє поросят, Коза Дереза, Пан Коцький, Колобок, Ріпка,
<i>Зміст обговорення побаченого</i>	<ul style="list-style-type: none"> • чи сподобалася вистава (44%); • що запам'яталося (22%);

	<ul style="list-style-type: none"> • який герой найбільше сподобався (11%); • чи хотіл- (а; ів) би ще піти (11%); • ділилися враженнями від побаченого (11%);
<i>Чи була у дитини спроба вдома пограти у ляльковий театр</i>	<ul style="list-style-type: none"> • так (44%); • ні (11%); • не звертав увагу (44%);
<i>Чи була у вас спроба поставити виставу з ляльками</i>	<ul style="list-style-type: none"> • дуже рідко (55%); • ні (45%);
<i>Чим завершилася така спроба</i>	<ul style="list-style-type: none"> • вистава відбулася, всі були задоволені (33%); • не получилось, обмежилися дидактичною грою (22%); • нічим хорошим (45%);
<i>Улюблена вистава вашої доньки чи сина</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Карлсон, Лунтік, Курочка Ряба, Рукавичка, Смішарики, Троє поросят, Коза Дереза, Пан Коцький, Колобок, Ріпка

В цілому зафіксовано, що батьки вихованців більш поверхово ставляться до означеної проблеми. Так, всі без винятку опитані під комічним розуміють щось веселе, смішне, жартівливе. Втім глибокого розуміння суті цього явища не вказав жоден з респондентів. Також у вибірці розділилися погляди щодо належності досліджуваного явища до сфери особистості. Зокрема до афективного компоненту його відносять 33% дорослих, до пізнавального – 44% та до дієво-практичного – 33%. Як бачимо, у батьків відсутня єдина думка щодо цього питання.

Також діаметрально протилежними є переконання дорослих членів родин щодо потреби у розвитку почуття комічного у старших дошкільників: 45% вважає за необхідне здійснювати відповідну роботу, а 55% цілком її заперечує. Водночас опитані відмічають певні засоби, які вони обирають для формування означеної властивості у вихованців: читання смішних оповідань, небилиць (33%); спільне малювання карикатур (11%); складання смішних історій (22%);

розповідь жартівливих історій (22%). Лише 11% не знають, що сказати з цього приводу.

Значна частина досліджуваних зазначила у своїх анкетах, що з приводу цього питання не було взагалі розмови з вихователем. Такі висловлювання властиві 77% вибірки. Натомість інша частина респондентів, а це 23%, вказали, що контакти з педагогом з приводу розвитку у вихованців почуття комічного мали місце. Водночас, 22% досліджуваних наголосили, що були надані індивідуальні консультації в ЗДО з приводу цієї проблеми, а ще 33% – відмітили, що вона підіймалася на батьківських зборах. Втім, значна кількість членів родин підкреслила під час анкетування відсутність всілякої сумісної активності з вихователем. Частина вибірки з такими відповідями становила 45%, що, в принципі немало.

Значна частина родин відмітила, що перебувала разом з сином чи донькою на театральних виставах, зокрема під час приїзду лялькових театрів у місто. Таких досліджуваних виявилось 66%. Проте третина вибірки зазначила, що таких походів до театру у них не було, або взагалі відмовилася відповідати. Цікаві висловлювання були щодо обговорення лялькових дійств після театру. Так, ділилися враженнями про побачене лише 11% опитаних, ще така сама кількість батьків цікавилася, чи хоче дитина ще раз сходити до театру. 22% обговорювали поведінку головного героя, запитували, чи було цікаво – 44%. Втім були такі дорослі, що взагалі не розмовляли з дітьми про театральне дійство або відповіли, що забули, оскільки це дуже було давно.

За оцінками батьків, позитивний вплив від перегляду лялькової вистави на дітей мав місце у 67% випадків, а у 33% випадків опитані не звернули на це увагу. Були відмічені негативні тенденції: зокрема, досить малий репертуар лялькових вистав був представлений у відповідях батьків. Деякі з цих вистав присвячені зовсім маленьким діткам, зокрема Курочка Ряба, Рукавичка. В цілому ж батьки відвідали такі вистави як Смішарики, Троє поросят, Коза

Дереза, Пан Коцький, Колобок, Ріпка. Власне ці театралізовані дійства були зазначені сім'ями як улюблені у їх сина чи доньки.

Також у сімейному вихованні зафіксовано небагато спроб організувати лялькові вистави. У 44% це відбулося з ініціативи дітей. З'ясувалося, що 55% дорослих не звертає увагу на театральні вистави як засіб розвитку у дітей почуття комічного. Слід визнати, що були подібні намагання й з боку дорослих, проте вони терпіли фіаско у більшості випадків. Про позитивний результат вказали 33% досліджуваних; 45% зауважили, що всі намагання завершилися дидактичною грою; 22% сказали, що нічого хорошого з цього не вийшло.. Як бачимо, у більшості батьків не вистачає знань для ефективної організації подібних виховних заходів вдома. З'ясувалося, що значна частина дорослих у сім'ях вихованців на такі виховні заходи не звертає увагу.

В цілому можна констатувати існування ситуативних виховних впливів у більшості сімей з формування почуття комічного дітей 6-7 р. ж. Батькам зазвичай не вистачає теоретичних знань і практичних вмінь для їх використання вдома. Значна частина досліджуваних відмітила відсутність цілеспрямованих взаємних дій ЗДО і сім'ї в означеному напрямі.

Таким чином, здійснивши аналіз впливу дорослих на розвиток почуття комічного дітей шосто-сьомого року життя, відмічаємо недостатній рівень досвіду дорослих у розумінні означеного утворення, підбору й використання необхідних засобів щодо його формування, цілеспрямованих сумісних дій у плані його вдосконалення. Крім того помічено недостатнє використання у процесі виховання почуття комічного театралізованих ігор, відвідування дорослими з дітьми вистав у ляльковому театрі. Зовсім мало уваги приділяється організації театральних вистав з ляльками у ЗДО і вдома.

Отримані у констатувальному експерименті емпіричні дані засвідчують необхідність оптимізації виховної роботи, спрямованої на розвиток у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного засобами лялькового театру на етапі формування.

Висновки до розділу 2

З метою встановлення рівнів розвитку у дітей 6-7 почуття комічного було організовано проведення констатувального експерименту. Для його реалізації було розроблено комплексну методику дослідження означеного феномену. Методи, які увійшли до її складу, передбачали проведення діагностичних процедур як з дітьми старшої групи ЗДО, так і з дорослими – вихователями й батьками, що уможливило отримання цілісної картини про означене явище.

На основі проведення комплексної методики було виявлено рівні розвитку почуття комічного й здійснено розподіл дітей у відповідності до критеріїв і показників оцінки досліджуваного явища. Так, високий рівень розвитку почуття комічного властивий 21% малят. Вони емоційно реагують на жарти, вирізняються веселим настроєм; отримують насолоду від театральних дійств, комедійних образів лялькового театру. Жартівливо висловлюються про почуте й побачене; самостійно розрізняють веселе і сумне, комедійне і трагічне, здатні самостійно створити комічний ефект; використовують жарти у поведінці. У 79% досліджуваних недостатню міру розвиненості почуття комічного, частину з них віднесено до середнього (55%) та низького (24%) рівнів.

Значною мірою такий стан речей зумовлений поведінкою і ставленням дорослих до проблеми формування почуття комічного у старших дошкільників. У дослідженні виявлено обмеженість знань і досвіду батьків і вихователів у плані розуміння сутності явища, обрання необхідних засобів для його формування, взаємодію між сім'ями вихованців і ЗДО у цьому питанні, використання театралізованих ігор дошкільників та відвідування разом з ними лялькових вистав з подальшим їх обговоренням, залучення дітей 6-7 року життя до організації лялькових вистав вдома й ЗДО.

Отримані результати дослідження актуалізують необхідність проведення формувального експерименту з метою вдосконалення означеного особистісного утворення у вихованців старшої групи ЗДО, налагодження сумісних зусиль вихователів і батьків у цьому напрямі виховної роботи.

РОЗДІЛ 3.

СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО ДІТЕЙ 5 -7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ЛЯЛЬКОВОГО ТЕАТРУ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

3.1. Принципи та педагогічні умови вдосконалення почуття комічного дітей шостого сьомого року життя засобами лялькового театру в ЗДО

Матеріали цієї частини роботи спрямовані на розкриття стратегії формувального етапу дослідження. Проведений аналіз стану розробленості проблеми розвитку почуття комічного дітей 6-7 року життя засобами лялькового театру вказав на необхідність створення сприятливих умов для оптимізації цього процесу в дошкільному закладі освіти й сім'ї. Згідно з поставленою метою було необхідно:

- визначити принципи формування у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного;
- обґрунтувати педагогічні умови та розробити методи оптимізації виховного процесу, спрямованого на розвиток почуття комічного дітей 6-7 року життя;
- визначити ефективність педагогічних умов та методів формування почуття комічного дошкільників.

Аналіз наукової літератури й отримані емпіричні дані констатувального експерименту довели, що рівень розвитку почуття комічного дітей старшого дошкільного віку залежить від їх набутого досвіду з цього питання, перегляду вистав лялькового театру, а також ролі батьків і дорослих у руслі здійснюваних ними педагогічних впливів на означене утворення у вихованців. З огляду на те, що під час діагностики зафіксовано, що увага дорослих до питання виховання

почуття комічного у дітей 6-7 року життя є недостатньою, а форми і методи, що мають місце в освітньому процесі, є неефективними, на етапі формування стала актуальною потреба в їх модернізації та наданні їм системного характеру.

Під час роботи над організацією формувальної частини експерименту висхідним моментом обрано суб'єкт-суб'єкту парадигму, яку відстоюють у своїх наукових працях І. Бех, Т. Валентьєва, О. Кононко, В. Котирло, О. Попова, Н. Старовойтенко, Т. Титаренко, Т. Поніманська. Означена парадигма дозволяє розглядати виховання почуття комічного старших дошкільників як свідомий процес, що дозволяє їм почувати себе суб'єктами діяльності, здатними до самостійних комічних дій.

Основоположними принципами оптимізації освітньої роботи, спрямованої на виховання у дітей шостого-сьомого року життя почуття комічного є: *системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний, культурологічний підходи*. Їх баланс мав сприяти забезпеченню ефективності спеціально організованого виховного процесу естетичного спрямування.

Системний підхід уможливив формування у дітей 6-7 року життя почуття комічного як цілісного особистісного утворення засобами лялькового театру; активізував його прояви в інших сферах дитячої життєдіяльності; дозволив розглядати учасників виховного процесу у контексті єдиної освітньої системи. Також положення означеного підходу передбачали встановлення взаємозв'язку різних аспектів розвитку дитячої особистості, інтеграцію видів діяльності, методів, форм і засобів роботи з усіма учасниками експерименту – дітьми, батьками й вихователями ЗДО; комплексне застосування сучасних освітніх технологій.

Діяльнісний підхід активізував позиції дітей 6-7 року життя, батьків, вихователів, перетворював їх на активних суб'єктів естетичної активності, сприяв розвитку у дошкільників умінь усвідомлювати протиріччя у соціальній сфері, які набувають смішного характеру, розрізняти комічних персонажів лялькового театру, ідентифікувати комедійні дії героїв, виявляти власні комічні

переживання, брати участь у театралізованих комічних діях, обирати адекватні способи втілення комічного у власну поведінку, вчинки, регулювати та контролювати власні смішні акти та поведінку, аналізувати та оцінювати їх наслідки, докладати зусиль задля досягнення кінцевої мети діяльності.

Особистісно орієнтований підхід ставить дитину у центр освітнього процесу, сприяє підтримці, наданні допомоги і розвитку у вихованців почуття комічного. Водночас положення означеного підходу сприяли такій організації взаємодії дорослих з дітьми шостого-сьомого року життя, яка уможлиблювала прояви у них індивідуального досвіду, самостійності, креативності, упевненості в комічних діях, особистих уподобань комедійного змісту, здатності до осмислення обставин виникнення смішної ситуації та прийняття відповідного рішення щодо проявів емоційних переживань щодо її наслідків. Підхід сприяв виникненню у дітей відчуття психологічного комфорту, емоційної насолоди.

Аксіологічний підхід дозволив: спрямувати процес виховання у старших дошкільників почуття комічного у гуманістичне русло; актуалізувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію батьків і педагогів з дітьми шостого-сьомого року життя; вдосконалити ціннісно-смыслову позицію дітей, забезпечити виховання у них емоційно-ціннісного ставлення до себе як до осіб, зданих до прояву комічних відчуттів у театралізованій діяльності; надати з допомогою оцінних суджень дорослих почуттю комічного особливого значення.

Культурологічний підхід дозволив: дотримуватися в експериментальній роботі зв'язку з культурними надбаннями народу у комічній сфері й надав можливість залучити особистий потенціал дитини до його засвоєння; враховувати можливість комічного ставлення дітей 6-7 року життя до себе, до однолітків та дорослих; надати ваги таким поняттям, як культура почуттів, почуття комічного, культурні зразки (комедійного, смішного), естетичні еталони й норми, адекватно себе поводити у комічних ситуаціях, які трапляються у різних видах дитячої життєдіяльності.

Визначаючи стратегію формувального етапу дослідження, ми розуміли під нею інтегровану систему дій, спрямованих на оптимізацію освітнього процесу, розвиток у досліджуваних 6-7 року життя почуття комічного; позитивного ставлення до себе як носія жартів, смішних висловлювань і комічних дій; уміння самостійно формулювати комічні судження, застосовувати їх відповідно до ситуації, адекватно реагувати на комічні ролі у лялькових виставах; вміння їх використовувати, переносити певні життєві ситуації, які виникають у спілкуванні з однолітками й дорослими.

Програму формувального експерименту визначено як певний комплекс положень, що визначав цілі, завдання, умови його проведення, використані засоби й очікувані результати. Програма формувального експерименту передбачала: створення ефективнішого за традиційний спосіб виховання почуття комічного у старших дошкільників; визначення найбільш вагомих чинників і засобів, які впливають на естетичні почуття дошкільників; розробити, апробувати, внести певні корективи та втілити у практику ЗДО сучасні технології оптимізації освітнього процесу й спілкування дорослих і дітей 6-7 року життя, використати звичні та нові методи, форми, прийоми й засоби розвитку почуття комічного у досліджуваних.

Основна ідея формувального експерименту полягала у створенні розвивального середовища, сприятливого для виникнення й вдосконалення почуття комічного у дітей 6-7 року життя. Об'єктом уваги експериментатора була система освітньої роботи базового ЗДО, де вивчалися рівні розвитку почуття комічного дітей старшого дошкільного віку, вміння висловлювати критичні судження, оптимістично сприймати та оцінювати комічні явища.

Програмою формувального експерименту передбачалося створення оптимального варіанту плану дій, який був спрямований на оптимізацію процесу виховання почуття комічного старших дошкільників за конкретних педагогічних умов. Програма розглядалася як свого роду засіб задля досягнення мети формувальної частини експерименту, форму її конкретизації, а план – як

фактор цілеспрямованого і поступального руху до поставленої мети. Програма, поєднувала між собою зміст процесу формування почуття комічного з організаційними можливостями й варіантами його практичного розв'язання.

Завдання формувального експерименту передбачали: обґрунтування педагогічних умов і методів ефективного формування у дітей 6-7 року життя почуття комічного; розробку ефективної методики реалізації колективної, групової та індивідуальної форм виховної роботи з вихованцями старшої групи щодо розвитку почуття комічного; підбір і використання сучасної технології гуманізації взаємин дорослих із дитиною в сім'ї та ЗДО; оцінку ефективності авторської системи роботи з виховання почуття комічного у старших дошкільників.

Формувальний експеримент тривав упродовж п'яти місяців і передбачав застосування різноманітних методів і засобів педагогічного впливу з метою збагачення системи знань дітей і дорослих про засоби лялькового театру та їх значення у вихованні почуття комічного, особливості їх використання у діяльності й поведінці, а також напрями їх розвитку і вдосконалення у ЗДО та сім'ї. На етапі формування важливе місце відводилося оновленню змісту та методів формування почуття комічного дошкільників засобами лялькового театру та їх проявам у звичних умовах життєдіяльності.

Програмою проведення формувального експерименту було передбачено здійснення роботи одночасно за трьома напрямками: робота з дошкільниками, робота з батьками і робота з педагогами. Так, *робота з дошкільниками* передбачала: розширення системи знань та уявлень досліджуваних про почуття комічного; розвиток позитивного емоційного ставлення до засобів лялькового театру; вправляння у проявах комічного на рівні поведінки.

Задіяння названих напрямів роботи на етапі формувальному етапі було зумовлено даними констатувального експерименту, на якому було виявлено у дітей шостого-сьомого року життя недостатній рівень сформованості знань про почуття комічного, відсутності цілісного уявлення про це особистісне

утворення та нерозуміння його значення для розвитку особистості. Зверталася увага на ознаки комічної поведінки, жартівливі вислови, міміка й інші експресивні прояви у грі акторів лялькового театру; прояви веселого настрою та відповідних емоційних переживань дитиною у повсякденному житті, наслідування та свідоме використання жартівливих суджень та смішних дій.

2-й напрям – *робота з батьками* забезпечував розвиток у них свідомого й відповідального ставлення до проявів почуття комічного дітей 6-7 року життя як особливої форми пізнання світу та ставлення до нього дошкільників. Застосовані методи просвітницької роботи передбачали усунення прогалин у знаннях рідних людей щодо важливості розвитку у дошкільному дитинстві почуття комічного, вироблення у дітей практичних вмінь дотепного використання жартів, смішних історій для підняття настрою, формування оптимістичного світосприйняття.

3-й напрям – *консультативно-просвітницька робота з вихователями* передбачала формування у них понятійного апарату з досліджуваної проблеми; поглиблення знань педагогів з психолого-педагогічних основ естетичного розвитку дітей шостого-сьомого року життя; вправління у використанні диференційованого підходу до дітей з різним рівнем розвиненості почуття комічного; оснащення новітніми технологіями естетичного розвитку старших дошкільників; вдосконалення уміння упроваджувати у роботі з сім'єю сучасні підходи до формування у дітей старшого дошкільного віку оптимістичного світосприйняття, дотепних жартів, комічних дій і образів на основі засобів лялькового театру.

Плануючи формувальний експеримент, ми намагалися чітко сформулювати завдання, забезпечити їх доступність, урахувати необхідність взаємодії різних його учасників, попередити виникнення суперечливих ситуацій, контролювати процес і результати виховної роботи.

Предметом дослідження передбачалося визначення педагогічних умов, які є найбільш сприятливими для формування у дітей 6-7 року життя почуття

комічного, було уточнено зміст цього поняття. Так, у науці термін «педагогічні умови» розуміється як керований зовні процес, що значною мірою впливає на виховання, як сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, що поєднує у собі організовані впливи середовища і певних обставин.

З огляду на це, під *педагогічними умовами* формування у дітей 6-7 року життя ми розуміємо сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, що зумовлюють процес виховання вищих почуттів, ціннісного ставлення до себе як носія ознак комічного й уміння проявляти на рівні поведінки кумедність, жартівливість, веселий настрій, оптимістичне світосприйняття у різних видах дитячої життєдіяльності дитини.

Педагогічні умови цілеспрямовано створювалися нами з метою оптимізації освітнього процесу, підвищення міри його ефективності. Виділяючи їх, передбачалося, що процес формування у дітей 6-7 року життя почуття комічного виявиться продуктивним лише за умови їх комплексної дії.

Обираючи стратегію проведення експерименту щодо виховання у старших дошкільників почуття комічного, ціннісного ставлення до себе як осіб з веселим характером, оптимістичним світосприйняттям, здатних до використання жартів і смішних висловлювань, проявів комедійної поведінки, досягнення комічного ефекту, ми виходили з узагальнень провідних фахівців щодо:

- взаємодії сімейного та суспільного виховання у процесі виховання естетичних почуттів у дошкільників (О. Коннонко, О. Березіна, О. Дронова, О. Гріновська, Т. Линник);
- оновлення змісту і методів взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї у формуванні почуття комічного дітей 6-7 року життя (Т. Валентьєва, Н. Старовойтенко, О. Попова).

Процес формування у старших дошкільників почуття комічного відбувався у процесі засвоєння дітьми необхідних знань, збагачення позитивних переживань та вдосконалення практичних умінь. Авторська

стратегія значною мірою базувалася на даних констатувального етапу стосовно визначених у ньому чинників впливу на досліджуваний феномен, зокрема виховних впливів батьків і педагогів. Педагогічними умовами дослідження виступали наступні виділені нами положення:

- 1. Розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівливу поведінку;*
- 2. Вправлення дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру;*
- 3. Збагачення знань педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів лялькового театру з метою формування у дітей 6 -7 року життя почуття комічного.*

Обґрунтуємо доцільність використання у формувальному експерименті визначені нами педагогічні умови. Так, підґрунтям успішного становлення особистості дитини 6-7 року життя є розвиток її художньо-естетичної сфери, зокрема почуття комічного, що визначає оптимістичне сприйняття навколишньої дійсності. За результатами проведеного нами констатувального дослідження, дошкільники 6-7 року життя більшою мірою характеризуються недостатніми уявленнями про комічні явища у суспільстві, житті людей, їх ознаки та причини виникнення. Значно обмеженим є досвід дітей щодо лялькового театру в цілому й зокрема уявлень про образи комічних лялькових персонажів, їх жартівливих висловлювань, поведінки. Досліджувані вказаного віку відчують складність у використанні жартівливих висловлюваннях, не завжди розуміють з чого можна сміятися, а з чого не можна; для них складністю є перенесення гумористичних суджень лялькових героїв у спілкування з однолітками й дорослими. Відтак, перша педагогічна умова спрямовувалася на забезпечення послідовного й систематичного розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівливу поведінку.

Визначення другої педагогічної умови зумовлене необхідністю:

- здобуття дошкільниками практичного досвіду виявлення свого ставлення до комічного у світі речей, подій, явищ, до веселих подій життя, до гумору у ситуаціях спілкування з однолітками;
- використання у повсякденному житті жартівливих, гумористичних висловлювань; розвиток здатності оптимістично сприймати труднощі, з веселим настроєм підходити до виконання будь-якої діяльності.

Цьому сприятиме вправління дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру.

Визначаючи третю педагогічну умову, ми базувалися на розумінні важливості й необхідності оновлення змісту педагогічної роботи з розвитку почуття комічного в умовах ЗДО, налагодження ефективної взаємодії у цьому напрямі з родинами вихованців, упровадження у практику особистісно орієнтованого підходу до розвитку у дітей 6-7 року життя почуття комічного засобами лялькового театру.

Як свідчать результати констатувального експерименту, вихователями приділяється недостатньо уваги формуванню у дітей почуття комічного, яке є формою оптимістичного сприйняття світу. Приділяючи увагу цьому напрямку роботи, ми базувалися на ідеї О. Кононко, згідно з якою, сучасна дошкільна освіта має сприяти формуванню у дітей оптимістичного світосприйняття, що дозволяє повноцінно сприймати увесь світ та себе у ньому [34, с. 13].

Як зазначає Т. Валентьєва, оптимізм у поглядах дітей на життя є складовою комічного, що є значущою рисою розвиненої особистості. Важливу роль у формуванні якої відіграє й сім'я [13, с. 8]. Театралізована діяльність, зокрема й ігри дітей у ляльковий театр, на думку Н. Гавриш, дозволяють дітям впорядкувати власний досвід, а також уявлення про довкілля [20, с. 104]. Для вихователів театралізована діяльність дітей, розглядається як один з найбільш значущих виховних засобів у художньо-естетичному розвитку дітей, зокрема естетичних почуттів, наголошує Т. Поніманська [59, с. 348].

Нам імпонують у цьому сенсі положення О. Запорожця, В. Котирло, О. Усової, які підкреслюють, що сім'я та дошкільний заклад освіти, вважаються соціальними інститутами, які виконують свої специфічні виховні функції і не можуть замінити один одного. Отже, сполучною ланкою у процесі розвитку почуття комічного мають стати засоби лялькового театру, які будуть задіяні означеними соціальними інституціями у виховному середовищі.

Отже, необхідність підвищення ефективності процесу розвитку у старших дошкільників почуття комічного передбачала створення ціннісно орієнтованого середовища в сім'ї та дошкільному закладі. Ціннісне середовище у вказаних соціальних інститутах моделювалося нами спеціально. Учасники експерименту мали усвідомлювати, обговорювати та проживати ситуації, які привертали увагу почуття комічного як особистісної цінності. На основі ставлення батьків і вихователів до проявів почуття комічного у поведінці дітей, означене явище піднімалося на більш вищий ранг особистісних цінностей.

Таким чином, організація формувального експерименту передбачала використання положень системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного й культурологічного підходів, які сприяли підвищенню ефективності цілеспрямованого процесу формування почуття комічного старших дошкільників. Основні положення означених підходів і врахування даних констатувального етапу дозволили виявити й обґрунтувати педагогічні умови розвитку почуття комічного дітей 6-7 року засобами лялькового: розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівливу поведінку; вправлення дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру; збагачення знань педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів лялькового театру з метою формування у дітей 6-7 року життя почуття комічного.

3.2. Система роботи з вдосконалення формування почуття комічного дітей 5 -7 років в ЗДО засобами лялькового театру

У цій частині роботи описано комплекс методів, форм, прийомів, засобів, використаних нами у ході формувального експерименту. Увага спрямовувалась на реалізацію педагогічних умов, визначених за результатами проведення констатувального етапу дослідження. Реалізація кожної з них передбачала застосування спеціально дібраних щодо неї методів і форм виховної роботи.

Мета формувального експерименту полягала у підвищенні ефективності освітнього процесу, спрямованого на розвиток у дітей шостого-сьомого року життя: необхідної системи знань про комічне, оптимістичне світосприйняття та усвідомлення його ролі в житті людини; ціннісного ставлення до дотепних жартів, смішних висловлювань, комічної поведінки, веселого настрою й оптимізму та до себе як носія означених властивостей; умінь розрізняти веселе від сумного, комедійне від трагічного, відрізняти жарти від серйозних речей, дотепно висловлюватися про події, самостійно створювати комічний ефект.

Робота передбачала організацію виховних впливів на досліджуваних 6-7 року життя, а також дорослих – вихователів і батьків. У формувальному експерименті брали участь 14 дітей старшого дошкільного віку (ЕГ), 5 педагогів базового ЗДО (ЕГ) й 12 батьків старших дошкільників (ЕГ).

З метою формування у дітей шостого-сьомого років життя почуття комічного та стимулювання його проявів у поведінці розроблено й апробовано систему роботи, яка включала серію бесід, вправ, міні-занять і театралізованих ігор розвивального характеру. Роботу з дошкільниками ми здійснювали у трьох напрямках, на кожному з яких переслідувалася певна мета.

Метою першого напрямку було розширення та систематизація знань дітей про зв'язки між фактами й подіями, про ймовірні невідповідності, суперечності у житті, мистецтві; важливість підмічати кумедні ознаки в художніх образах,

рисах характеру, бачити їх під незвичним кутом зору; розуміти та співвідносити втілені у персонажах риси характеру, властивості, що висміюються.

Мета другого напрямку полягала у збагаченні художньо-естетичних вражень дітей; формуванні оптимістичного світосприйняття й позитивного ставлення до театралізованих вистав, комедійних образів лялькового театру; розвитку у дошкільників позитивного ставлення до себе як носіїв піднесеного, жартівливого настрою; виховання уміння цінувати власні гумористичні погляди на світ і соціальне життя у ньому, оптимістично ставитися до власних негараздів чи невдач.

Мета третього напрямку полягала в активізації оптимістичного світосприйняття досліджуваних 6-7 року; у створенні сприятливих умов для розвитку в них уміння сміливо та жартівливо висловлюватися про почуте, побачене; вихованні уміння розрізняти веселе від сумного, комедійне від трагічного та повідомити про ці явища одноліткам, дорослим; здатності влучно висловлюватися про події, свідком яких виступає; спроможності самостійно створювати комічний і смішний ефект; умінні використовувати жарти, гумор у власній поведінці.

Програмою формувального експерименту передбачалося використання комплексної методики, зорієнтованої, з однієї сторони, на покращення уявлень і знань, ставлення та умінь дітей проявляти оптимістичну, комічну поведінку, з іншої – на вдосконалення форм, методів, прийомів роботи з дорослими (вихователями і батьками).

Таблиця 3.1 містить інформацію про сукупність методів, які використовувалися у формувальному експерименті та добиралися відповідно кожної з визначених педагогічних умов з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу у базовому дошкільному закладі.

Таблиця 3.1

Методи формування у дітей 6-7 року життя відповідно до визначених педагогічних умов формувального експерименту

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ	МЕТОДИ
<p align="center"><i>Розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівеливу поведінку</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • тематичні бесіди: <i>Що таке гумор або чому ми сміємося, Оптиміст та песиміст, Веселий, грайливий настрої та його значення у житті людини; Перші актори театру: скоморохи»;</i> • читання віршів-забавлянок: <i>Сміхота</i> (А. Камінчук), <i>Красень</i> (Г. Усач), <i>Артист</i> (А. Коцюбинський); • обговорення казки <i>Про Бубуку і Дадаку</i> (за Т. Валентьевою); • переглядання мультфільмів: <i>Вінні-пук та всі-всі-всі, Бобік у гостях у Барбоса, Фунтик;</i> • вправи-ігри <i>Малювання настрою; Жовтогарячі окуляри, Сміятися чи не сміятися</i> (за Т. Валентьевою); • перегляд відео-версій лялькових вистав: <i>Троє поросят, Муха Цокотуха, Ріпка, Курочка ряба;</i> • відвідування вистав-жартів «<i>Пан Коцький</i>» Львівського академічного обласного театру ляльок (вересень, 2020), <i>Солом'яний бичок</i> Чернігівського лялькового театру ім. О. Довженка (жовтень, 2020)
<p align="center"><i>Вправління дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • бесіда про ляльковий театр за сюжетною картинкою <i>Ляльковий театр: знайомий і незнайомий</i> (за О. Коваленко); • заняття: музично-театральне заняття <i>Театр – це свято, яке завжди з тобою</i> (за Л. Несвітайловою), <i>Веселий ярмарок</i> (за Н. Гавриш); • постановка лялькової вистави «<i>Казка про хороброго зайця</i>» (за Н. Гавриш); гра-драматизація

	<i>Крокодил Гена і його друзі; інсценізація гуморески Казка П. Глазового.</i>
<i>Збагачення знань педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів лялькового театру з метою формування у дітей 6 -7 року життя почуття комічного</i>	<ul style="list-style-type: none"> • міні-лекції; • консультації; • пам'ятки (правила перебування у театрі) для батьків і дітей

Розглянемо детальніше кожний із використаних методів і форм роботи на формувальному етапі дослідження. На початку проаналізуємо методи, використані під час роботи з дошкільниками 6-7 року життя.

1. Робота з дошкільниками 6-7 року життя.

1. Розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівливу поведінку

Тематичні бесіди

Бесіди проводилися з метою усвідомлення дітьми категорій комічного у формі невимушеної та довірливої розмови. Спільно з експериментатором з'ясовували значення слів *гумор, сміх, веселий настрій, оптимізм і песимізм*, визначали причини виникнення сміху, емоційної поведінки людей. Дорослий пропонував дітям визначитись зі змістом однієї з означених комічних рис, підібрати синоніми й антоніми, обґрунтувати свою думку, навести приклади з власного досвіду, пояснити, що зумовлює позитивні чи негативні її прояви.

Під час обговорення визначалося значення жартівливості, комічності у поведінці, ролі оптимізму, веселого настрою у житті людини. Тематами для обговорення слугували: «*Що таке гумор, або чому ми сміємося?*», «*Оптиміст та песиміст*», «*Веселий, грайливий настрій та його значення у житті людини*».

Окреме місце було відведено бесіді з дітьми «*Перші театральні актори – скоморохи*». Під час неї у цікавій формі повідомили дітям про появу перших театральних акторів – скоморохів, чим вони займалися, як звеселяли людей, які засоби вони використовували (смішні історії, небилиці-небувальщини, різі комічні дії) для підняття настрою звичайним людям. За сюжетними картинками разом з експериментатором з'ясовували особливості образу скомороха.

Всього за цим напрямом роботи було проведено 5 бесід.

Читання художньої літератури

Відповідно з програмою формування, з дітьми 6-7 років, які увійшли до складу експериментальної групи, було організовано серію міні-занять, на яких відбулося читання й обговорення художніх творів, зокрема віршів-забавлянок *Сміхота, Артист, Красень* та казки *Про Бубуку і Дадаку*, які пов'язані почуттям комічного, жартівливим і веселим настроєм, поведінкою оптимістично налаштованих літературних персонажів. По завершенні читання було проведено бесіди з приводу прочитаного де обговорювалися емоційні переживання дітей щодо означеної поведінки та її наслідків, пропонувалося поставити себе на місце цих героїв, відчутти важливість оптимістичного сприйняття дійсності.

Всього було проведено чотири таких заняття.

Переглядання мультфільмів

Згідно до програми було організовано перегляд мультфільмів: *Вінні-пух та всі-всі-всі, Бобик у гостях у Барбоса, Фунтик*. Після перегляду в інтерактивному режимі було проведено обговорення у якому діти висловлювалися щодо кумедних сцен у мультиплікації, виражали до них своє ставлення, висловлювали думки щодо можливих їх наслідків. Так було з'ясовано ознаки комічних сцен: суперечності між певними явищами, предметами, обставинами. Дошкільники відмітили важливість виразного

мовлення, його жартівливого відтінку. Наприкінці таких бесід діти 6-7 року життя визнавали, що смішні історії підвищують у них настрій, він стає веселим, їм хочеться жартувати й веселитися.

Всього відбулося 3 таких перегляди.

Ігри-вправи

Необхідним елементом програми були ігри-вправи: *Малювання настрою; Жовтогарячі окуляри, Сміятися чи не сміятися*. Означені складові допомагали дітям у ігровій формі розібратися зі своїми емоціями (позитивні-негативні) та усвідомити значення позитивних емоцій під час виконання будь-якої справи, зафіксувати їх на малюнку. Вправа *Жовтогарячі окуляри* дозволяла дітям уявити ситуацію зовсім у іншому ракурсі (подивитися на негатив через позитив) й усвідомити перевагу оптимістичного сприйняття явищ і обставин дійсності. Вправа *Сміятися чи не сміятися* являла собою набір ситуацій, з-поміж яких дошкільники мали обрати ті, з яких можна сміятися й аргументувати свою думку. Так, у результаті виконання цієї вправи діти усвідомлювали, як саме потрібно реагувати на подібні ситуації, наводили приклади зі свого життя.

Також експериментатор читав ситуації з різною інтонацією й виразністю, супроводжував їх мімікою і жестами, емоціями й запитував у дошкільників, як змінювалося їх сприйняття з такими засобами. Після обговорення всіх ситуацій було запропоновано дітям зробити ляльок до тих, які найбільше сподобалися, й програти їх у дійових особах, як у театрі.

Всього було проведено 5 занять з використанням означених вправ.

Перегляд відео-версій лялькових вистав і відвідування вистав-жартів у лялькових театрах

З метою більш кращого ознайомлення дітей з мистецтвом театру ляльок, було організовано перегляд відео-версій лялькових вистав *Троє поросят, Муха*

Цокотуха, Ріпка, Курочка ряба й організовано відвідування дітьми вистав-жартів привізних лялькових театрів. Під час відео перегляду акцентувалася увага дітей на різноманітні засоби лялькового дійства, якими досягається комічний ефект: вигляд дійового персонажу (ляльки), костюм, додаткові елементи на одязі, манера говорити, рухи, декорації, передавання емоцій через виразність мовлення, зрозумілий текст персонажів, смішний підтекст театралізованого дійства. Ця робота проводилася у формі обговорення всіх елементів театралізованого дійства, у ході якого діти висловлювали думки щодо дотепності використаних жартів у виставах, прислухалися до уточнень експериментатора.

Відвідування лялькових театрів сприяло набуттю дітьми безпосередніх вражень від побачених театралізованих дійств. Вони з цікавістю дивилися вистави, один одному не заважали, емоційно реагували на комічні дії акторів, а потім долучилися до обговорення. До обговорення вистав було залучено батьків учасників експериментальної групи.

Всього переглянули 6 вистав, дві з них безпосередньо у ляльковому театрі, а чотири у вигляді відео-версій.

Вправління дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру

Бесіда про ляльковий театр

З метою формування позитивного ставлення дітей до працівників лялькового театру експериментатор провів бесіду за сюжетною картиною, на якій мають місце всі етапи підготовки та показу театрального видовища. Зокрема з'ясовується ставлення дошкільників до майстрів, які виготовляють ляльок, до акторів, які грають ролі й керують ляльковими персонажами, музикантів, режисера театральної вистави. Бесіду проводили за задалегідь

підготовленими запитаннями, використавши для їх розробки запитання О. Коваленко, які певною мірою модифікували щодо завдань дослідження.

Повний перелік запитань бесіди, сюжетна картина, яка використовувалася під час її проведення, подані у додатках (див. Додаток 3).

Інтегровані заняття

З метою набуття дітьми 6-7 року життя практичного досвіду прояву почуття комічного було проведено два інтегрованих занять, на яких дошкільники мали змогу вплаватися у театралізованих дійствах, як актори. Для учасників експерименту було проведено 2 таких заняття.

Перше заняття, *Театр – це свято, яке завжди з тобою*,

За своїм спрямуванням заняття було музичним, однак у його змісті передбачено використання: художнього слова, ляльок (виготовлених разом дітьми, експериментатором і батьками), музичного супроводу, драматизації казки *Коза Дереза*, театралізації гумористичного спрямування. Підсумкова частина заняття передбачала проведення бесіди, у якій було здійснено узагальнення практичного досвіду, необхідного у ляльковій виставі та знань про професії, які мають місце у ляльковому театрі. Повний зміст заняття з усім його наповненням подано у додатку I

Друге заняття *Веселий ярмарок*

В процесі його проведення діти вправлялися у вміннях розрізняти комічне, вчилися адекватно реагувати на нього під час слухання нісенітниць, жартів, взятих з літературних текстів, під час розглядання зображень ляльок-артистів, людських емоцій на заготовлених картках. Також змістом заняття передбачалося використання веселих ігор (*Хто – найуважніший; Мавпенята і дзеркало*), відвідування кімнати сміху. Повний зміст заняття з усім його наповненням подано у додатку № Й

Постановка вистав, проведення гри-драматизації, інсценізація

Згідно з програмою було передбачено вправління дошкільників 6-7 року життя у режисерських навичках постановки театральної вистави, художніх і акторських діях. Його змістом було передбачено складання дітьми сценарію за вигаданою казкою (сценарій вистави запозичено у Н. Гавриш, де мало місце поєднання казок *Лев і заєць* і *Хоробрий заєць*), виготовлення ляльок (використані заготовки експериментатора), які розфарбовували діти, визначення дійових актів вистави, розподіл ролей, а потім власне театралізація за створеним сценарієм.

Експериментатор наголошував на оптимістичному настрої зайця та його вмінні знайти вихід у складних обставинах, використовувати дотепні жарти, кмітливості, які потрібно було передати акторові (дитині). Передбачено було проведення кілька разів театралізованого дійства з метою апробації дітей у різних амплуа (ролях). Повний зміст художніх творів, використаних для постановки вистави подано у додатку № К

Проведенню гри-драматизації *Крокодил Гена і його друзі* передувало читання однойменного твору Е. Успенського. Після цього з дошкільниками було проведено обговорення змісту, виділення висловів гумористичного спрямування і комічних сцен. Завершальним етапом стала гра-драматизація. По її завершенню намагалися залучити до обговорення батьків, для виділення й запам'ятовування та подальшого використання найбільш дотепного жарту з історій про тварин сином чи донькою (для цього варто прочитати будь-який художній твір дитині).

Інсценізації гуморески *Казка* передувало її читання та обговорення, визначення слів-паразитів (об'єкт висміювання) виготовлення необхідних атрибутів (у другому варіанті інсценізації ляльок) а потім власне й програвання у ролях змісту художнього твору. До подібної роботи залучали батьків, давши завдання інсценізувати зрозумілу дітям гумореску, щоб дошкільник зміг поділитися враженнями з однолітками у групі. Зміст гуморески й орієнтовні запитання щодо її обговорення подано у додатках (див. Додаток Л)

Робота з батьками і вихователями

Збагачення знань педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів лялькового театру з метою формування у дітей 6 -7 року життя почуття комічного

З метою збагачення досвіду дорослих, розширення і систематизації їхніх знань про значення лялькового театру для розвитку дитячої особистості, оптимізації взаємодії ЗДО і сім'ї програмою передбачено проведення роботи з вихователями і батьками. Зокрема йдеться про читання міні-лекцій для педагогів, проведення консультацій для представників родин, обговорення і складання пам'яток для батьків про правила поведінки з дітьми у театрі (експериментатор, вихователь, батьки) та орієнтовну бесіду за змістом побаченого. Детальніше про кожну з обраних нами форм.

Міні-лекції для вихователів

Обрану форму використано для систематизації теоретичних відомостей педагогів про значення лялькового театру у житті дитини, визначення його відмінностей від інших видів театру, усвідомлення особливості як засобу педагогічного впливу на розвиток особистісних якостей дітей, зокрема почуття комічного у старших дошкільників; сприяння становленню у них оптимістичного сприйняття світу. Було передбачено проведення 2 міні-лекцій.

Програмовий зміст першої міні-лекції *Особливості лялькового театру*. Ляльковий театр як особливий вид театру: основні відмінності від інших видів театру. Лялькова вистава та засоби її створення. Поділ лялькових театрів на види.

Програмовий зміст другої міні-лекції *Види лялькового театру й особливості їх використання у освітньому процесі*: Характеризувалися та порівнювалися між собою різні види лялькових театрів: театр Петрушок,

маріонеток, естрадної ляльки, покидькових матеріалів, повітряних кульок, коробок. Уточнювалися принципи організації роботи театру картинок і театру на фланелеграфі. Визначалися особливості організації пальчикового театру. Повний зміст означених форм роботи подано у додатку М.

Консультації для батьків

Консультації для батьків містили відомості про ляльковий театр теоретичної та практичної спрямованості. За формою проведення це були короткі зустрічі, тривалістю 10-15 хв., які проводилися експериментатором із невеликими підгрупами дорослих. Всього було проведено 3 тематичних консультацій. Зокрема перша консультація була спрямована на усвідомлення батьками значення лялькового театру у розвитку в дітей почуття комічного (у порівнянні з драматичним, музичним, театру опери та балету) й чому саме варто обрати лялькову виставу.

Друга консультація спрямовувала батьків на те, як підготувати дитину до перегляду вистави, що потрібно взяти до театру, якого змісту обирати театралізоване дійство, найбільш оптимальний репертуар для дітей старшого дошкільного віку та особливості ходу вистави (тривалість, наявність антракту).

Третя консультація зорієнтувала батьків на підготовку до походу з дитиною 6-7 років до театру. Зокрема, зверталася увага на планування відвідування театру на зручний час, вибір місця для перегляду у глядацькій залі. Експериментатор звертався з проханням зважати на можливу втому малюка, пропонував відвідати гардероб та найбільш цікаві місця у театрі, спланувати вільний час в антракті, зайти до буфету тощо.

Зміст консультацій розміщено у додатку Н.

Пам'ятки для батьків

У основу означеної форми співпраці ЗДО і батьків було складання *правил перебування у театрі*, а також правил обговорення вистави представниками

родин з дітьми після її перегляду. Зокрема результатом спільних зусиль експериментатора, вихователів і батьків сформульовані основні правила

Правила поведінки дітей у театрі й під час перегляду лялькової вистави:

- *заздалегідь спланувати відвідування з дитиною вистави та повідомити синові чи доньці про це;*
- *визначитися зі змістом вистави (хто автор, за мотивами якого оповідання чи казки постановка);*
- *підготувати дитину до перегляду театрального дійства (прочитати твір, обговорити, його, означити місце гумору у творі);*
- *завчасно прийти до театру й зайняти свої місця, дотримуючись етикету (проходити до місця обличчям до глядачів, голосно не розмовляти);*
- *не заважати дивитися виставу іншим;*
- *показувати своє задоволення діями акторів прийнятими для цього прийомами (сміятися, аплодувати), але не викрикувати;*
- *не користуватися мобільними пристроями;*
- *не їсти й не пити під час вистави, не бігати по залі;*
- *дочекатися закінчення вистави, поаплодувати акторам, режисеру;*
- *слідкувати за настроєм: коли дитині нудно потрібно тихенько вийти з зали і йти додому.*

Правила обговорення лялькової вистави з дитиною 6-7 року життя:

- *дізнайтеся у дитини, що її найбільше вразило під час вистави;*
- *з'ясуйте, які почуття, емоції викликані театральним актом у дитини, попросіть її аргументувати власну думку;*
- *запитайте, про що дитина подумала у найбільш цікавий момент дійства;*
- *просіть, нехай дошкільник висловить своє ставлення до головного героя вистави;*

- *стимулюйте дітей щодо їх висловлювань про дотепні жарти, висловлювання, емоції, обставини виникнення кумедних дій, комічність персонажів;*
- *запитайте у дитини, щоб вона хотіла змінити у головного героя (інших персонажів), щоб вона додала до змісту, як режисер, чи задоволена вона таким кінцем сюжету, чи потрібно його було б змінювати.*

В цілому, розроблена програма містила комплекс формувальних впливів, які були адресовані дошкільникам шостого-сьомого року життя, вихователям і батькам дітей. Їх загальна мета полягала у підвищенні ефективності процесу виховання почуття комічного дітей 6-7 року життя у дошкільному закладі освіти та сім'ї.

Таким чином, на формувальному етапі дослідження розроблено програму оптимізації процесу виховання почуття комічного у дітей 6-7 року життя в умовах ЗДО, в основу якої було покладено виділені педагогічні умови. Програмою передбачено роботу зі старшими дошкільниками, вихователями та батьками. Форми і методи, представлені у її змісті, було осучаснено й модифіковано відповідно до завдань формувального експерименту. Значний блок програми становили засоби лялькового театру, інтегровані заняття, бесіди, розігрування літературних творів, що передбачали формування практичного досвіду дітей та їх вправляння.

3.3. Контрольний етап експерименту

Мета цього етапу дослідження полягала у з'ясуванні оцінки ефективності розробленої й впровадженої у практику ЗДО системи роботи з цілеспрямованого формування у дошкільників 6-7 року життя почуття комічного. Порівняння емпіричних результатів констатувального та контрольних етапів дослідження дозволило зафіксувати динаміку змін у явищі,

яке вивчалось.

У контрольному експерименті взяли участь 28 досліджуваних ЕК і КГ, які були задіяні на попередньому етапі, 8 педагогів ЗДО та 28 членів родин вихованців (у переважній більшості батьки дошкільників) дітей 6-7 року життя експериментального дошкільного закладу освіти.

Оцінка ефективності впливу на міру прояву досліджуваними старшого дошкільного віку почуття комічного у поведінці здійснювалася за описаними вище методами формування художньо-естетичної сфери. Фіксувалися ставлення та прояви ними гумору й оптимістичного світосприйняття, співставлялися результати, отримані на констатувальному та контрольному етапах по вибірці досліджуваних експериментальної і контрольної груп.

Програма контрольного експерименту передбачала використання тих самих, що і на констатувальному етапі, методів дослідження: бесіди з дошкільниками; проєктивних методик, аналізу художніх творів, спостереження за проявами почуття комічного під час перегляду вистави. Здійснено опитування вихователів і батьків щодо їхнього ставлення до розвитку почуття комічного у дітей шостого-сьомого року життя та доцільних форм педагогічної роботи, пов'язаних з його розвитком в означеному напрямі. Запитання опитувальних методів, проєктивних технік ми залишили без змін, хоча їх перелік був стислим, оскільки містив лише принципові для нас положення.

З метою визначення ефективності системи формування, спрямованої на розширення знань дітей 6-7 років, було проаналізовано дитячі відповіді на запитання бесіди та методики незавершених речень. Зафіксовано, що досліджувані ЕК були більш активними, ніж їх ровесники, які входили до складу КГ. Вони з великим бажанням відповідали на запитання про ознаки кумедної людини; висловлювалися щодо розуміння жартівливих висловлювань, показували розуміння ролі гумору, жартів, оптимістичного настрою, вказували на значення позитивного настрою у діяльності.

Завдяки розробленій і проведеній на формувальному етапі системі виховної роботи збагатилися уявлення дітей про причинно-наслідкові зв'язки між предметами і подіями у навколишньому світі, про зовнішні ознаки людей, які стають об'єктами насміхань, критерії кумедності у поведінці й зовнішньому вигляді акторів лялькового театру. Діти 6-7 року життя збагатили свої знання про способи та засоби формулювання жартівливих висловлювань, розуміли їх необхідність у створенні веселої настрою та доцільність їх використання у повсякденному житті.

У більшості випадків діти експериментальної групи більш впевнено обґрунтували свої висловлювання, доводили свою правоту, наводили приклади з життя. Встановлено, що на 25% збільшилася кількість досліджуваних експериментальної групи, здатних адекватно відповідати на поставлені запитання, доповнювати речення про почуття комічного, називати жарти, розпізнавати веселий настрій, розуміти влучні веселі жарти акторів лялькового театру, та їх поведінку. Значно зменшилася кількість дітей, які не змогли доповнити незавершені речення у порівнянні з констатувальним етапом (близько 20%).

В цілому можна відмітити ефективність роботи, спрямованої на формування знань дошкільників 6-7 року життя про гумор, оптимістичний, веселий настрій, ознаки кумедної людини та персонажів лялькового театру, а також їх важливість у житті, спілкуванні з однолітками й дорослими. Завдяки проведеній роботі на формувальному етапі знання дітей старшого дошкільного віку, які увійшли до складу експериментальної групи, пов'язані з розвитком почуття комічного, стали більш чіткими й системними.

У порівнянні з ними дошкільники 6-7 року життя, які входили до складу контрольної групи, у меншій мірі покращили власні знання про почуття комічного, ознаки оптимістичного сприйняття подій, веселої настрою та його значенні у житті. Як бачимо, за традиційної системи виховання та за відсутності спеціально організованої роботи, спрямованої на розвиток почуття

комічного, зміни в знаннях виявилися значно меншими: кількість дітей з високим рівнем розуміння ознак комічної поведінки та її причин збільшився на 5%, а кількість дошкільників, які не змогли доповнити розпочаті речення – на 2%.

Подібну тенденцію помітили у представників експериментальної й контрольної груп щодо емоційно-ціннісного компонента почуття комічного, позитивного ставлення дітей 6-7 року життя до жартівливих висловлювань, до акторів лялькового театру, власне до себе як веселої людини, здатної до проявів комічного у поведінці, з притаманним оптимізмом. Озвучені результати здобуто шляхом порівняння відповідей дошкільників ЕГ і КГ на констатувальному та контрольному етапах дослідження, під час аналізу змісту художнього твору *Морквяний вояк* і результатів проведеної бесіди, у якій виявлялося ставлення дітей до проявів комічного у ляльковому театрі.

З метою фіксації проявів почуття комічного досліджуваних 6-7 року життя внаслідок проведення формувального експерименту було використано метод спостереження за дітьми під час перегляду ними лялькової вистави (основний метод), тлумачення дошкільниками прислів'їв й аналіз літературного твору, який належить до рубрики небилиці-небувалиці. Спостерігаючи за поведінкою дошкільників під час перегляду вистави, ми зафіксували збільшення міри інтересу дітей до вистави, зростання кількості позитивних емоційних реакцій на жарти акторів, їх комічну зовнішність та гумористичні висловлювання. Після театрального дійства помітно було бажання дітей обговорити найбільш вдалі комічні дії, дотепні висловлювання, жарти, намагання їх повторити, включити до свого арсеналу під час спілкування у групі однолітків.

Цікавою виявилася поведінка дітей під час тлумачення прислів'їв й аналізу небилиць: дошкільники ЕГ, на відміну від КГ, жваво обговорювали між собою зміст прислів'їв, наводили приклади з власного життя, відповідно до їх змісту, сміялися з небилиці, пояснювали її зміст, а потім використовували її

фрагменти у спілкуванні між собою. Варто відмітити, що всі учасники експериментальної групи змогли правильно пояснити прихований зміст у прислів'ях і небилиці, що підтверджує ефективність проведеної роботи на формувальному експерименті.

Порівняння характеристик когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів почуття комічного дітей 6-7 року життя, які входили до складу експериментальної та контрольної груп, дозволили узагальнити інформацію щодо рівня розвитку почуття комічного й подати її у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Кількісний розподіл дошкільників 6-7 року життя експериментальної та контрольної груп за рівнями розвитку почуття комічного на констатувальному та контрольному етапах

Рівень розвитку почуття комічного дітей 6-7 року життя	Кількісний склад, у %					
	Експериментальна група			Контрольна група		
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка змін	Констатувальний етап	Контрольний етап	Динаміка змін
Високий	19	42	+23	21	23	+2
Середній	53	46	-7	55	57	+2
Низький	28	12	-16	24	20	-4

Подані у таблиці 3.2. дані констатувального й контрольного етапів мають певні розбіжності. Їх якісний аналіз дозволив зробити наступні узагальнення:

- діти 6-7 року життя ЕГ мають вищі за ровесників КГ показники розвитку почуття комічного;
- значно зменшилася кількість дітей експериментальної групи з низьким

рівнем прояву почуття комічного після формувального експерименту: з 28% до 12% (позитивна динаміка становить 16%);

- помітно зросла кількість дошкільників 6-7 року життя ЕГ, яким властиві показники високого рівня розвитку почуття комічного: з 19% до 42% (позитивна динаміка складає 23%);
- досліджуваним 6-7 року життя КГ властиві нижчі показники прояву почуття комічного: кількість представників високого й середнього рівнів зросли на 2%, а низького – зменшилася лише на 4%.

Це засвідчує ефективність використаних у формувальному експерименті педагогічних умов, форм і методів оптимізації процесу розвитку у дошкільників 6-7 року життя почуття комічного. Завдяки їм на етапі контролю покращилися знання дітей, особливо ЕГ, про жарти, веселу поведінку, ознаки комічного, причинно-наслідкові зв'язки між подіями та їх значення у житті людини. Старші дошкільники стали більше цінувати висловлювання гумористичного плану, оптимізм, веселий настрій, з більшою цікавістю стали відноситися до лялькового театру, персонажів та їх дотепних жартівливих суджень, зросла їх кількість у спілкуванні з однолітками.

Порівняння отриманих результатів анкетування вихователів ЗДО та батьків вихованців на констатувальному та контрольному етапах дослідження, надало нам можливість відмітити певні зміни, які мали місце і в їх розумінні та ставленні до розвитку почуття комічного дошкільників.

Встановлено, що після відповідних формувальних впливів (проведення міні-лекцій, консультацій, складання пам'яток) зміст, форми і методи впливу на почуття комічного дошкільників значно змінилися стратегія поведінки дорослих: переважна більшість педагогів експериментального ЗДО усвідомили важливість своєчасної уваги до розвитку почуття комічного, його ролі у оптимістичному сприйнятті та використання засобів лялькового театру в його вихованні. Зміни мали місце як у тематиці занять, театралізованих ігор, та і у змісті роботи з батьками старших дошкільників. Після формувального

експерименту відповіді педагогів на запитання набули більшої чіткості й обґрунтованості, змінилася їх поведінка: вихователі частіше брали до уваги міру розвитку почуття комічного дітей 6-7 року життя, прагнули враховувати індивідуальний досвід у театралізованих іграх, стимулювали дітей до прояву жартів, гумористичних висловлювань, оптимістичного сприйняття, сприяли іграм дітей у ляльковий театр. Відповідні дії педагогів простежувалися у зверненнях до дітей, оцінці їхніх дотепних жартів, гумору за певних обставин.

Також ми зафіксували позитивну динаміку у відповідях батьків. Після проведення формульованого експерименту переважна їх більшість (понад 80%) визнала важливість розвитку почуття комічного у дошкільному дитинстві, доцільність використання лялькового театру для досягнення цієї мети. Їх відповіді були більш чіткими, зрозуміли. Також вони виявили готовність співпрацювати у цьому напрямі з вихователем, відвідувати лялькові вистави з дітьми, проте організувати з дітьми вдома ляльковий театр і грати в нього не вважали за потрібне (репертуар вистав не змінився, бажання разом з дитиною поставити лялькову виставу також). Це вказує на необхідність організації по відношенню до батьків більш тривалих у часі формульованих впливів.

Результати контрольного експерименту засвідчили, що у педагогів і батьків поглибилися та систематизувалися знання про особливості проявів почуття комічного у поведінці дітей 6-7 року життя. Аналіз результатів анкетування дозволив відмітити збільшення обсягу їхніх знань про сутність почуття комічного, роль засобів лялькового театру у його розвитку, усвідомлення важливості підтримки цього процесу в умовах ЗДО.

Завдяки консультаціям батьків, складанню пам'яток накопичувались знання та збагачувався досвід взаємодії дорослих з експериментатором, що у свою чергу вплинуло на зміну їх ставлення до проблеми розвитку почуття комічного, оптимістичного сприйняття світу у дітей 6-7 року у сім'ї та дошкільному закладі освіти.

Отже, можемо стверджувати, що процес цілеспрямованого формування у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного засобами лялькового театру виявився ефективним за таких педагогічних умов: розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівливу поведінку; вправлення дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру; збагачення знань педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів лялькового театру з метою формування у дітей 6 -7 року життя почуття комічного.

Таким чином, результати контрольного етапу вказують на ефективність розробленої системи роботи з досліджуваними 6-7 року життя, вихователями та батьками дітей, спрямованої на розвиток почуття комічного засобами лялькового театру, та можливість її упровадження в практику сучасної дошкільної освіти за таких умов: розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівливу поведінку; вправлення дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру; збагачення знань педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів лялькового театру з метою формування у дітей 6 -7 року життя почуття комічного.

Висновки до розділу 3

В основу організації формувального експерименту було покладено положення фахівців щодо системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного й культурологічного підходів. Баланс означених підходів сприяв забезпеченню ефективності цілеспрямованого процесу формування почуття комічного у старших дошкільників. Основні положення означених підходів і врахування даних констатувального етапу дозволили виявити й обґрунтувати педагогічні умови розвитку почуття комічного дітей 6-7 р. засобами лялькового театру та розробити систему роботи у відповідності з поставленою метою.

Програмою формувального етапу було передбачено роботу зі старшими дошкільниками, вихователями та батьками. Форми і методи, представлені в її змісті, було осучаснено й модифіковано відповідно до поставлених завдань дослідження. Значний блок програми становили засоби лялькового театру, які були включені в інтегровані заняття, бесіди, розігрування літературних творів, що передбачали формування практичного досвіду дітей. У роботі з дорослими застосовано міні-лекції, консультації, складання пам'яток щодо розвитку почуття комічного дітей 6-7 року життя.

Результати контрольного етапу вказують на ефективність розробленої системи роботи з досліджуваними 6-7 року життя, вихователями та батьками дітей, спрямованої на розвиток почуття комічного засобами лялькового театру, та можливість її упровадження в практику сучасної дошкільної освіти. За даними контрольного зрізу зафіксовано: зменшення кількості дітей експериментальної групи з низьким рівнем прояву почуття комічного після виховних впливів – з 28% до 12%; зростання кількості дошкільників ЕГ, яким властиві показники високого рівня розвитку почуття комічного: з 19% до 42%; значно нижчі показники спостерігаються у досліджуваних КГ (динаміка +4%).

Встановлено також значущі зрушення у знаннях дорослих про важливість розвитку почуття комічного у дошкільників як одного з важливих напрямів освітнього процесу

ВИСНОВКИ

Дослідивши проблему формування почуття комічного дітей 6-7 року життя засобами лялькового театру на теоретичному й практичному рівнях ми дійшли таких висновків:

За першим завданням, ми з'ясували, що для дошкільників 6-7 року життя почуття комічного є важливою ознакою особистісного й культурного розвитку. Його сформованість дозволяє дитині помічати невідповідності, суперечності предметів та явищ, кумедність людини, обставин, подій життя, надавати їм оцінку та певним чином реагувати на них. Основу почуття комічного у цьому віці складає сукупність інтелектуальних, емоційних елементів, які у поєднанні з доброзичливим ставленням проявляються у формі почуття гумору. Дослідники відмічають актуальність його виховання у дітей 6-7 років, а серед чинників називають гумористичні твори літератури, які пропонують вносити до дитячої діяльності, зокрема театралізованої, яка є засобом розвитку почуття гумору.

Ляльковий театр є особливою формою театралізованої гри й вважається засобом формування емоційно-почуттєвої сфери старшого дошкільника. Як вид активності, вона передбачає опанування всіма формами емоційних переживань, почуттям комічного зокрема, яке у ляльковому театрі формується у дитини з позицій глядача, сценариста, актора. Все це дозволяє дошкільнику розуміти суть комічного, його причини, обирати сприятливий формат жартівливих висловлювань, адекватно ставитися до гумору, вправлятися у ньому у дитячій спільноті, на сцені, виражаючи доброзичливе ставлення до однолітків.

За другим завданням, уточнено, що критеріями почуття комічного дітей 6-7 року життя є критичність мислення, оптимістичне світосприйняття та оцінка комічного ефекту, а компонентами досліджуваного явища – когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий, що дозволило розуміти почуття комічного як складне особистісне утворення, початок формування якого припадає на старший дошкільний вік.

За результатами констатувального експерименту, виділено три групи досліджуваних дітей старшого дошкільного віку з різним рівнем розвиненості почуття комічного. Так, діти з *високим рівнем* означеного утворення (21%) здатні емоційно реагувати на смішне, комічне, розуміють відмінності між комедійним і трагічним, усвідомлюють ознаки смішного у людях та явищах, героях лялькових вистав, запам'ятовують жарти і використовують їх у власній поведінці. Дошкільники з *середнім рівнем* розвиненості почуття комічного (55%) достатньо емоційно реагують на гумор, жарти, здебільшого самостійно розрізняють трагічне й комічне, інколи звертаються за допомогою до дорослих, частіше правильно, ніж невірно, встановлюють ознаки смішного у суспільному житті, героїв лялькових вистав, запам'ятовують жартівливі висловлювання, інколи використовують їх у власній поведінці.

Діти 6-7-го року життя з *низькою мірою* почуття комічного (24%) часто не розуміють суть смішного, комічного, потребують допомоги дорослого. Їм важко встановити ознаки смішного, комічного у реальному житті, тому вони менш емоційні під час перегляду лялькових вистав, краще розуміють гумор у літературних творах і мультфільмах. Ці діти слабо запам'ятовують жарти, смішні висловлювання й дуже зрідка використовують у своїй поведінці.

За третім завданням, було встановлено, що недостатній рівень розвитку почуття комічного дітей 6-7 року життя значною мірою зумовлений особливостями виховання у дошкільному закладі та сім'ї. У дослідженні виявлено обмеженість знань і досвіду батьків і вихователів у плані розуміння сутності почуття комічного, обрання необхідних засобів для його формування, взаємодію між сім'ями вихованців і ЗДО у цьому питанні, використання театралізованих ігор дошкільників та відвідування разом з ними лялькових вистав з подальшим їх обговоренням, залучення дітей 6-7 року життя до організації лялькових вистав вдома та в умовах дошкільного закладу.

У процесі дослідження зафіксовано недостатню підготовленість переважної кількості вихователів до формування у дітей старшого дошкільного

віку почуття комічного засобами лялькового театру. Лише третина педагогів готові до здійснення відповідних заходів у старшій групі ЗДО. Переважна більшість працівників дошкільного закладу має хибні уявлення щодо впливу театралізованих ігор та лялькового театру на означене почуття у дітей і, як наслідок, недостатньо звертають на нього увагу у своїй педагогічній діяльності.

У більшості сімей констатували існування ситуативних виховних впливів з формування почуття комічного дітей 6-7 р. ж. Батькам зазвичай не вистачає теоретичних знань і практичних вмінь для їх використання вдома. Значна частина досліджуваних відмітила відсутність цілеспрямованих взаємних дій ЗДО і сім'ї в означеному напрямі.

За четвертим завданням, було розроблено систему роботи з вдосконалення процесу формування почуття комічного дітей 6-7 року життя та перевірено її ефективність в умовах ЗДО. В основу організації формувального експерименту покладено положення фахівців щодо системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного й культурологічного підходів, що сприяло забезпеченню ефективності цілеспрямованого процесу формування почуття комічного у старших дошкільників.

Основні положення означених підходів і врахування даних констатувального етапу дозволили виявити й обґрунтувати педагогічні умови розвитку почуття комічного дітей 6-7 р. засобами лялькового театру, зокрема: розширення знань дітей старшого дошкільного віку про почуття комічного, оптимістичне світосприйняття й жартівливу поведінку; вправлення дітей 6-7-го року життя в умінні передавати події життя та художні образи за допомогою засобів лялькового театру; збагачення знань педагогів і батьків щодо використання в освітньому процесі засобів лялькового театру з метою формування у дітей 6 -7 року життя почуття комічного.

Програмою формувального етапу було передбачено роботу зі старшими дошкільниками, вихователями та батьками. Форми і методи, представлені в її змісті, було осучаснено й модифіковано відповідно до поставлених завдань

дослідження. Значний блок програми становили засоби лялькового театру, які були включені в інтегровані заняття, бесіди, розігрування літературних творів, що передбачали формування практичного досвіду дітей. У роботі з дорослими застосовано міні-лекції, консультації, складання пам'яток щодо розвитку почуття комічного дітей 6-7 року життя.

Результати контрольного етапу вказують на ефективність розробленої системи роботи з досліджуваними 6-7 року життя, вихователями та батьками дітей, спрямованої на розвиток почуття комічного засобами лялькового театру, та можливість її упровадження в практику сучасної дошкільної освіти. За даними контрольного зрізу зафіксовано: зменшення кількості дітей експериментальної групи з низьким рівнем прояву почуття комічного після виховних впливів – з 28% до 12%; зростання кількості дошкільників ЕГ, яким властиві показники високого рівня розвитку почуття комічного: з 19% до 42%; значно нижчі показники спостерігаються у досліджуваних КГ (динаміка +4%).

Встановлено також значущі зрушення у знаннях дорослих про важливість розвитку почуття комічного у дошкільників 6-7 року життя як одного з важливих напрямів освітнього процесу

У своєму дослідженні не претендуємо на повне вирішення проблеми розвитку почуття комічного засобами лялькового театру. Подальшого розвитку потребує знання щодо визначення впливу на почуття комічного інших видів театру, зокрема театру маріонеток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айсмонтас Б. Б. Общая психология. Схемы. М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. 288 с.
2. Акулова О. Театралізовані ігри. *Дошкільне виховання*. 2005. № 12. С. 24 – 29.
3. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. Мн.: Университетское, 1990. 560с.
4. Бегак Б. О смехе. *Дошкольное воспитание*. 1988. №6. С.66 – 69.
5. Березіна О. М., Гніровська О. З., Линник Т. А. «Грайлик». Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 56 с.
6. Бех І. Зайцевав Л. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 2-5.
7. Бех І.Д. Психологічний супровід особистісно-орієнтованого виховання. *Початкова школа*. 2003. № 3. С.1-6.
8. Богуш А. Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с.
9. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності у дошкільних навчальних закладах: підр. К.: Слово, 2006. 304 с.
- 10.Бондаренко Е.А. Восприятие комического дошкольниками. Минск: Народная асвета, 1968. 104 с.
- 11.Борев Ю. Б. Комическое. М.: Искусство, 1970. 173 с.
- 12.Валентьева Т. Почуття комічного та його структурні компоненти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Вип. 30. 2009. С. 123 – 128.
- 13.Валентьева Т. І. Виховання почуття комічного у старших дошкільників: метод. посіб. Чернігів, 2014. 56 с.

14. Використання гумористичних творів у формуванні комунікативної компетентності дошкільника / укл. А. Сіренко, К. Ванько. Черкаси, 2019. 233 с.
15. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: програма та методичні рекомендації / Упорядник А. М. Богуш. Одеса: Маяк, 1999. 84 с.
16. Волков Б. С., Волкова Н. В. Детская психология: логические схемы. М.: Владос, 2002. 256 с.
17. Воспитание в игре/ Под ред. Д. В. Менджерицкой. М.: Просвещение, 1979. 175 с.
18. Вуліс А.З. Метаморфози комічного. М.: Мистецтво, 1976. 126 с.
19. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. К.: Ред. Загальнопед. Газ., 2005. 128 с.
20. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. К, 2005. 128 с.
21. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2001. 218 с.
22. Грифулин Р. Р. Психология креативности и искусства. М., 2004. 141 с.
23. Громов Е.С. Палитра чувств: О трагическом и комическом. М.: Просвещение, 1990. 191 с.
24. Дземидок Б. О комическом. М.: Прогресс, 1974. 224 с.
25. Зайва О. О. Особливості використання почуття гумору як ресурсу психологічного подолання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. Наук. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2006. 19 с.
26. Зубалій Н. Почуття. Вищі почуття. *Загальна психологія* / за ред. О.В. Скрипченко, Л.В. Долинської, З.В. Огороднійчук. К.: Либідь, 2005. С. 219 – 243.
27. Иванова Т.В. Остроумие и креативность. *Вопросы психологии*. 2002. №1 – 2. С.76 – 87.

28. *Игра дошкольника* / Под ред. С. Л. Новоселовой. М.: Просвещение, 1989. 284 с.
29. Ильин Е. П. *Эмоции и чувства*. СПб: Питер, 2001. 752 с.
30. Карасик А. В. Лингвистические характеристики юмора. *Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики*: Сб. науч. Тр. ВГПУ. Волгоград: Перемена. 1999. С. 200 – 209.
31. Кириленко Т. Вчинковий смисл психологічних феноменів. *Основи психології*: підр. / за заг. Ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Київ: Либідь, 2006. С. 192 – 211.
32. Когородський З. Діти і театр. Діалоги про виховання / укл. О. Свердлов. К.: Вища школа, 1982. С. 99 – 104.
33. Кондратенко Т. Д., Котырло В. К., Ладывир С. А. *Обучение старших дошкольников*. К: Рад. Шк., 1986. 152 с.
34. Кононко О. Л. *Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч-метод. Посібн.* К.: Світич, 2009. 208 с.
35. Кононко О. Л. *Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) навч. посіб.* К.: Освіта, 1998. 255 с.
36. Кузин В. С. *Психология: Учебн.* / Под ред. Б. Ф. Ломова. 2-е изд. М.: Высш. Школа, 1982. 256 с.
37. Лапутина О. Развитие творчества в играх драматизациях. *Руководство играми детей в дошкольных учреждениях* / Сост. Е. Твертинина, Л. Барсукова; Под ред. М. Васильевой. М.: Просвещение, 1986. С. 75 – 79.
38. Лук А.Н. *О чувстве юмора и остроумии*. М.: Искусство, 1968. 191с.
39. Лук А.Н. *Юмор, остроумие, творчество*. М.: Искусство, 1977. 183с.
40. Любимова Т.Б. *Комическое, его виды и жанры*. М.: Знание, 1990. 64с.
41. Люблінська Г. О. *Дитяча психологія*. К.: Вища школа, 1974 355 с.
42. М'ясоїд П. А. *Загальна психологія: навч. Посіб.* К.: Вища шк., 2000. 479 с.

43. Мартынюк А. П. Когнитивные механизмы создания смехового эффекта в англоязычном анекдоте. *Культура народов Причерноморья*. 2007. № 110. Т. 2. С. 22 – 24.
44. Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного. *Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII Когнитивные аспекты языка*. М.: Прогресс, 1988. С. 281 – 309.
45. Мінчин Б.М. Деякі питання теорії комічного. К.: Видавництво академії наук Української РСР, 1959. 239 с.
46. Мусийчук М.В. О когнитивной функции приемов остроумия. *Наука на рубеже веков. История Филология. Педагогика. Сб. научных статей*. СПб.: Нестор, 2001. С. 85 – 87.
47. Немов Р. С. Психология: учебн. Пос. М.: Просвещение, 1990. 301 с
48. Николаев Д.П. Смех – оружие сатиры. М.: Искусство, 1962. 223 с.
49. Николаева Е. И. Психология детского творчества. СПб.: Питер, 2010. 240с.
50. Новоселова С. Л. Игра: определение, происхождение, история, современность. *Детский сад: от А до Я*. 2003. № 6. С. 43 – 48.
51. Общая психология /Под ред. А. В. Петровского. М.: Просвещение, 1986. 464 с.
52. Основы психології: Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Вид. 6-те, стереотип. К.: Либідь, 2006. 632 с.
53. Основы дошкольной педагогики / Под ред. А. В. Запорожца, Т. А. Марковой. М.: Педагогика, 1980. 272 с.
54. Основы дошкольной педагогики / Под ред. А. Запорожца, Т. Марковой. М.: Педагогика, 1980. 272 с.
55. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. К.: Академвидав, 2008. 432 с.
56. Пичугина Н. О., Айдашева Г. А., Ассаулова С. В. Дошкольная педагогика. Конспект лекций. Ростов н/ Д.: “Феникс”, 2004. 384с.

57. Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Лекції з педагогіки дошкільної. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 209 с.
58. Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти. Н.: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2018. 114 с.
59. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. К. : «Академвидав», 2004. 456 с.
60. Попова І. І. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору: дис. на здобуття наук. ступ. Канд. пед. наук: 13. 00. 02. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2006. 295 с.
61. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». У 2 ч. Ч. 2. Від трьох до шести (семи) років / за наук. Кер О. Л. Кононко. К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
62. Психологический словарь / Под общ. Ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд. М.: Политиздат, 1990. 494 с.
63. Психологічна енциклопедія / Упор. О. М. Степанов. К.: «Академвидав», 2006. 424 с.
64. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии СПб.: Питер, 2007. 713 с.
65. Смирнова Е. М. Роль творческой игры в знакомстве детей с окружающей жизнью. *Дошкольное воспитание*. 2008. № 6. С. 15.
66. Старовойтенко В. А. Виховання почуття гумору у старших дошкільників та молодших школярів: дис. канд. пед. наук : 13.00.07. Черкаси, 2000. 210 с.
67. Старовойтенко Н. В. Виховання почуття гумору у старших дошкільників та молодших школярів: автореф. на здобуття наук. ступ. Канд. пед. наук: 13. 00. 07. К, 2000 с. 19.
68. Тамберг Ю.Г. Как развить чувство юмора. М.: Флинта, 2005. 272 с.
69. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. К.: Марич, 2009. 232 с.
70. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. К., 1986. 796 с.
71. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навч.-метод. посіб. Кононко О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П. та ін. К.: «імекс-ЛТД». 260 с.

72. Чуковский К. От двух до пяти. Мн.: Народная асвета, 1983. 319 с.

73. Эстетика: словарь. / под общ. Ред. А. А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. 447с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бесіда №1.

Уявлення дітьми старшого дошкільного віку про смішне, комічне

1. Поясни, що ти вважаєш смішним, комічним? Чому?
2. Як ти реагуєш на кумедну поведінку, жартівливі висловлювання?
3. Яких персонажів казок, оповідань ти вважаєш кумедними, комічними?
Чому?
4. Яких мультяшних героїв вважаєш смішними, здатними до комічних дій?
Поясни.
5. Які персонажі лялькового театру тебе більш звеселяють?
6. Чим вони тобі подобаються? Чи хотів би бути на них схожим?
7. Що потрібно персонажам, щоб бути комічними? Що потрібно робити для цього?

Додаток Б

Стимульний матеріал до методики «Завершення розпочатих речень»

Смішною, комічною вважають людину, яка...

Для насмішок, глузувань зазвичай обирають людей, які...

Найбільше глузують, жартують з подій, які...

Щоб жарт чи подія стали найбільш смішною, комічною, краще за все...

Поведінка героїв лялькових вистав може бути, злою і доброю...

Найбільш жартівливим висловлюванням для мене є те, що...

Найбільш кумедними героями лялькового театру для мене є...

Додаток В

Володимир Підпалий
Морквяний вояк

Їхав вояк морквяний,
 Коник буряковий,
 Кожушина оріхова,
 Жупан лопуховий,
 Сіделечко капустияне,
 Стремена з берези,
 А напився лепехи,
 То був нетверезий,
 Пістолети з качана,
 Кулі з бараболі,
 А шабельки з пастернаку,
 А піхви з квасолі.
 Їде, їде вояченько,
 Під ним коник скаче,
 Надибали його свинні:
 - Злізай-но, вояче. –
 Він вихватив пістолета,
 Став свиней стріляти, -
 Свині кулі похватили,
 Нічим воювати!
 Він вихватив шабельку,
 Став свиней рубати, -
 Свині шаблю погризли,
 Нічим воювати!
 Їдуть люди, їдуть люди,
 Їдуть край дороги.
 З'їли свині вояченька,
 Лежать самі ноги.

Орієнтовні запитання бесіди за твором

1. Чим саме сподобався тобі твір?
2. Чи можна назвати цей вірш смішним?
3. Що саме у образі вояка є незвичним?
4. Чи можна назвати морквяного вояченька кумедним? Чому?
5. Чи можна назвати бій між вояком і свинями кумедним? Чому?
6. Як ти ставишся до цього твору?
7. Чи порадиш читати цей вірш іншим дітям, щоб розсмішити їх?

Додаток Г

Бесіда *Ставлення дітей до лялькового театру*

1. Чим саме тобі подобаються лялькові вистави?
2. Який настрій зазвичай у тебе після відвідування лялькового театру?
3. Які твої улюблені лялькові персонажі?
4. Чи можна їх назвати смішними кумедними?
5. Які їх жартівливі вислови тобі найбільше запам'яталися? Чому саме?
6. Яку б роль у ляльковому театрі ти хотів би виконати?
7. Чи смішний це образ і чим саме?

Додаток Д.

ПРИСЛІВ'Я

Вмій жартувати, та знай, коли перестати.

Жарт жартом, а правди не сховаєш.

Так смійся, щоб і другим весело було.

Кому смішки, а кому нітрішки.

Не всякі жарти бувають чогось варті.

Додаток Е

Небилиця

Що у літа на порозі
Цвітуть маки на морозі.
А у літа на печі
Замерзають калачі.
А у весни коло поля
Листя скинула тополя.
А в осені коло стежки
Вбрались верби у сережки.
А ми стали коло хати
Та й не можем розібрати,
Кому іти рибу пасти,
Кому воду в копи класти,
Кому піски молотити,
Кому сніги волочити.

Завдання: відшукай у тексті авторські плутанини. Покажи найбільш смішне, кумедне для тебе місце.

Орієнтовні запитання.

1. Навіщо автор так зобразив події?
2. Чи викликало читання вірша у тебе сміх? Поясни чому.
3. Які ти ще знаєш плутанини?
4. На що саме звертаєш свою увагу у плутанинах?
5. Чим вони тобі подобаються?

Додаток Є

Анкета для вихователів «Виховання у дітей 5-6 років почуття комічного»

1. Напишіть, що ви розумієте під комічним.
2. Чи прагнете розвивати почуття комічного у дітей дошкільного віку?
а) так; б) ні; в) ніколи не задумувався.
3. Яким чином розвиваєте назване почуття у дітей старшого дошкільного віку?
4. Які засоби для формування почуття комічного використовуєте на практиці?
5. Чи використовуєте ігрову діяльність з метою формування у дітей основ почуття комічного?
а) так; б) ні.
6. Яким дитячим іграм надаєте перевагу під час виховання почуття комічного?
а) сюжетні; б) конструктивно-будівельні; в) театралізовані; г) рухливі.
7. Чи впливає, на вашу думку, ляльковий театр на формування комічних почуттів дітей 5-6 років?
а) так; б) ні; ніколи над цим не замислювалася.
8. Які вистави лялькового театру відвідували разом з дітьми старшої групи ЗДО останнім часом? Напишіть назви.
9. Які вистави, використовуючи ляльковий театр, організовували разом з дітьми старшої групи останнім часом? Зазначте назви та дійових осіб.
10. Чи залучали до подібних театралізованих дійств батьків вихованців? а) так, до виготовлення атрибутів, декорацій, пошиття костюмів; б) так,

переважно для безпосередньої участі у театралізованому заході; в) ні, розраховую лише на власні можливості.

Додаток Ж

Анкета для батьків «Виховання у дітей 5-6 років почуття комічного у сім'ї»

1. Поясніть, що ви розумієте під комічним.
2. До якої сфери особистості відносите явище комічного?
а) афективна; б) розумова; в) дієво-практична.
3. Чи варто, з вашої точки зору, розвивати почуття комічного у дітей 5-6 років?
а) так; б) ні; в) не знаю.
4. Як саме розвиваєте назване явище у своїх дітей?
А) читаємо разом смішні оповідання, небилиці; б) малюємо разом карикатури; складаємо смішні історії;
ваш варіант (впишіть!)
5. Чи спілкуєтеся (можливо спілкувалися) з цього питання з вихователем вашого малюка?
а) так; б) ні.
6. Вкажіть, яку саме допомогу надав вам педагог для розвитку комічного почуття вашої дитини?
а) ніякої; б) на батьківських зборах було невелике повідомлення з цієї теми; в) надано консультацію по використанню виховних засобів;
г) ваш варіант (впишіть!)
7. Чи відвідували з вашими дітьми ляльковий театр?
а) так; б) ні; в) не пам'ятаю.
8. З яким настроєм ваша малеча була після перегляду вистави?
а) сумна; б) весела.
9. Які вистави лялькового театру ви разом переглянули з дитиною?

Перелічіть!

10. Зазначте, про що ви говорили з вашою дитиною після перегляду вистави?

11. Чи помічали ви за своєю дитиною прагнення влаштувати вдома ляльковий театр?

а) так; б) ні не помічав ніколи; в) ніколи не звертав на це уваги.

12. Чи була ініціатива, з вашої сторони, спільно з дитиною поставити лялькову виставу?

А) так; б) не пам'ятаю.

13. Якщо відповідь «так», вкажіть чим завершилася така спроба?

14. Яка улюблена лялькова вистава вашої дитини? Напишіть назву та дійових осіб.

ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР: ЗНАЙОМИЙ ТА НЕЗНАЙОМИЙ

БЕСІДА 1

Питання для обговорення

- Подивіться на картину та скажіть, яка вистава сьогодні на сцені. Що допомогло дізнатися про це?
- Знайдіть афішу. Чому вона висить саме в цьому місці? Що на ній обов'язково має бути написано? Чому?
- Пригадайте, що ви бачили в театрі, які в ньому є приміщення, навіщо кожне з них.
- До якого театру ми завітали: драматичного, опери та балету, лялькового?
- Знайдіть касу, у якій можна купити квитки, щоб потрапити до театру. Коли ми маємо їх купувати? Чи варто це робити у день вистави? Чому?
- Розкажіть про те, як ви відвідували театр, з ким ходили, яку виставу дивилися.
- Згадайте правила поведінки в театрі. Що слід зробити до початку вистави, щоб потім не заважати іншим глядачам?
- Як у театрі дізнатися, що скоро почнеться вистава?

БЕСІДА 2

За кулісами

Повідомлення вихователя. За лаштунками триває таємничий процес створення вистави. Це процес творчий, але потрібні й неабиякі вміння. Перед тим, як глядачі побачать ляльку на сцені, над її створенням працює багато різних фахівців. Спочатку **художник** вигадує образ і робить ескізи та креслення, за якими **майстер-лялькар** виготовляє корпуси ляльок із дерева, металу, гуми, тканини. Гарний одяг для ляльки шие **кравець-закрійник**. А казкову атмосферу на сцені створює **художник-декоратор**. Усіх цих людей об'єднує любов до своєї справи.

Питання для обговорення

- *Знайдіть на картині ескіз ляльки, кравчиню, фарби, молоток, сонячного зайчика, праску.*
- *Звідки взявся сонячний зайчик? Навіщо потрібні ці предмети? Чи можна обійтися без них під час підготовки до вистави? Чому?*
- *Яка з професій вам найбільше до вподоби: касир, актор, режисер, художник-декоратор, музикант, кравець, майстер-лялькар?*
- *Поміркуйте, чи всі професії тут названі. Які ви можете додати? Чому вони важливі в театрі?*
- *Які фахівці готують вистави в театрі?*

Додаток I

Театр – свято, яке завжди з тобою!

Конспект тематичного музичного заняття для дітей старшої групи

(За матеріалом Лілії Несвєстайлової, музичного керівника ЗДО № 17 «Журавушка»,
Миколаїв)

МЕТА:

- створити на занятті атмосферу, яка сприятиме творчій розкутості, свободі самовираження;
- розвивати музикальний слух, відчуття ритму.

МУЗИЧНІ ТВОРИ:

- українські народні мелодії «Прийди, весно», «Українська полька», «Танок з перетупами»;
- «Пісня і танець Лисички», «Пісня і танець Кози-дерези», «Пісня Зайчика» з опери Миколи Лисенка «Коза-дереза».

ВІДЕОСУПРОВІД:

- відеозапис фінальної сцени з опери «Коза-дереза» Миколи Лисенка.

ОБЛАДНАННЯ:

- театральні емблеми;
- портрети композиторів — Вольфганга Амадея Моцарта, Петра Чайковського, Миколи Лисенка;
- мольберти;
- стіл;
- макет для музично-дидактичної гри «Музичний дивосвіт»;
- дитячі музичні інструменти — металофон, ксилофон, дзвоники, маракаси, кастаньети, румби, трикутники абощо;
- елементи костюмів — роги кози, вуха та хвостик зайця, шапочка та хвіст лисиці;
- мультимедійне обладнання;
- мультимедійна презентація про театр.

ХІД:

Під українську народну мелодію «Прийди, весно» діти танцювальним бігом забігають до зали. Музичний керівник вітається з ними.

Музичний керівник: Доброго ранку, любі діти!
Рада знову вас зустріти!

Діти вітаються.

Музичний керівник: Сьогодні я пропоную вам поговорити про театр.

На мультимедійному екрані демонструють слайд «Емблема театру».

Музичний керівник: Як часто ви з батьками ходите до театру? У яких театрах нашого міста ви вже були? *(Відповіді дітей.)* Сьогодні я запрошую вас до нашого місцевого театру драми та музичної комедії. Ви не лише відвідаєте театр, а ще й спробуєте стати, хоч на деякий час, акторами, музикантами, співаками й артистами балету.

Слайд «Фасад Миколаївського академічного українського театру драми та музичної комедії».

Музичний керівник: Ласкаво просимо! Театр гостинно відчинив нам двері! І перше, куди ми потрапляємо, переступивши поріг, — це фойє.

На мультимедійному екрані демонструють слайд «Театральне фойє».

Музичний керівник: У фойє театру бачимо портрети відомих композиторів. Кого з них ви вже знаєте? *(Відповіді дітей.)*

Звучить аудіозапис «Пісні Лисички» з опери «Коза-дереза» Миколи Лисенка. Діти уважно слухають.

Музичний керівник: Яку музику ви чуєте? Що ви можете розказати про цей музичний твір? *(Відповіді дітей.)*

Музика в театрі — дуже важлива річ. Без неї не обходиться жодна вистава. Звуки створюють настрій постановки, заповнюють мовленнєві паузи, служать фоном театральному дійству. Є навіть суто музичні вистави — опери, де актори не говорять, а співають, або балети — де актори не говорять і не співають, а танцюють під музику.

Зараз я запрошую вас до танцювального класу, де працюють артисти балету.

На мультимедійному екрані — слайд «Танцюклас».

Музичний керівник: Чи хотіли б ви побути танцівниками, які постійно вправляються в точному й пластичному виконанні танцювальних рухів? *(Відповіді дітей.)* Тоді стежте за своєю поставою, положенням рук і позицією ніг. А музика підкаже танцювальний крок і характер рухів.

Музично-ритмічна вправа «Музика запрошує до танцю»

Під українські народні мелодії діти почергово виконують хороводні кроки, підскоки, кроки польки й галопа.

Музичний керівник: Продовжуючи нашу зустріч із театром, пропоную вам зазирнути до акторської майстерні.

На мультимедійному екрані демонструють слайд «Акторська майстерня». Звучить аудіозапис пісні Кози з опери «Коза-дереза» Миколи Лисенка.

Музичний керівник: Яку ж виставу готують актори? *(Відповіді дітей.)* Як ви про це дізналися? Які ще дійові особи є в цій опері-казці? *(Відповіді дітей.)* Спробуймо передати мімікою, жестами і ходою образи її персонажів.

Пантомімічний етюд «Яка зібралася звірина!»

Під українські народні мелодії діти зображають персонажів із опери-казки «Коза-дереза». Музичний керівник із дітьми обговорюють виразність образів, які створили діти.

Музичний керівник: Кожний персонаж має свій неповторний голос, характерні інтонації, за якими ми його впізнаємо. Тож заспіваймо мелодійно й виразно!

Діти виконують співаночку «Хто як співає» на мотив української народної мелодії.

Музичний керівник: Тепер пропоную вам, діти, розіграти сцену «Зустріч Зайчика, Лисички і Кози-дерези».

На мультимедійному екрані демонструють слайд «Декорації лісу».

Драматизація сцени «Зустріч Зайчика, Лисички і Кози-дерези»

Діти виконують «Пісню Зайчика», «Пісню і танець Лисички», «Пісню і танець Кози-дерези». При цьому танцюють, допомагають собі жестами, мімікою тощо. Музичний керівник оцінює акторську гру і спів дітей.

Музичний керівник: А ось ми заходимо до глядацької зали!

На мультимедійному екрані демонструють слайд «Глядацька зала».

Музичний керівник: Перед сценою є місце, де грають музиканти оркестру, — це оркестрова яма. Її називають ямою, бо вона розміщена нижче, ніж сцена.

На мультимедійному екрані — слайд «Оркестрова яма».

Музичний керівник: Ми не можемо побачити, які інструменти зараз є в оркестровій ямі, однак можемо їх почути, упізнати їх за звучанням і розмістити зображення інструментів на макеті сцени.

Музично-дидактична гра «Музичний дивосвіт»

На столі перед дітьми розкладені картки із зображеннями різних дитячих музичних інструментів. Музичний керівник ставить аудіозапис, а діти впізнають інструмент за тембром звучання. Обравши картку з його зображенням, розміщують її на макеті сцени.

Музичний керівник: Ми також маємо інструменти! А музиканти — це ви, тож улаштуймо оркестр!

Музиканти, беріть інструменти. Кожен із них має свої правила звуковидобування, чи не так? Перевірте, будь ласка, чи правильно ви тримаєте інструмент. У який спосіб слід грати на музичних трикутниках? (*Відповіді дітей.*) Так, правильно, вдаряти по них. А на маракасах, румбах і дзвониках? (*Відповіді дітей.*) Струшувати їх — правильно! А от для гри на металофоні легенько змахніть й точно влучте молоточком по пластині. (*Показує прийом гри.*) Отак, лише кистю руки.

Ми пригадали, як грати на музичних інструментах, тож тепер дозвольте мені бути вашим диригентом. Виконаємо українську народну мелодію «Танок з перетупами». Граємо за вступом.

Діти виконують українську народну мелодію «Танок з перетупами».

Музичний керівник: Справжніми музиченьками є ті, які не лише вправно грають, а ще й свій музичний ритм складають! Тож відкладіть свої інструменти й візьміть кастаньети. Пограймо в рухливу музичну гру.

Рухлива музично-дидактична гра «Створи ритм»

Діти рухаються по колу під музику на вибір музичного керівника. Наприкінці музичного уривка зупиняються й на кастаньстах відтворюють короткий ритмічний малюнок, що запропонує музичний керівник або дитина-ведучий.

Музичний керівник: Скажіть, а заради чого працюють стільки людей у театрі? (Відповіді дітей.) Саме так — заради вистави! Тепер займіть місця у глядацькій залі. (Діти сідають на стільчики.) Увага на сцену!

На мультимедійному екрані — слайд «Сцена».

Музичний керівник: Подивимося з вами фінальну сцену опери-казки «Коза-дереза» на музику Миколи Лисенка.

Музичний керівник демонструє відеозапис фінальної сцени з казки-опери «Коза-Дереза». Після перегляду музичний керівник і діти-глядачі аплодують, неначе у справжньому театрі.

Музичний керівник: Наша зустріч із театром добігає кінця. Пригадаймо, ким ви сьогодні були? Що вам найліпше вдалося? Про що будете згадувати й розповідати батькам, друзям? (Відповіді дітей.) Підсумуймо, що нового ми сьогодні дізналися.

Запитання для підсумкової бесіди:

- Як називається приміщення в театрі перед глядацькою залою? (Фойє.)
- Як називають музиканта, що пише музику? (Композитор.)
- У якому приміщенні театру працюють артисти балету? (Танцклас.)
- У якому приміщенні театру актори розучують свої ролі, програють сцени зі спектаклю? (Акторська майстерня.)
- Як називають велику залу, де відбувається театральна вистава? (Глядацька зала.)
- Як називають велику групу музикантів, що грають разом? (Оркестр.)
- Чому приміщення, де грають музиканти, називають «оркестрова яма»? (Тому що воно розміщене нижче від сцени.)
- Людина, яка керує оркестром — це ... ? (Диригент.)
- Як називається дерев'яний подіум, на якому виступають актори? (Сцена.)
- Як називається велика штора, якою закрита сцена перед початком вистави?
§ (Завіса.)
- Що є найбільшою винагородою для акторів та музикантів? (Оплески глядачів.)

Музичний керівник: Молодці, діти! Бажаю вам зберегти любов до театру. Відвідуйте разом із батьками театри нашого міста! Пам'ятайте: свято для глядачів створюють талановиті й працелюбні музиканти, артисти балету і всі, хто працює в театрі.

На згадку про все, що ви сьогодні побачили й дізналися, збережіть ці емблеми театру (роздає дітям емблеми).

Діти прощаються з музичним керівником і під народну мелодію «Українська полька» діти виходять із зали.

Інтегроване заняття «Веселий ярмарок».

Мета: Вчити дітей розуміти смішне в літературних творах та зображеннях; показати способи адекватного реагування на жарти. Заохочувати дітей до сумісних жартів, підтримувати інтерес до гумористичних творів. *Матеріал:* жартівливі малюнки, папір, олівці.

Хід заняття. – Діти, давайте поговоримо про те, що таке сміх для людини. Уявіть собі дві картини, на яких зображено веселку, сонечко, квіти, крапельки, птахів. Тільки одна картина сірого кольору, а друга – яскрава, різнокольорова, барвиста. Яка вам більше подобається? Чому? Ви, напевне, помітили, що коли день сонячний, ясний, у вас на обличчі мимоволі з'являється усмішка. Без гумору, сміху, жарту, усмішки життя людей теж стає сірим, невиразним – ніяким. Навіть краса пропадає, коли людина втрачає здатність сміятися.

- Спробуйте показати таку людину: її обличчя, плечі, руки, голову. А тепер пригадайте щось веселе, підніміть голову, розправте плечі. Відчуваєте, як заблищали ваші очі, розчервонілися щічки. Ви усміхаєтеся, вам приємно, легко, хочеться птахом злетіти в небо. Діти, хочете повеселитися? Запрошую вас на ярмарок. Тільки купувати ми там будемо не овочі, сало, олію, фрукти. На цьому веселому ярмарку не купують, а міняють жарти, гуморески, анекдоти, дотепні історії на щирій і веселий сміх.

Вихователь пропонує дітям послухати веселі вірші, підводить до думки, що сміх – могутня сила проти усіляких недоліків: похвальби, брехні, лінощів. Хвалькувату або ледачу людину можна не бити, не карати – з неї можна пожартувати. Тоді їй стане соромно, і вона виправиться. Г.Бойко. Хвалилася редька

Редька в медові скупалась

І відразу запишалась.

Вихвалялася вона:

- Дуже з медом я смачна.

Хрін почув це і гука:

А без меду ти яка?

І.Січовик. Я! Я! Хто танцює гарно, дітки?

- Я! – Мишко озвався швидко. А найкраще хто співає?

- Я! – знов руку піднімає.

А найбільший хто хвалько? Діти крикнули: «Мишко!»

Запрошую вас пограти у веселу гру «Хто найуважніший». Послухаємо, що каже клоун: «Діти, слухайте уважно і знайдіть у віршах, які я читатиму, те, чого не може бути насправді».

Педагог читає нісенітницю.

Злетів півень на хлівець, Зніс чотири купи яєць. Накрився крильцем,

І назавтра з яйцем.

Понад лісом черепаха пролетіла швидкокрила,

А малесенька комаха проковтнула крокодила. І гірська бурхлива річка потекла із моря вгору, І синичка невеличка підняла на крилах гору.

- Розібралися, де правда, де вигадка? За це вам нагорода. Кожному – по бублику. Пропоную ще одну веселу гру. Для неї потрібні папір і олівці. Коли ви намалюєте черепаху, яка летить у вирій, і комаху, що ковтає крокодила, впевнена: вам стане весело. Можна позмагатися, в кого смішніший малюнок вийде.

- Ось тут продаються веселі скоромовки. Ви пам'ятаєте, для чого скоромовки? Щоб діти вчилися чітко, правильно вимовляти звуки. А тут скоромовки, ще й дуже смішні, - тож отримайте добрячу порцію сміху і корисну вправу для свого язика.

Клава котика катала

На калиновім візку. Колотилось, калатало Криве колесо в піску.

У сестрички Люби Випадають зуби.

І говорить Люба:

- Я тепер бежжуба!

Король на корону копійку копив, а замість корони корову купив.

- Діти, давайте завітаємо до «Кімнати сміху» і пограємо у веселу гру «Мавпенята і дзеркало». Для цього потрібно а розділитися на дві команди – гравці однієї з них будуть дзеркалом, інші – мавпочками. Діти стають одне навпроти одного. «Мавпочки» починають кривлятися перед дзеркалом, а дзеркало повторює їхні кривляння. У кого вийде смішніше.

Потім вихователь може запропонувати дітям послухати жартівливі історії з дідусявого кошика і разом повеселитися. Закінчити заняття можна малюванням смішних малюнків до загадок, які загадуватиме педагог, і наступною виставкою малюнків-жартів.

Лев та заєць

Українська народна казка про тварин

Побачив чоловік зайця та й посміявся, що ніякого звіра він зроду не міг піймати, бо всіх боїться. Розсердився куций та й питає:

— А що тобі, чоловіче, найстрашнішим здається? От чоловік і каже:

— Лев!

— Ну, так я тобі його піймаю! — сказав заєць та й подався у степ.

Вже чи довго, чи коротко скакав заєць по степу, а таки добіг до тієї печери, що в їй жив лев. Став на дверях, ледве до клямки дістав, та цок, цок, цок!

Лев, теє почувши, вийшов на поріг.

— А що тобі, зайчику-побігайчику, треба? — питає. — Може тебе хто обідив?

— Та ні, хвалити бога, ніхто мене не обідив, а тільки такий до нас страшний звір у степ зайшов, що ніхто проти нього не встоїть. Уліз він у криницю і не дає нікому води напитись. Уже другий день, як ні у кого з нас ані рісочки в роті не було. Увесь звір по степу пропадає. Розбіжиться усе твоє царство. Рятуй!..

— Страшний звір, кажеш? Ану, веди мене до криниці!

Приходять до криниці. От лев нахилився над водою, став придивлятися, хто там є. А вода як дзеркало — так і видно того, хто нахилився. Лев же ж думав, що то і є отой страшний звір, про якого розказував заєць, бо зроду себе не бачив і не знав, який він є.

Як же ж зареве тоді лев над цямриною, аж у вухах у зайця заляцало, а з криниці ще дужче луна пішла:

— Го-го-го!..

Простяг лапу лев, щоб достати ворога; аж і той простягає.

Дуже розсердився лев, бо ще не було видано такого звіра, щоб проти нього лапу простяг.

Розігнався тоді лев та шубовсь у воду сторчака... А звідти вже ніяк йому не вилізти.

Отак заєць доказав свою силу.

Казка про хороброго зайця

(таджицька народна казка)

Народився зайчик в лісі і все боявся. Трісне десь сучок, вспорхнёт птах, впаде з дерева кому снігу, - у зайчика душа в п'ятки.

Боявся зайчик день, боявся два, боявся тиждень, боявся рік; а потім виріс він великий, і раптом набридло йому боятися.

- Нікого я не боюся! — крикнув він на весь ліс. — От не боюся ніскільки, і все тут!

Зібралися старі зайці, збіглися маленькі зайчата, приплесли старі зайчиха — все слухають, як хвалиться Заєць — довгі вуха, косі очі, короткий хвіст, - слухають і своїм власним вухам не вірять. Не було ще, щоб заєць не боявся нікого.

- Гей ти, косою очей, ти і вовка не боїшся?

- І вовка не боюся, і лисиці, і ведмедя — нікого не боюся!

Це вже виходило зовсім кумедно. Хихикнули молоді зайчата, прикривши мордочки передніми лапками, засміялися добрі бабусі зайчиха, посміхнулися навіть старі зайці, які побували в лапах у лисиці і скуштували вовчих зубів. Дуже уже кумедною заєць! Ах, який смішний! І всім раптом стало весело. Почали перекидатися, стрибати, скакати, переганяти один одного, точно все з глузду з'їхали.

- Та що тут довго говорити! — кричав расхрабрились остаточно Заєць. — Якщо мені попадеться вовк, так я його сам з'їм.

- Ах, який смішний Заєць! Ах, який він дурний!

Всі бачать, що і смішний і дурний, і всі сміються.

Кричать зайці про вовка, а вовк — тут як тут.

Ходив він, ходив в лісі за своїми вовчими справах, зголоднів і тільки подумав: «От би добре зайчиком закусити!» - як чує, що десь зовсім близько зайці кричать і його, сірого Вовка, поминають.

Зараз він зупинився, понюхав повітря і почав підкрадатися.

Зовсім близько підійшов вовк до розігрався зайцем, чує, як вони над ним сміються, а всіх більше – хвалько Заєць – косі очі, довгі вуха, короткий хвіст.

«Е, брат, постривай, ось тебе-то я і з'їм!» - подумав сірий Вовк і почав виглядати, який заєць хвалиться своєю хоробрістю. А зайці нічого не бачать і веселяться дужче. Скінчилося тим, що хвалько Заєць виліз на пеньок, сів на задні лапки і заговорив:

- Слухайте ви, боягузи! Слухайте і дивіться на мене! Ось я зараз покажу вам одну штуку. Я ... я ... я ...

Тут мова у хвалька точно примерз.

Заєць побачив дивився на нього Вовка. Інші не бачили, а він бачив і не смів дихнути.

Заєць-хвалько підстрибнув догори, точно м'ячик, і зі страху впав прямо на широкий вовчий лоб, стрімголов прокотився по вовчої спині, перекинувся ще раз в повітрі і потім поставив такого драла, що, здається, готовий був вискочити з власної шкіри.

Довго біг нещасний Зайчик, біг, поки зовсім не вибився з сил.

Йому все здавалося, що Вовк женеться по п'ятах і ось-ось схопить його своїми зубами.

Нарешті зовсім знесилів бідолаха, закрив очі і замертво завалився під кущ.

А Вовк в цей час біг в інший бік. Коли Заєць впав на нього, йому здалося, що хтось в нього вистрілив.

І Вовк утік. Хіба мало в лісі інших зайців можна знайти, а цей був якийсь скажений.

Довго не могли прийти до тями інші зайці. Хто втік в кущі, хто сховався за пеньок, хто завалився в ямку.

Нарешті набридло всім ховатися, і почали потроху визирати хто похоробріше.

- А спритно налякав Вовка наш Заєць! – вирішили все. – Якби не він, так не піти б нам живими. Так де ж він, наш безстрашний Заєць?

Почали шукати.

Ходили, ходили, немає ніде хороброго Зайця. Чи не з'їв його інший вовк? Нарешті таки знайшли: лежить в ямці під кущиком і ледве живий від страху.

- Молодець, косою! – закричали всі зайці в один голос. – Ай да косою! Спритно ти налякав старого Вовка. Дякую брат! А ми думали, що ти хвалишся.

Хоробрий Заєць відразу підбадьорився. Виліз зі свого ямки, стрепенувся, примружив очі і промовив:

- А ви б як думали! Ех ви, труси.

З цього дня хоробрий Заєць почав сам вірити, що дійсно нікого не боїться.

Баю-баю-баю.

Додаток Л

Вже ніч на дворі. Не спить дитина.
Схилився батько над ліжком сина
І виявляє любов і ласку.
— Послухай, — каже, — синочку, казку.
Так, значить, дід жив і, значить, баба.
Була в них, значить, ще й курка ряба.
І сіла, значить, вона в гніздечко
І, так сказати, знесла яєчко.
Дід бив яєчко і баба била.
Ну баба, значить, теж не розбила.
А, так сказати, пробігла мишка... —
І тут синочок схопився з ліжка:
— Все значить, значить та так сказати...
Не треба казки! Я хочу спати.

МІНІ-ЛЕКЦІЇ ПРО ТЕАТР

Вступ

1. Ляльковий театр та його різновиди
2. Театри на фланелеграфі та театри картинок
3. Пальчиковий театр, театр рукавичок

Висновки

Список використаних джерел

Вступ

Театралізована діяльність – це художня діяльність, що пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів. Театралізована діяльність у дошкільному віці є одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини. Водночас, театралізована діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності, один із найулюбленіших видів творчості.

У театралізованій діяльності реалізуються потреби дитини у:

самовираженні;

спілкуванні;

пізнанні себе через відтворення різних образів.

У відвертому, щирому ставленні до художнього образу, втіленні його у різних формах театралізованої діяльності дитина виявляє рівень художньо-естетичного сприймання, мовленнєву компетенцію, певні знання, вміння, навички, здобуті нею раніше в умовах спеціально організованого навчання.

Театралізована діяльність впливає на розвиток різних сторін життєдіяльності дитини. Вона сприяє розвитку інтелектуальної сфери, адже засобами театру збагачуються знання дитини про театр та людей, які там працюють, вона вчиться порівнювати героїв різних казок, планує власні дії щодо реалізації задуму майбутньої вистави.

У процесі навчання дитина дізнається та усвідомлює театр як вираження життєвих ситуацій в акторській грі, дізнається про різні види театру (пальчиковий, настільний, драматичний, театр іграшок, фланелеграф, театр бібабо, театр картинок), їх особливості, призначення.

4. Ляльковий театр та його різновиди

Ляльковий театр – це театральне видовище, в якому діють ляльки (можуть варіюватися за розмірами і формами), що рухаються за допомогою акторів. Здебільшого актори, які керують ляльками, сховані або замасковані від глядача, однак останнім часом набув поширення театр ляльок «вживу» – коли глядачі здатні побачити, як відбувається процес керування ляльками.

Основною ідеєю лялькового театру, в незалежності від його виду і форми, є здатність за допомогою ляльок створити виставу, що може бути розвагою (майже завжди), культурною подією з дидактичним, інформаційним або ішим акцентом (функціональна сторона лялькового театру, театру і взагалі мистецтва). За допомогою ляльок актори лялькового театру (називаються лялькарі) здатні створити яскраві образи, передати характерні риси людського характеру і форми поведінки, актори вкладають в «уста» ляльок (а подеколи і без слів, а лише грою) повчальний зміст, важливу інформацію або навіть соціальні маніфести.

Крім гри ляльок у ляльковій виставі, зазвичай, існує голосовий супровід – це найчастіше «озвучування» ляльок (їхні ролі, які, знову ж таки, найчастіше читають лялькарі, подеколи інші особи або одна особа), також у ляльковій виставі може бути оповідання (роль оповідача), що може бути як на виду глядачів, так і поза їх очима. Дуже часто, особливо в національних лялькових театрах, вистави відбуваються під аккомпанемент музичних інструментів, з використанням інших видів традиційного мистецтва тощо.

Театри ляльок розрізняють за конструкціями ляльок та засобами їхнього керування на такі види:

театри горішніх ляльок – рукавичні, тростьові, демонстрування вистав з ляльками найчастіше відбувається над ширмою, що закриває акторів. У всіх означених випадках актор, що рухає лялькою внизу неї, а лялька – відповідно нагорі;

театри нижніх ляльок або маріонеткові театри – використання маріонеток, тобто ляльки рухаються за допомогою ниток або дроту, а актори, що ними керують, у більшості випадків над ними;

театри, де ляльки не вгорі, і не внизу акторів, що ними управляють – до цієї групи належать величезне число різновидів лялькового театру, зокрема, знаменитий театр тіней, а також театральні видовища вертепного плану (вертеп, батлейка), а також різноманітні види синтетичного лялькового театру (можна виділити в окремий вид) – від маріонеток, що управляються не вгорі, а на рівні акторів (з національними підвидами, як японський бунраку) до перевдягнених у ляльки акторів (доволі популярний нині вид костюмованих вистав можна розглядати і як вид лялькового театру).

До лялькових театрів відносять:

1. Театр Петрушок – це спектаклі за участю спеціальних ляльок, у яких тулуб пустий (сорочка, рукавичка), що одягається на руку. Рух її голови здійснюється за допомогою рухів пальців, кисті руки. Ляльки звичайно діють на ширмі, за якою ховається ляльковод. Якщо лялька дуже велика для дитячої руки, то в голову можна вставити два пальці замість одного. Треба вкоротити рукава ляльки, щоб дитячі пальці входили в патронки рук.

2. Театр маріонеток – ляльки, які рухаються за допомогою ниток, що відходять від рухомих частин персонажу (рук, ніг, голови) і сходяться вгорі на хрестовині.

3. Театр естрадної ляльки – це великі ляльки в зріст людини, пошиті з тканини, набиті ватою або поролоном. Ноги та руки ляльок за допомогою резинок кріпляться до ніг та рук ляльководів, голівка приводиться в рух рукою дитини. Цей театр ще має назву “Театр “живої руки””.

4. Театри з покидькових матеріалів.

5. Театр повітряних кульок – наповнена повітрям кулька оздоблюється заготовленими деталями – очима, носом, вухами, бантиками тощо.

6. Театр коробок – будь-які коробки однакових чи різних розмірів, оздоблюються деталями і з ними розігрується інсценівка. По такому ж принципу ляльок можна виготовити з пластикових пляшок, циліндрів і поролону.

Головною рисою будь-якої лялькової вистави є

5. Театри на фланелеграфі та театри картинок

Оригінальна форма ілюстрування розповідей вихователя дітям молодшого дошкільного віку – використання фланелеграфу, коли картинки показують на екрані. Утримує їх зчеплення фланелі, якою затягнуті екран і зворотня сторона картинки. Замість фланелі на картинки можна наклеювати і шматочки наждачного паперу. Малюнки необхідно підбирати разом з дітьми, це викликає у них величезне задоволення. Можна використовувати і природний матеріал. Різноманітні по формі екрани дозволяють створювати “живі” картини, які зручно демонструвати всій групі дітей. Цей вид ігор дозволяє зобразити масові сцени, наприклад, “переліт птахів”.

Цей вид театру доречний як на заняттях, так і при проведенні розваг. Оскільки картини самі по собі статичні, для ілюстрованого показу дітям добираються такі твори, у яких рухи персонажів не мають важливого значення. Текст промовляється повільно, щоб діти зрозуміли зміст, розглянули зображення чи композицію. Малюнки, декорації повинні бути виразні, яскраві, масштаб умовний. Дітям подобається й самим поєднувати різні картини. Маніпулюючи ними, діти придумують свої розповіді, що сприяє розвитку мови, творчих здібностей, умінню спілкуватись один з одним. Малята не лише повторюють знайомі

інсценізації, імітують голоси тварин, а й створюють свої власні щонайпростіші сюжетні композиції у вигляді діалогу двох персонажів.

Театр картинок дуже близький до театру на фланелеграфі. Діти можуть самостійно виготовити до нього атрибути. Образи до ілюстрування твору мають бути виготовлені в однаковому стилі. Входячи в образ, дитина не просто рухає фігурку, а наслідує голос персонажів, їх інтонацію, вигадує нові репліки. Переживаючи в ході гри, фантазуючи, вона нібито підходить до початку художньої театралізації.

Кожна казка – це ланцюжок пригод, незвичайних ситуацій, що виникають у житті персонажів, а також і їхніх дій щодо вирішення певних завдань.

6. Пальчиковий театр, театр рукавичок

У іграх пальчикового театру використовуються ляльки-напальники, виконані з різних матеріалів. Починаючи гру, необхідно розмовляти з дітьми про отримувані відчуття.

Наприклад, надягаючи на пальчики ляльку, виконану з тканини, промовляємо: “Я відчуваю шорстку, теплу поверхню. А що відчуваєш ти?”

Подібні вправи слід повторювати постійно, використовуючи ляльки-напальники, виконані з різних матеріалів (папір, шерсть, шкіра, пластмаса, гума, тканина, хутро і т. П.). Хай дитина постійно описує свої відчуття. Здібність до диференціації тактильних відчуттів – важлива пізнавальна функція. Корисно розрізнати предмети (ігрові пристосування, матеріали) на дотик, порівнювати відчуття від зіткнення. Вправи можна проводити як із закритими, так і з відкритими очима.

Основні принципи організації пальчикових ігор:

створення природного стимулюючого середовища, де дитина проявляє творчу активність;

“пожвавлення” пальчиків шляхом використання ляльок – напальників.

Визначення ролей і способів входження в ролі.

Програвання різних завдань, ігрових ситуацій.

Реалізація цих принципів дозволяє сформуванню позитивну мотивацію до занять, зацікавленість дітей в іграх, бажання продовжувати ігри в домашніх умовах.

Хоча рукавичковий театр дітям засвоїти важче, ніж простий пальчиковий, однак він викликає більше емоцій, виглядає естетичніше, та й персонажі в ньому реальніші. Водночас слід не забувати продовжувати працювати над виразним промовлянням текстів різних творів. Такі ігри та вправи є чи не найкориснішими. За їх допомогою можна розв’язувати майже всі проблеми педпроцесу. Для вихователів – це засоби, і методи, і прийоми, і посібники, і помічники. Для дітей – це розвиток дрібної моторики рук, мовного та інтелектуального розвитку.

Висновки

У дошкільній педагогіці вчені розрізняють види театру залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення: ляльковий, театр маріонеток, пальчиковий театр, театр на фланелеграфі, тіньовий театр, в яких використовують такі матеріали, як іграшки, картинки, ляльки, кокони, топотушки, смикунчики, маріонетки, фланелеграф, фігурки тіньового театру, живі тіні; і які можуть бути розміщені на екрані (театр картинок, тіней, живих тіней), ширмі – пальчиковий, з ляльками бібабо, коконів, ляльок, маріонеток, смикунчиків), на столі (театр ляльок, іграшок, топотушок), на фланелеграфі (фланелеграф).

Як засвідчують науковці та переконає власний досвід, майже кожен із цих видів театру має специфічні потенціальні можливості щодо розвитку мовлення дітей, їхньої ігрової діяльності.

Найбільш потенціальним щодо складання сюжету є драматичний театр іграшок на столі; для відтворення складних казкових діалогів – ляльковий, пальчиковий театри, театр маріонеток.

Фланелеграф, тіньовий театр навпаки можна віднести до монотеатру, моно-гри, в яких мовлення переходить на внутрішній рівень.

Театр коконів, топотушок, смикунчиків є дуже складним видом, адже вимагає високого рівня розвитку уяви; маніпулюючи, діти створюють певний образ, а власне мовленнєвий супровід залишається поза їхньою увагою.

Тематика і зміст музично-театралізованих ігор мають моральну направленість, формують смак дитини, приносять величезну користь для духовного виховання, сприяють творчому розвитку.

Список використаних джерел:

Артемова Л. В. Театрализованные игры дошкольников: кн. Для воспитания дет. Сада / Л. В. Артемова. – М. : Просвещение, 1991. – 127 с.

Гладун С. Це диво – театр! / С. Гладун, С. Гузій // Дошкільне виховання. – 1998. – №№ 11-12. – С. 15-17.

7. Караманенко Т. Н. Кукольный театр – дошкольникам: пособие для воспитателей и муз. Руководителей дет. Садов / Т. Н. Караманенко, Ю. Г. Караманенко. – 3-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1982. – 191 с.

Маханева М. Д. Театрализованные занятия в детском саду: пособие для работников дошкольных учреждений / М. Д. Маханева. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 128 с.

Водолага Н. В. Театральна абетка / Н. В. Водолага. – Донецьк, 2000. – 109 с.

Караманенко Т. Н. Ляльковий театр – дітям / Т. Н. Караманенко, Ю. Г. Караманенко. – К. : Рад. Школа, 1986. – 120 с.

Товма І. Театр починається з іграшки / І. Товма // Дошкільне виховання. – 2008. – №6. – С. 16-18.

Зміст консультацій для батьків

Театр - один з найдемократичніших і доступних видів мистецтва, який дозволяє вирішувати багато актуальних проблем педагогіки і психології, пов'язані з художнім і моральним вихованням, розвитком комунікативних якостей особистості, розвитком уяви, фантазії, ініціативності і т. ін.

Ляльковий театр - одне з найулюбленіших видовищ дітей дошкільного віку. Він приваблює дітей своєю яскравістю, барвистістю, динамікою. У ляльковому театрі діти бачать знайомі і близькі іграшки ведмедика, зайчика, собачку, ляльок та ін. Незвичайним видовищем захоплює дітей, переносить їх на абсолютно особливий, захоплюючий світ, де все надзвичайно, все можливо. Ляльковий театр доставляє дітям велике задоволення і приносить багато радості.

Однак не можна розглядати спектакль ляльок тільки як розвагу, його виховне значення набагато ширше. Дошкільний вік - це період, коли у дитини починають формуватися смаки, інтереси, певне ставлення до навколишнього, тому дуже важливо вже дітям цього віку показувати приклади дружби, правдивості, чуйності, винахідливості, хоробрості і т. ін. Для здійснення цих цілей ляльковий театр має великі можливості.

Ляльковий театр впливає на глядачів цілим комплексом засобів: художні образи - персонажі, оформлення, слово і музика - все це разом узятє в силу образно-конкретного мислення дошкільника допомагає дитині яскравіше і правильніше зрозуміти зміст літературного твору, впливає на розвиток його художнього смаку.

Дошкільнята дуже вразливі і швидко піддаються емоційному впливу. Вони активно включаються в дію, відповідають на питання, що задаються ляльками, охоче виконують їх доручення, дають їм поради, попереджають про небезпеку. Емоційно пережитий спектакль допомагає визначити ставлення дітей до дійових осіб і їх вчинків, викликає бажання наслідувати позитивних героїв і бути несхожими на негативних. Побачене в театрі розширює кругозір дітей і надовго залишається у них в пам'яті: вони діляться враженнями з товаришами, розповідають про виставу батькам. Такі розмови і розповіді сприяють розвитку мовлення та вмінню висловлювати свої почуття. Діти передають в малюнках різні епізоди вистави, ліплять з пластиліну фігури окремих персонажів і цілі сцени. Але найяскравіше відображення ляльковий спектакль знаходить в творчих іграх: діти влаштовують театр і самі або за допомогою іграшок розігрують бачене. Ці ігри розвивають творчі сили і здібності дітей.

Таким чином, ляльковий театр має велике значення для всебічного виховання дітей.

Обираємо виставу

Вдалий вибір вистави — половина успіху в прилученні вашого малюка до світу культури. Для першого відвідування **варто обрати театральну постановку з відомим сюжетом**. Підготуйте малюка заздалегідь: почитайте твір, за яким поставлений спектакль, покажіть ілюстрації, прокоментувавши їх.

Доберіть виставу, доступну дитині за віком. Малюкам до трьох років ідеально підходять казки. їм також до вподоби вистави про тварин.

Якщо крихітці два-три роки, для початку поведіть її до лялькового театру, в основі більшості вистав якого лежать відомі малюкам сюжети за участю вже знайомих персонажів, як-от Курочка Ряба, Колобок, Вовк та семеро козенят, лікар Айболить. Маляті легше буде зрозуміти сенс того, що відбувається, та й інтерес до дії не втратиться. **Оптимальна тривалість вистави — 30 хвилин.**

З дошкільником 4-6 років варто відвідати такі вистави, як "Котигорошко", "Попелюшка", "Пітер Пен", "Снігова королева" тощо. Тривалість вистави уже не так жорстко обмежена, та все-таки бажано, щоб у театральному дійстві був антракт.

Готуємося до театру

Перший похід до театру **не слід планувати на час канікул**. Велике скупчення людей завадить малюкові адаптуватися в новому місці. **Квитки краще придбати заздалегідь**. Під час першого відвідування краще сидіти не в першому чи останньому ряду, а у третьому або четвертому. Якщо не вдасться обрати місце, звідки дитині буде все добре видно й чути, краще взагалі відмовитися від походу, бо малюк не зможе зосередитися на дії, йому доведеться напружувати зір та слух, від цього він швидко втомиться й втратить інтерес до дійства.

Постарайтеся **вийти з дому заздалегідь**, бо побоювання запізнитися на виставу буде головною емоцією, пов'язаною з цим заходом. Бажано прийти до театру за 30 хвилин до початку вистави.

Якщо малюк перевтомлений або погано почувається, відвідування театру краще відкласти.

Добре, якщо у гардеробі сина чи доньки є спеціальні "театральні" сукня чи костюм. Доречно мати й **змінне взуття**, адже навіть найгарніше плаття чи костюм не справлятимуть належного враження, коли на ногах теплі чоботи або черевики. Тим паче, коли надворі негода і взуття брудне.

Поясніть синові чи доньці **правила поведінки в театрі**. Разом віднесіть речі до гардеробу й візьміть номерок.

Не годуйте малюка під час вистави — це відволікатиме його увагу від того, що відбувається на сцені, й заважатиме іншим глядачам. А от в антракті юному театралові буде приємно й цікаво відвідати буфет, де його можна пригостити чимось смачненьким. Причому не обов'язково стояти з дитиною в довгій черзі, частування можна підготувати заздалегідь і взяти з собою.

Правила поведінки в театрі

1. Займати свої місця у глядацькій залі треба завчасно. Зорієнтуватися допоможуть театральні дзвінки: перший дзвінок лунає за 15 хв. до початку вистави, другий — за 5 хв., третій сповіщає про початок. Заходити до зали після третього дзвінка не прийнято — це вважається ознакою невихованості.
2. Проходити на своє місце слід обличчям до тих, хто вже сидить. При цьому варто перепросити за завданий клопіт і подякувати, якщо люди встають, щоб пропустити вас.
3. Під час вистави не можна користуватися мобільними телефонами, знімати фото чи відео, вживати їжу та напої, голосно розмовляти, ходити по залі.
4. Коли малюкові стає нудно, він голосно розмовляє або плаче, треба негайно вивести його з зали.
5. Не поспішайте до гардеробу після закінчення вистави. Вкрай невіжливо показувати акторам спину, коли вони вийшли поклонитися.

Обговорюємо виставу

Відвідування театру можна зробити не лише приємним, а й корисним. Після закінчення вистави обов'язково **обговоріть з малюком її зміст, його враження та емоції**.

Орієнтовні запитання до наймолодших глядачів:

- Чи сподобалася тобі вистава?
- Хто її головні персонажі? Що з ними відбувалося?
- Хто тобі найбільше сподобався? Чому?
- Чи переживав ти за персонажа? Чи хотів би йому допомогти? Як саме?
- Чи ти хочеш ще раз прийти до театру?

Для старших дошкільнят такої розмови буде замало. Вони вже можуть розповісти не лише про персонажів та сюжет п'єси, а й про свої почуття та емоції, викликані виставою. Зазвичай їм хочеться поділитися своїми враженнями. Допомогти юним театралам у цьому може бесіда.

Орієнтовні запитання до старших дошкільнят:

- Про що ти подумав, коли...?
- Що ти відчував, коли головний персонаж...?
- Що б ти зробив на його місці?
- Що тебе найбільше вразило?
- Якби ти був сценаристом, чи змінив би сюжет? Як?
- Чи могло б бути інше закінчення у цієї казки? Яке?

Після перегляду вистави дитина зазвичай ще переживає події, що сталися з персонажами. Можна продовжити свято: розіграйте вдома сценки з іграшками або малюнками. Старші дошкільнята можуть разом з вами перевдягтися в театральні костюми (у вашому гардеробі, напевно, знайдеться щось відповідне) і показати у ролях уривки з казки членам родини, які не ходили з вами на виставу.

Якщо ви добре продумали й підготували перший похід до театру, малюк нетерпляче чекатиме наступного. І хтозна, можливо, через роки вся родина збереться на виставі, де головну роль виконуватиме ваш юний театрал.